

BELVEDERE

MERIDIONALE

TÖRTÉNELEM ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK XXII. évfolyam, 7-8. szám

Sárkányok földjén

A Távol-Kelet közelről

A RÉGIÓ TÖRTÉNELMÉRŐL ÉS TÁRSADALMAIRÓL SZERKESZTETT ROVATUNK A 4-79. OLDALON OLVASHATÓ.
SZERKESZTŐ: DR. MOLNÁR GÁBOR PHD

BELVEDERE

MERIDIONALE

TÖRTÉNELEM ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

Főszerkesztő KISS GÁBOR FERENC
Szerkesztők HALMÁGYI MIKLÓS, KERTÉSZ PÉTER, KOVÁCS ATTILA,
MÉSZÁROS TAMÁS, MIKLÓS PÉTER
Munkatársak KISS NIKOLETT, KOMÁROMI CSABA, KÖNYVES PÉTER,
MÁTHÉ TÍMEA, MARTON KLÁRA, POLGÁR ZSUZSANNA

A szerkesztőbizottság elnöke SZEGFŰ LÁSZLÓ
Szerkesztőbizottság DÖBÖR ANDRÁS, JANCSÁK CSABA, KISS GÁBOR FERENC,
MARJANUCZ LÁSZLÓ, NÓTÁRI TAMÁS, PÁSZKA IMRE,
RÁCZ LAJOS, ZAKAR PÉTER

A tematikus lapszám szerkesztője DR. MOLNÁR GÁBOR PHD

Számunk a Csongrád Megyei Önkormányzat, EIKKA Alapítvány, EMKE Kft., Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Polgármestéri Hivatal, Magyar Közlöny- és Lapkiadó, Magyar Történelmi Társulat Csongrád Megyei és Szegedi Csoportja, MTA Szociológiai Kutatóintézet, Nemzeti Civil Alapprogram, Szegedért Alapítvány, SZTE Bölcsészettudományi Kar, SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, SZTE Alkalmazott Humántudományi Intézet, SZTE Történettudományi Intézet, SZTE JGYPK HÖK, SZTE EHÖK, valamint a SZEPA Alapítvány támogatásával készült.

MEFESZ 1956
www.mefesz.hu

Belvedere Meridionale Alapítvány
www.belvedere.meridionale.hu

A Belvedere Meridionale 1989-es alapításától kezdődően a történelem és más társadalomtudományi szakos felsőoktatási hallgatók, doktoranduszok, fiatal kutatók és oktatók megjelenési fóruma. A lap legfontosabb küldetése a felsőoktatás és szakemberképzés alapját jelentő mester és tanítvány viszony kialakítása, a tudomány hagyományainak ápolása, a kutatói szellemiség kibontakozásának támogatása. Ennek szellemében a folyóirat tevékenységét a tudományos élet felkért képviselői és a szerkesztőbizottság tagjai segítik, lektorálják.

INGYENES PARTNERKIADVÁNY

A folyóirat megjelenik tavasszal: február–március és április–május; ősszel szeptember–október és november–december hónapokban. A lap közöl tanulmányokat, interjúkat, ismertetések és kritikákat a történelem és más társadalomtudományok tárgyköréből.

Kiadja a BELVEDERE MERIDIONALE ALAPÍTVÁNY. Felelős kiadó: DR. SZEGFŰ LÁSZLÓ

Cím: 6725 Szeged, Boldogasszony sugárút 6. Tel.: +36 62/544-759

E-mail: belvedere@jgytf.u-szeged.hu www.belvedere.meridionale.hu

Nyomás: BABA ÉS TÁRSAI KFT. B/KUL/523/SS1993.

TARTALOM

Referátumok témánk: A Távol-Kelet közelről

MOLNÁR GÁBOR: <i>Bevezetés</i>	4
SALÁT GERGELY: <i>Bűnügyi információszerezés a korai császárkori Kínában</i>	6
MOLNÁR GÁBOR: <i>Kína WTO-tagságának előzményei és következményei</i>	23
KOMÁROMI CSABA: <i>Bevezetés Korea történelmébe</i>	36
ORBÁN J. GYULA: <i>Keresztényellenesség Észak-Koreában és Kínában</i>	52
SALÁT GERGELY: <i>Közeledés Taiwan és a Kínai Népköztársaság között</i>	62

Szemtanú

<i>Három könyv az 1960-as és az 1970-es évek Mongóliájáról</i> MOLNÁR GÁBOR <i>beszélgetése Hegyi Margittal</i>	66
--	----

Hajdani vármegyéink

<i>Beszterce-Naszód vármegye története</i> (KISS GÁBOR FERENC)	80
--	----

Téka

<i>Bevezetés Japánba</i> KANAZAVA JÓZSEF: <i>Még egy szót Japánról. Ismerteti Dominka Ede</i>	84
<i>Koncepciók perek a középkorban</i> TAMÁS NÓTÁRI: <i>Show Trials and Lawsuits in Early-Medieval Bavaria</i> <i>Ismerteti Fedeles Tamás</i>	88
<i>Szónoki taktika az ókorban</i> NÓTÁRI TAMÁS: <i>Tényálláskezelés és szónoki taktika Cícero védőbeszédeiben</i> <i>Ismerteti Fehér Lóránt és Gulyás Ábel</i>	91

Summaries	95
------------------------	----

S Z Á M U N K S Z E R Z Ő I

DOMINKA EDE tanár (Szeged), DR. FEDELES TAMÁS PHD. egyetemi docens (PTE BTK), FEHÉR LÓRÁNT PHD-hallgató (KGRE), GULYÁS ÁBEL PHD-hallgató (KGRE), KISS GÁBOR FERENC tanársegéd (SZTE JGYPK), KOMÁROMI CSABA tanár (SZEGED), DR. MOLNÁR GÁBOR PHD. oktató (SZTE ÁJTK), ORBÁN J. GYULA író, szerkesztő (METEM), DR. SALÁT GERGELY PHD. sinológus (ELTE BTK), SIPOS BLANKA hallgató (SZTE ÁJTK)

Bevezető gondolatok

A világ nagy földrajzi kulturális területeit bemutató sorozatunk részeként a „Sárkányok földjén” című tematikus lapszámunk Távol-Kelet országait hozza közelebb a kedves olvasóhoz. A címben szereplő szimbólumra nem véletlenül esett a választás. Egyrészt a sárkány képe megtalálható – noha bizonyos eltérésekkel – az egész távol-kelet mítosz-, és mesevilágában. Ugyanakkor a földrajzi terület országai közötti összefonódás nem csak a mítoszok világában, vallásban, kultúrában figyelhető meg, hanem a történelem és az utóbbi időben a nemzetközi gazdaság és kereskedelem területén is. Másrészt, a távol-kelet legnagyobb területtel, és lakossággal rendelkező országát, Kínát, az elmúlt évtizedekben, mint a nemzetközi rendszerbe visszatérő „nagy sárkányt” jellemzik a szakértők.

SAJÁTOS tény, hogy a különböző szakterületek között tartalmi egybeeséseket figyelhetünk meg a vizsgált földrajzi terület meghatározásakor. A kulturális földrajz az elemzett területet „Távol-Kelet”-ként határozza meg, ahol hat ország található: Kína, Tajvan, Mongólia, Észak-Korea, Dél-Korea, és Japán. A regionális földrajz szintén e hat országot együtt „Belső- és Kelet-Ázsia”-ként definiálja. Ugyanakkor, a civilizációs elméletek egyes jeles képviselői szerint (például Huntington) jelenleg két nagy civilizáció ismert Távol-Keleten: a kínai és a japán.

Japán, történelme hajnalán, több évszázadon keresztül kínai hatás alatt fejlődött. Majd a 16. századtól a Tokugawa-dinasztia által uralt korszak idején teljesen elszigetelődött a nemzetközi rendszerben. Később USA nyomásra kereskedelmi egyezményt írt alá az Egyesült Államokkal (Kanagawa Egyezmény, 1854), a teljes nyitás azonban csak 1868-tól Meiji császár uralkodása idején vette kezdetét. Ezek voltak az első lépések, amelyek a japán társadalom modernizálását és a nyugati társadalmi-gazdasági modell felé történő nyitást mozdították elő, ami végül a ma ismert sajátos japán társadalmi-gazdasági rend kialakulását eredményezte. Fontos megemlíteni, hogy gazdasági sikerek és háborús bukások után a 20. század második felére Japán a világgazdaság egyik központjává vált (az USA és az EGK mellett). Jelen tematikus lapszámunkban ajánlót olvashatunk egy olyan könyvről, amelynek magyar szerzője, a Japánban leélt több évtized után, személyes tapasztalatai alapján ad bevezetést a szigetország sajátos kultúrájába.

Kína mint a Távol-Kelet legnagyobb kiterjedésű és lélekszámú országa és a világ egyik ősi civilizációja, több ezer éves történelme során az egész kulturális terület fejlődésére hatással volt és szerepe jelenleg is meghatározó. A földrésznyi méretű ország sajátossága az „egy ország két rendszer” társadalmi keret: politikai szempontból kommunista irányítás, gazdasági szempontból kapitalizmus, ami az utóbbi évtizedekben rohamos gazdasági fejlődéssel jellemezhető. Ez abban a tényben is megmutatkozik, hogy 2010 második negyedében a kínai GDP megelőzte a japánt, amivel Kína a világ második legnagyobb gazdaságává nőtte ki magát. Az alábbiakban, két specifikus történeti-jogi és vallási tanulmány mellett az ország 2001-es WTO-ba lépésének történetét, és Tajvannal (Kínai Köztársaság) kibontakozó kapcsolatait, valamint 2008-ban kötött szabadkereskedelmi egyezményét mutatjuk be. A kínai katolikus egyház sajátos helyzetéről rövid könyvrészletet közlünk.

A több mint négyezer éves államiságot maga mögött tudó Korea története szorosan összefonódik a kínai és a japán történelemmel – nem minden esetben pozitív emlékekkel. A

félsziget történetét a 20. század közepétől – 1953-tól véglegessé vált Korea megosztottsága – az ország kettészakadása határozza meg: „két ország, két rendszer”. Északon (Koreai Népi Demokratikus Köztársaság) a kommunizmus történetének egyik legzártabb diktatúráját szemlélhetjük, egy olyan rezsim által, ami téves ideológiára alapozva politikai és gazdasági terrorral nyomorítja meg az ott élő emberek mindennapjait. Hatalmi-katonai szempontból, pedig az egész térséget veszélyezteti: Észak-Korea atombombával rendelkező hatalom. Ellenben Dél-Korea, a II. világháború után néhány évtized alatt a „japán csodát” is felülmúló gazdasági fejlődésen ment keresztül: a kettészakadás előtt jórészt a mezőgazdaságon alapuló gazdaságszerkezetű országból a világ egyik legdinamikusabban fejlődő ipari országává vált. Tematikus lapszámunkban két tanulmány olvasható a Koreákról: általános bevezetés Korea történelmébe, valamint egy specifikus helyzetelemzés Észak-Koreáról, keresztény szempontokat alapul véve.

A Mongol Birodalom születése és terjeszkedése (Kr. u. 13. század) nem csak Ázsia történelmére volt nagy hatással, hanem Kelet-Európára is. A világtörténelem legnagyobb egybefüggő területű birodalmának (26 millió km²) virágzása és bukása alig valamivel több, mint másfél évszázad alatt történt. Dzsingisz kán uralkodása idején (1206–1227) a „pax mongolica” égisze alatt egyre nagyobb területek váltak mongol befolyás alá. Rövid időn belül az egész Távol-Kelet a Mongol Birodalom részévé vált, kivéve Japánt (a mongol seregek kétszer is vereséget szenvedtek a japán egyesített haderőktől: 1274-ben és 1281-ben). A ma Magyarországnál tizenhétszer nagyobb Mongólia a kommunista idők sajátos évtizedei után lényeges társadalmi és gazdasági átalakuláson ment keresztül (1989-től). A hivatalosan „ateista” korszak után újjászületőben van a hagyomány és a történelem tisztelete éppúgy, mint a vallási önazonosság (buddhizmus erősödése). Lapszámunkban interjút olvashatunk az 1960-as, 1970-es évek Mongóliájáról megjelent három útikönyv kapcsán.

2008-ban az ELTE Ötvös Kiadó gondozásában, Horváth–Probáld–Szabó szerkesztésében jelent meg Ázsia regionális földrajza című, tizenkét szerző munkáját magába foglaló több mint hatszáz oldalas kötet. Ebben a munkában alapos és szakmai szempontból is kiváló elemzéseket olvashatunk Távol-Kelet országairól, amelyek a legfrissebb adatok felhasználásával íródtak, és noha csupán egy fejezetet szentelnek a szerkesztők az érintett földrajzi területnek, ez így is közel száz vaskos oldalt tesz ki.

Mostani tematikus lapszámunkkal nem szándékoztunk megismételni és/vagy „felülírni” a fenti kötet „Belső- és Kelet-Ázsiá”-ra vonatkozó részeit. E helyett a megjelenő tanulmányok egy-egy érdekes szempontot adhatnak ennek a hatalmas földrajzi területnek a megismeréséhez és társadalom földrajzi, valamint történeti sajátosságaihoz.

Célunk volt továbbra is olyan szerzőknek lehetőséget adni, korábbi tematikus lapszámainkhoz hasonlóan, akiknek a komoly tudományos elhivatottságon túl személyes tapasztalatuk is van a bemutatott földrajzi területről.

Azzal a reménnyel bocsátjuk útjára tematikus lapszámunkat, hogy nem csak hallgatóknak és szakembereknek szolgál majd hasznos információkkal, hanem minden olyan laikus olvasónak is, aki a világ nagy kulturális területei közül betekintést szeretne kapni a „Sárkányok földjének”, a Távol-Keletnek sajátos világába.

Molnár Gábor

a tematikus lapszám szerkesztője

SALÁT GERGELY¹

Bűnügyi információszerzés a korai császárkori Kínában

Kína mindig is jól szervezett, bürokratikus állam volt, amelyben a lakosság a hatóságok szoros ellenőrzése alatt állt. A mindenható állam bonyolult szervezetrendszert működtetett, hogy fenntartsa a rendet és megfigyelje alattvalóit, emellett az emberek is arra voltak kényszerítve, hogy felügyeljék egymást. Ez igaz volt nemcsak a Mao irányította kommunista Kínára, hanem a korábbi időszakokra is. Jelen tanulmányban ennek az ellenőrzési rendszernek a gyökereit vizsgáljuk meg, vagyis azt a korszakot, amelyben a császárkor – sok tekintetben ma is élő – intézményei kialakultak. Ez az időszak a Qin- (Kr. e. 221–206) és a Korai Han-dinasztia (Kr. e. 206–Kr. u. 9) uralmának kora.

Kiemelendő, hogy a bűnözés mindig is központi probléma volt a sűrűn lakott Kínában, s a bűncselekmények visszaszorítását minden korban az állam egyik legfőbb feladatának tartották. A bűnözés nem egyszerűen közbiztonsági probléma volt: mivel a mindenkori dinasztia fő feladatának a rend fenntartását, a zűrzavar kitörésének megakadályozását tartották, a bűn elterjedése, az emberek biztonságérzetének csökkenése a dinasztia legitimitását is gyöngítette. Sőt, a rablók elszaporodása olyasféle sorscsapásnak számított, mint a földrengések vagy áradások – ezekkel az Ég adta a világ tudtára, hogy a kormányzás nem tökéletes, változtatni kell, ellenkező esetben a dinasztia meg fog bukni. Emiatt a bűnözés lehető legalacsonyabb szinten tartása az állam számára létkérdés volt.

Ebből a szempontból is érdekes, hogy az első két császári dinasztia alatt a kínai állam miként igyekezett elejét venni a bűnözésnek, s milyen problémák fakadtak ezen eszközök használatából. A tanulmány első részében a közbiztonság biztosításának elvi alapjait mutatjuk be. A második részben a bűnözés visszaszorítására kiépített szervezetrendszert vázoljuk fel. A harmadik részben a bűnök megelőzésének egyik módszerét, a kötelező feljelentés intézményét járjuk körbe. A negyedik részben a feljelentés intézménye által szült bűncselekményekről, a gondatlan feljelentésről és a hamis vádaskodásról lesz szó.

I. *Bi* és *xin* – a büntetések és jutalmak biztosra vehetősége

Már az *Írások könyvének* (*Shujing*) a Korai Zhou-korban (Kr. e. 11–8. sz.) keletkezett részeiben maradt ránk olyan szövegek, amelyek a bűnözés, illetve a büntetések kérdéskörével foglalkoztak.² A Hadakozó fejedelemségek idején (Kr. e. 5–3. sz.), amikor a régi politikai és társadalmi rend összeomlása, a szüntelen háborúskodás, a nagy népességmozgások és az új területek meghódítása következtében a társadalmi stabilitás megrendült, a bűnözés kérdése központi problémává vált. A korban kialakuló új típusú államok egyik fő törekvése

az volt, hogy szigorú törvényekkel, jutalmak és büntetések rögzített rendszerével szorítsa vissza a bűncselekményeket. Ezen új törvényi rendszer elméleti megalapozói voltak azok az államférfiak, akiket később legistának neveztek, s akikre elsősorban szigorú törvényeik okán emlékeztek.³

A legisták azonban nem pusztán a büntetések szigorításában vagy a jutalmazás nagylelkűségében látták a közrend biztosításának zálogát. Ugyanilyen fontosnak tartották azt, hogy a büntetések és jutalmak biztosra vehetőek (*bi* és *xin*) legyenek. (A különböző szövegek szóhasználatából úgy tűnik, hogy mind a *bi*, mind a *xin* a biztosra vehetőséget jelentette, de az előbbi a büntetések, az utóbbi a jutalmak vonatkozásában). Más szóval, ha valaki elkövet egy bűncselekményt, akkor annak egyrészt tudnia kell, hogy büntetése igen súlyos lesz, másrészt annak is tudatában kell lennie, hogy a büntetést egész biztosan meg fogja kapni, s nincs mód rá, hogy elkerülje.

A legisták ezen véleményét a modern kriminalisztika is megerősíti. Manapság közhelynek számít: minél nagyobb az esély arra, hogy a bűnelkövetőt elfogják és felelősségre vonják, annál kevésbé valószínű, hogy el fogja követni a bűncselekményt. Vagyis a lehetséges bűnelkövető elsősorban nem a büntetés súlyosságát veszi számításba, hanem azt, hogy mekkora a felelősségre vonás valószínűsége. Ha biztosra veheti, hogy elfogják és elítélik, akkor még enyhébb várható büntetés esetén is kevésbé hajlik a bűn elkövetésére. Ha viszont nagy az esélye a büntetlenül maradásnak, akkor a törvényben előírt legsúlyosabb büntetés sem tántorítja vissza. Emiatt nem fedezhető fel közvetlen kapcsolat például a halálbüntetés eltörlése vagy visszaállítása, illetve a súlyos bűnök gyakorisága között egy adott államban.

Mint feljebb említettük, a biztosra vehetőség fontosságával az ókori kínai legisták is tisztában voltak. Shang Yangnak, a Kr. e. 4. századi Qin-beli reformer főminiszternek *A történetíró feljegyzéseiben* (*Shiji*) található életrajza örökíti meg az alábbi történetet:

A rendeleteket megfogalmazták, de még nem hirdették ki őket, félvén, hogy a nép nem bízik majd bennük. [*Shang Yang*] ezért felállított egy három *zhang* magasságú faoszlopot a főváros piacának déli kapujánál, s kihirdette, hogy aki a köznép soraiból el tudja mozdítani és fel tudja állítani az északi kapunál, az tíz aranyat kap. A nép csodálkozott a dolgon, de [az oszlopot] senki nem merte elmozdítani. [*Shang Yang*] ezért újra kihirdette: aki el tudja mozdítani [az oszlopot], az ötven aranyat kap. Akadt egy ember, aki elmozdította, és [*Shang Yang*] azonnal odaadta neki az ötven aranyat, hogy világossá tegye, nem csapja be [a népet]. Ezután kiadták a rendeleteket.⁴

A történet, bár hitelessége kétséges, mutatja, hogy a Kr. e. 4. századi politikusok számára nagy gondot jelenthetett, hogy a törvények – jutalmak és büntetések – biztosra vehetőségét nyilvánvalóvá tegyék. Shang Yang már kidolgozta a törvényeit, de kihirdetésük előtt biztosítania kellett, hogy az emberek elhiggyék: törvényeit be is fogja tartatni. Ezért kényszerült a fenti költséges és nyilvános aktusra, ami azt is mutatja, hogy a korabeli Qin lakosai addig nemigen bíztak a törvényekben.

Egy évszázaddal később Han Fei, a nagy legista filozófus nyíltan megfogalmazta a törvények biztosra vehetőségének tanát:

Egy tíz *ren* magas falon maga *Louji*⁵ sem képes áthatolni, ha az meredek; de egy ezer *ren* magas hegyen is könnyedén legeltethetünk akár sánta anyajuhokat is, ha az lapos tetejű. Ezért a bölcs király meredekké teszi a törvényeit, és szigorúvá a büntetéseket. Ha egy szövedarab egy *xun* vagy egy *chang* hosszúságú [szabályos méretű], akkor a közönséges ember nem mond le róla; de a megolvadt fém lehet akár száz [*yi*] súlyú is, maga Rabló *Zhi*⁶

sem nyúlna hozzá. Ha nem árthat nekik, akkor az [emberek] nem mondanak le a *xunnyi* vagy *changnyi* [közönséges] dolgokról sem; de ha kezük biztosan megsínylené, akkor nem nyúlnak a száz *yinyi* dologhoz sem. Ezért a bölcs uralkodó biztosra vehetővé (*bi*) teszi a büntetéseit. A jutalom akkor jó, ha bőséges és biztosan elvárható (*xin*), mert ekkor a nép valóban hasznosnak tekinti; a büntetés akkor jó, ha súlyos és biztosra vehető (*bi*), mert így a nép valóban fél tőle; a törvények akkor jók, ha egységesek és rendíthetetlenek, mert így a nép valóban megérti őket. Ezért ha az uralkodó jutalmak osztásában nem változtat [mércején], büntetések kiszabásában nem ismer könyörületet, hanem egyre növeli jutalmainak dicsőségét és büntetéseinek szégyenét, akkor a kiváló férfiak és méltatlan emberek egyaránt megtesznek mindent, ami erejükből futja.⁷

Han Fei itt a biztosra vehetőséget (*bi* és *xin*) a helyes büntetések és jutalmak legfőbb jellemzői között sorolja fel. (Megjegyzendő, hogy a fenti passzust némi eltéréssel Lí Si, a Qin-beli főminiszter is idézte egyik híres beadványában, amelyet a Második Császárnak írt.⁸) Arra azonban Han Fei nem adott választ, hogy *miként* lehet a büntetéseket biztosra vehetővé tenni. A megoldás a korszak politikusaira és törvényalkotóira maradt: a legismertebb közülük a már említett Shang Yang, s talán még fontosabb munkát végeztek e téren azok az ismeretlen törvényhozók, akiknek műve töredékekben maradt fenn néhány hivatalnoki sírban, illetve a történetírók beszámolóiban.

II. Az információszerzés módszerei

Ha egy állam azt akarja, hogy egyetlen bűnelkövető se mentesülhessen a büntetés alól, vagyis hogy – legista terminussal élve – a büntetés biztosra vehető legyen, nyilvánvaló, hogy az állam képviselőinek értesülniük kell a bűncselekményekről és elkövetőikről. Csak akkor történhet meg a felelősségre vonás, ha az illetékes hivatalnokok tudomást szereznek a bűncselekményről, amely körzetükben történt, és ismerik az elkövető személyét. Ehhez pedig jól működő információs rendszerre van szükség.

Az alábbiakban az ókori kínai Qin állam és a Korai Han-dinasztia információs rendszerét vizsgáljuk meg, ahogy az a Kr. e. 3. század második felében és a Kr. e. 2. század első felében működött. Munkánkban két forrásra támaszkodunk: egyrészt a Han-korban született történeti művekre, elsősorban a *Shijire* és *A Han-dinasztia történetére (Hanshu)*; ezekből a narratív forrásokból ismerjük Qin és Han történetét, illetve ezekből tudjuk rekonstruálni Qin és Han közigazgatási, politikai rendszerét. A másik szövegcsoport az a két – a Shuihudinál, illetve Zhangjiashannál előkerült – lelet együttes, amely szinte kizárólagos forrásunk a Qin- és Han-beli jog napi működéséről. Az előbbi források gyakran elfogultak, sematikusak és sokszor valószínűleg pontatlanok; az utóbbi szövegcsoportok pedig töredékesek és nehezen értelmezhetőek. A két forrás együttes összevetéséből azonban talán a valóságoshoz közel álló modellt tudunk alkotni vizsgálódásunk tárgyáról.⁹

A bűncselekményekkel kapcsolatos információszerzésnek alapvetően mindig is két módja volt. Az egyik az, ha az állam létrehozza azon helyi hatóságok hálózatát, amelyek fő feladata illetékességi területük lakosságának ellenőrzése, a helyi események figyelemmel kísérése, a törvényszegők elfogása és megbüntetése. E hatóságok alkalmazottait – hivatalnokokat, rendőröket, poroszlókat – a felsőbb hatóságoknak motiválniuk kell a jó munkavégzésre, egyrészt megfelelő juttatásokkal, másrészt rendszeres ellenőrzésükkel.

A másik módszer az, ha magukat a lakosokat veszik rá arra, hogy a környezetükben előforduló törvényszegésekről bejelentést tegyenek a hatóságoknál. Erre az embereket a kormányzat – Han Fei szavaival élve – két „fogantyújával”, a büntetésekkel és a jutalmakkal lehet rávenni. A feljelentést jutalmazni, a feljelentés elmulasztását büntetni kell, így a hatóság mindenről értesül majd, ami a területén történik. Ha e rendszer tökéletesen működik, akkor „a büntetések nyílt [alkalmazása] a büntetések megszűnéséhez vezet.”¹⁰

Az első módszer igen költséges és kevésbé hatékony, hiszen képtelenség annyi hatósági embert alkalmazni és fizetni, amennyi egy terület tökéletes felügyeletéhez szükséges. A második módszer pedig önmagában megbízhatatlan, mivel családi, közösségi kötelékek, a hatósággal szembeni bizalmatlanság vagy egyéb érdekek miatt a lakosok nem jelentenek be minden bűnesetet, kockáztatva akár a büntetést is. A gyakorlatban természetesen általában a két módszer valamiféle kombinációját alkalmazzák.

III. Felügyelő hatóságok

Qinben és Hanban is párhuzamosan működött a rendőri hatóságok hálózata, illetve a kötelező feljelentés intézménye. Ebben a pontban az előbbiről adunk vázlatos képet.

A Qin-beli alsósintű közigazgatási és rendészeti rendszerről a narratív források rendkívül keveset árulnak el, ám az újonnan előkerült források adataival kiegészítve néhány jellemző rekonstruálható. Ismeretes, hogy Qin területét már a K. e. 4. században tartományokra (*jun*) osztották, azokon belül pedig járásokat (*xian*) alakítottak ki. A tartományok élén a kormányzó (*junshou*) állt, a járásokat pedig a járásfőnök (*xianling* vagy *xianzhang*) igazgatta. A járás is viszonylag nagy egység volt, lakosainak száma, mint látni fogjuk, meghaladhatta a tízezer családnýt, vagyis ötfős átlagos családokkal számolva az ötvenezret. Emiatt a népesség megfigyelésére és a rend fenntartására még alacsonyabb egységeket kellett kialakítani.

A Korai Han-kori rendszert így írja le a *A Han-dinasztia története Baiguan gongqingbiao* (Táblázat a hivatalokról és méltóságokról) című fejezete, megjegyezve, hogy a struktúrárt Qin hozta létre:

Mind a járásfőnök (*xianling*), mind a járásvezető (*[xian]zhang*) Qin [által létrehozott] hivatal. Ők irányították és kormányozták járásukat. [Ha a járás lakossága] meghaladta a tízezer portát, akkor [hivatalnokát] járásfőnöknek (*ling*) nevezték, s a hatszáztól ezer véka [gabonáig terjedő fizetésű hivatalnokok osztályába] sorolták. A tízezer portánál alacsonyabb [lélekszámú járások hivatalnokát] járásvezetőnek (*zhang*) nevezték, s a háromszáztól ötszáz véka [gabonáig terjedő fizetésű hivatalnokok osztályába] sorolták. Mindkettőnek volt helyettese (*cheng*) és parancsnoka (*wei*), akik a kétszáztól négyszáz vékáig [terjedő osztályba] tartoztak. Őket nevezték „vezető hivatalnokoknak”. Száz véka alatt volt a „douban mért fizetésűek” (*doushi*) és a segédírnokok (*zuoshi*) osztálya, őket nevezték „kishivatalnoknak”.

Nagyjából tíz falu (*li*) alkotott egy őrállomást (*ting*), az őrállomást főnök (*zhang*) vezette. Tíz őrállomás alkotott egy körzetet (*xiang*), a körzetet a három öreg (*samlao*), a hivatali személy (*youzhi*), a felügyelő (*sefu*) és az őrzővezető (*youjiao*) [irányította]. A három öreg irányította a tanítást és a nevelést. A felügyelő feladata volt a kihallgatások intézése a perekben, továbbá a katonai és általános adók beszedése. Az őrzővezető ellenőrző körutakat tett, hogy elejét vegye a gonosztetteknek és rablásoknak. A járás [egy oldala] nagyjából száz *li* volt; ha sűrűn lakott volt, akkor kisebb, ha ritkán lakott, akkor nagyobb [volt a területe]. Ugyanez vonatkozott a körzetekre és állomásokra. Mindezeket Qin hozta létre.¹¹

Bár a *Hanshu* szerint a fenti szervezetrendszert Qin állította fel, a shuihudi szövegek

elemzéséből kiderül, hogy Qinben némileg más rendszer működött, mint a Han-dinasztia alatt, legalábbis a shuihudi szövegek születésének idején.

Ez utóbbiakból kiderül, hogy Hanhoz hasonlóan a járások (*xian*) élén Qinben is a járásfőnök (*ling*) állt. Ő a szövegekben néha a „járas felügyelőjeként” (*xian sefu*) szerepel. A *zhang* tisztséggel nem találkozunk, de ebből nem vonhatók le messzemenő következtetések. Lehetséges ugyanis, hogy azon a vidéken, ahol a dokumentumokat használták, a járások sűrűbben lakottak voltak, így a járásfőnököket *ling*nek nevezték. Ugyanakkor egyetlen helyen előfordul a *dao*, határkörzet szó, a *xian*, járás párjaként.

Mint említettük, a járás meglehetősen nagy egység volt, így a járási központhoz tartozó hivatalnokok a népeesség ellenőrzésében közvetlenül nem vettek részt. A járási szint alatt helyezkedett el a körzet (*xiang*), amely azonban meglehetősen keveset szerepel a forrásokban. Az ehhez kapcsolódó tisztségviselők sem szerepelnek gyakran a joggal kapcsolatos szövegekben.

Annál gyakoribb viszont az őrállomás (*ting*), illetve a hozzá kapcsolódó hivatalos személyek előfordulása. Qin és Han a lakosság ellenőrzésére jól szervezett hálózatot épített ki őrállomásokból, amelyek behálózták a járásokat. Az őrállomások élén a fenti Hanshu-részlet szerint az állomásfőnök (*tingzhang*) állt, bár ez a szó a shuihudi és a zhangjiashani iratokban nem fordul elő. Helyette a shuihudi szövegekben egyetlen helyen, a B 25 cikkelyben az „őrállomás felügyelője” (*ting sefu*) szerepel, ez azonban lehet a *tingzhang* szinonimája is, mivel a *sefu* mindenféle előjárót jelenthetett. Az E 12-es és a Z 16-os cikkelyben az „őrállomás szakaszvezetője” (*ting xiaozhang*) elnevezéssel találkozunk, de az nem derül ki, hogy ő az állomás állandó személyzetéhez tartozott-e. Az őrállomáshoz tolvajfogók (*qiudao*), afféle poroszlók, rendőrök voltak beosztva. Ők őrzésközpontok körzetükben, ügyeltek a rendre, s közbeléptek, ha rendellenességet tapasztaltak. A források szerint sok eljárás úgy indult, hogy a tingekhez tartozó hatósági emberek tettek jelentést egy-egy bűnesetről, s vitték be adott esetben a gyanúsítottat a hivatalba (E 10, 12, 20). Ebben az esetben az eljárás nem lakossági feljelentéssel, hanem a hatósági személy jelentésével kezdődött, bár a két eset között a szóhasználatban nem tettek különbséget (mindkét helyzetre a *gao* szót alkalmazták).

Érdemes még kiemelni a járásfőnök-helyettes (*cheng*) szerepét a büntető eljárásokban. Úgy tűnik, hogy a lakosok és alárendelt hatósági személyek feljelentéseikkel legtöbbször a járási előjárósághoz, azon belül pedig a járásfőnök-helyetteshez fordultak. Erre az utal, hogy a Minták pecsételéshez és nyomozáshoz című shuihudi szöveg szerint az eljárást – azokban az esetekben, ahol egyáltalán említenek hivatalnokot –, a járásfőnök-helyettes intézte. Feltűnő, hogy magának a járásfőnöknek csak elvétve jut szerep; úgy tűnik, hogy ő személyesen nem vett részt az eljárás menetében, csak a hozzá benyújtott dokumentumok alapján döntött, esetleg jóváhagyta, vagy elutasította alárendeltjeinek határozatait.

A járásfőnök-helyettes ilyen kiemelt szerepére utalnak például az alábbi jelentésrészletek:

E 3 Lepecsételés és őrzés

A járási X [hivatalnok] beszámolója:

Az X járási X [járasfőnök-] helyettes levele alapján az X falubeli közembernek, A-nak, aki ellen eljárás folyik, házát, feleségét, gyermekeit, rabszolgáit, ruháit, eszközeit, állatait és terményeit őrizet alá vettem...

E 15 [...] X [járasfőnök-] helyettes ezt közli X körzetvezetővel:

A C nevű férfi ellen eljárás folyik. Vallomásában ezt állította:

– Az X falubeli A nevű közember rabszolgája vagyok.

Bizonyosodjék meg a neve, státusa és faluja felől, [emellett állapítsa meg, hogy korábban] milyen [bűnökért] vonták felelősségre és ítélték el, milyen bűnöknél részesült kegyelemben, esetleg volt-e többször is kihallgatva, s [vajon] nem történt-e az, hogy *A* fel szabadította *C*-t, majd újra a rabszolgájává tette. A törvény szerint pecsételjék le és őrizzék [jóságait és hozzátartozóit]. [Amikor ez az utasítás] megérkezik, írásban tegyenek jelentést.

E 16 [...] *X* [járásfőnök-] helyettes ezt közli *X* körzetvezetővel:

Az *X* falubeli *B* nevű *wu dafu* [nemesi rangot viselő személy] házi hivatalnoka, *A* a [hivatalba] hozta *C*-t, *B* rabszolganőjét, mondván:

– *B* azt parancsolta [nekem,] *A*-nak, hogy kérjem *C* tetoválását és orrának levágását.

Kérdezzék ki, hogy [a körülmények valóban] olyanok-e, ahogyan mondták. Bizonyosodjanak meg [a rabszolganő] neve, státusa és faluja felől, [emellett állapítsák meg, hogy korábban] milyen [bűnökért] vonták felelősségre és ítélték el, esetleg volt-e többször is kihallgatva. Írásban tegyenek jelentést.

E 18 [...] *X* [járásfőnök-] helyettes kihallgatta *C*-t, aki vallomásában ezt állította:

– *A* vér szerinti fia vagyok, s valóban nem voltam szülőtisztelő *A*-val szemben. Nem vontak még felelősségre más bűnért.

E 23 [...] *B* [járásfőnök-] helyettes beszámolója:

Elrendeltük, hogy *X* járási írnok és *X* közrabszolganő vizsgálja meg az *A* által a [hivatalba] hozott magzatot. [...]

A fenti példákban látható, hogy a járásfőnök-helyettes igen széles feladatkörrel rendelkezett a bűnügyekben: elrendelhetette a vádlott javainak lefoglalását, utasíthatta a körzet vezetőjét a vádlott személyes körülményeinek kivizsgálására, kihallgathatta a vádlottat, vizsgálatokat kezdeményezhetett stb. Az a tény azonban, hogy minderről a tevékenységről egy-egy jelentés számol be, s hogy ítélet nem szerepel e jelentésekben, arra utal, hogy perbeli döntést csak valamely felettes – minden bizonnyal a járásfőnök – hozhatott.

IV. A feljelentés

A források szerint, bár a hatósági emberek aktivitása sem volt elhanyagolható, a legtöbb eljárás úgy kezdődött, hogy valaki feljelentést tett (*gao*) valaki ellen egy bűneset miatt. A jogi kéziratokból úgy tűnik, hogy feljelentést bárki tehetett. Feljelentő lehetett közember (*shimu*, például E 15, 17, 18, 22, 25; Z 5), nemesi rang viselője (E 7, 24, Z 6) vagy egy előkelőség megbízottja (E 16). Feljelentést tehetett nő is (E 23), s úgy tűnik, hogy a falufőnöknek hivatali kötelessége is volt bizonyos esetekben feljelentést tenni (E 19). A rabszolgák feljelentési joga kérdéses: a D 87-es cikkely szerint, ha a rabszolga jelenti fel gazdáját, akkor a feljelentést visszautasítják, de ez nem zárja ki, hogy más esetekben rabszolga is tehetett feljelentést, igaz, erre példát nem ismerünk. Olyan esetet is ismerünk, amikor valaki magát jelenti fel (E 6, E 7, Z 6).

Fontos kivételt jelentett az, ha egy fiú akarta feljelenteni az apját. Ezt mind a Qin-, mind a Han-beli törvények tiltották, sőt esetenként büntették is. A D 87 cikkely így fogalmaz:

D 87 „Ha gyermekek jelentik fel apjukat, rabszolgák jelentik fel gazdájukat, az »nem hivatalos feljelentés«: ne fogadják el.”

– Mit jelent a „nem hivatalos feljelentés”?

– Ha a gazda felhatalmazás nélkül megöli, megcsonkítja, leborotválja gyermekét, rabszolgáját vagy rabszolganőjét, azt „nem hivatalos feljelentés[sel járó bűncselekménynek]” nevezik. Ha [az ilyen feljelentést] nem fogadják el, de [az illető újra] feljelentést tesz, a feljelentőt ítélik el. Ha az ítéletet végrehajtották, [de] valaki más ezután újra feljelentést tesz [ugyanabban az ügyben]: ezt se fogadják el.

Az *Ernian lüling Gaolü (Törvények a feljelentésről)* című részében pedig azt találjuk, hogy az apját feljelentő fiút – mivel megsérti a születésnapjának parancsát – kivégzik.¹²

A feljelentés három módon történhetett. Ismeretlen tettes esetén a feljelentő csupán magáról a bűncselekmény tényéről tett jelentést a hatóságnak. Ilyen eset például az E 22 cikkely köntös-lopási ügye, ahol a tettest a feljelentő nem tudja megnevezni. Ilyenkor a hatóság embereket küld ki, hogy felmérjék a körülményeket, rögzítsék a nyomokat stb., s a továbbiakban ismeretlen tettes ellen folytat nyomozást, a tárgyi bizonyítékok és tanúk vallomásai alapján.

A másik módja a feljelentésnek az, hogy a feljelentő megnevezi a vádlottat. Ebben az esetben a hatóság embereket küld ki a vádlott őrizetbe vételére (D 85, E 7, 18, 23), s innentől mindkét fél bevonásával zajlik az eljárás.

A harmadik mód az, hogy a feljelentő nem csupán feljelenti, hanem saját maga el is fogja, és a hivatalba vezeti a vádlottat. Az ilyen „hivatalba vezetésre” külön igét használtak: (*yi* – ezt a szót használták akkor is, ha egy vitatott tárgyat vagy tárgyi bizonyítékot vittek a hivatalba). Ez azt jelenti tehát, hogy az önbíráskodás egyfajta maradványaként a sértett saját maga elfoghatta a vádlottat, ehhez nem kellett a hatóságok segítségét igénybe venni. Az elítéltetéshez azonban a vádlottat át kellett adnia a hatóságnak. A *Mintákban* és a *Zouyanshuanban* számos ilyen esettel találkozunk: E 8, 13, 15, 16, 19, 24, 25; Z 1, 4. Megjegyzendő, hogy a cikkelyek tanúsága szerint – logikus módon – a második és a harmadik esetben járt jutalom a feljelentőnek, vagyis akkor, ha a bűn elkövetőjét is azonosítani tudta (D 36, 43, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119).

Fontos megjegyezni, hogy a feljelentés nem csupán lehetősége, hanem kötelessége is volt a lakosoknak. Ha tudomást szereztek egy bűncselekményről, de nem tettek feljelentést, akkor megbüntették őket. Ez már Shang Yang életrajzában is szerepel:

Aki [tudott] egy bűnözőről, de nem jelentette fel, azt derékban kettévágták; aki feljelentett egy bűnözőt, az ugyanakkora jutalmat kapott, mint aki levágott egy ellenséges fejet; aki rejtgetett egy bűnözőt, azt ugyanolyan büntetés sújtotta, mint aki megadta magát az ellenségnek.¹³

A jogi kéziratokban számtalan példát találunk a feljelentést elmulasztó megbüntetésére:

D 8 A lopást követ el, zsákmányának értéke 1000 garas. B tudja, hogy [A] lopott, s elfogadja a zsákmánynak kevesebb, mint 1 garas értékű részét.

Kérdés: – B felett hogyan ítélnének?

– Ugyanúgy, [mint A felett].

A részesedés alacsony volta jelzi, hogy az ítélet szempontjából nem az elfogadó zsákmánya a releváns, hanem az, hogy tudott a bűncselekményről. Valószínűleg a részesedést ezen tudás bizonyítékának tekintették, amely igazolta, hogy az elfogadó tudott az esetről. (Ilyen bizonyíték híján a tudattartalmat igen nehéz volt rekonstruálni).

Egy másik hasonló cikkely:

D 16 Ha valaki egy éjjel 150 garas értékben lop, s ezt elmondja A-nak, mire A, a felesége és gyermekei, [mindannyian] tudván a [lopásról, a tolvajjal] együtt húst esznek, akkor A felesége és gyermekei ugyanazért a bűnért felelnek, mint A.

A bűncselekménnyel tisztában levők, függetlenül attól, hogy hányan vannak, mindannyian ugyanazt a büntetést kapják, s a D 8 cikkely alapján feltételezhető, hogy ez a büntetés megegyezik a tettesével. Felmerülhet, hogy milyen szerepe van a közös húsevésnek. Feltételezésünk szerint ez, ugyanúgy, mint a zsákmány egy részének elfogadása, a bíró számára azt bizonyítja, hogy a résztvevők tudtak a lopásról. Valószínűleg áldozati vagy ünnepi lakomáról van szó – a korabeli emberek csak ritkán, ünnepeken ettek húst –, amelyet a sikeres bűncselekmény megünneplésére rendeztek. Az ezen való részvétel igazolja az ítélethozónak, hogy az illetők tudtak a cselekményről.¹⁴

Az alábbi cikkely is a feljelentést elmulasztó megbüntetését bizonyítja:

D 9 *A* lopást követ el, kevesebb, mint egy garas értékben. [Ezután] *B* házába megy. *B* nincs tudatában [annak, hogy *A* lopott].

Kérdés:

– *B* fölött hogyan ítéljenek?

– Ne ítéljék el. Ha viszont látta és tudta, [hogy *A* lopott], de nem fogta őt el, bíróságként fizessen egy pajzsot.

V. Hamis vádaskodás és gondatlan feljelentés

A kötelező feljelentés intézménye nyilvánvalóan súlyos problémákat okozott, mivel a téves feljelentések túlzott elszaporodásához vezethetett, ami megbéníthatta, vagy lelassíthatta az igazságszolgáltatást. A büntetés elkerüléséért vagy a jutalom reményében, esetleg pusztán rosszakaratból az emberek olyan bűncselekményekről is jelentést tehettek, amelyek egyáltalán nem, vagy nem úgy történtek meg, ahogyan azt a feljelentő állította. Az ilyen feljelentések visszaszorítása érdekében Qinben és Hanban külön bűncselekmény-kategóriákat állítottak fel: a hamis vádaskodást (*wu*) és a gondatlan feljelentést (*gao bushen*). Azt, hogy a téves vagy hamis feljelentés esetei meglehetősen elterjedtek lehettek, jelzi, hogy mind a shuihudi, mind a zhangjiashani cikkelyek jelentős része ilyen ügyekkel foglalkozik.

Mindkét kategória arra vonatkozott, amikor valaki nem valós vagy a valóságostól eltérő bűncselekménnyel vádolt meg egy másik személyt. A két bűncselekmény közötti különbség az volt, hogy a hamisan vádaskodó tudatában volt vádja hamis voltának, a gondatlan feljelentő viszont nem tudta, hogy vádja nem helytálló. Ezt a különbséget az egyik Qin-beli cikkely egyértelműen kimondja, s a Han-kori gyakorlatban is tükröződik a megkülönböztetés:

D 35 *A* feljeleníti *B*-t egy ökör ellopásáért vagy egy ember bűnös szándékú megsebesítéséért. *B* [azonban] nem lopott ökröt, illetve nem sebesített meg senkit.

Kérdés:

– *A* felett hogyan ítéljenek?

– Ha tudatosan tette, akkor ez a „hamis vádaskodás” [esete]. Ha nem tudatosan, akkor [a bűne:] „gondatlan feljelentés”.¹⁵

A cikkelyben „tudatosan”-nak fordított szó (*duan*) jelentése a Qin- és Han-kori cikkelyek alapján egyértelműen az, hogy az illető tudatában van cselekedete helytelen voltának. A *duan* határozó kétféle cselekménnyel szerepel együtt: egyrészt a hamis feljelentéssel, másrészt pedig az igazságtalan bírói ítékezéssel. A szó fenti értelmezését a szövegkörnyezet minden előfordulásnál igazolja.

V.1. Hamis vádaskodás (*wu*)

A *wu* tehát azt a bűncselekményt jelöli, amikor valaki szándékosan hamis váddal illet valakit a hatóságok előtt. Sajnos a shuihudi és a zhangjiashani cikkelyek között nem találunk olyat, amely a hamis vádaskodás alapesetével foglalkozik; a vonatkozó cikkelyek többsége egy-egy összetettebb esetet tárgyal. Az, hogy a hamis vádaskodásért milyen büntetés jár, egyikből sem derül ki.

Az egyik tárgyalta eset az, amikor a megvádolt személy valóban elkövetett egy bűncselekményt, de a feljelentő eltúlozta a cselekmény súlyát. Az erre vonatkozó rendelkezések ellentmondásosak. Az alábbi cikkely azt jelzi, hogy a lopás ügyében tett feljelentésnél – csakúgy, mint magánál a lopásnál – nem a pontos összeg számított, hanem az az értékhatár, amelybe a zsákmány tartozott:

D 32 Valakit hamisan megvádolnak 1000 garas ellopásával. A vallatáskor [kiderül, hogy csak] 670 garast lopott.

- Hogyan kell ítélni a hamisan vádaskodó felett?
- Nem kell elítélni.¹⁶

Az 1000 és a 670 garas ugyanabba az érték kategóriába tartozik, hiszen mindkettő meghaladja a 660 garast. Így a lopás megítélésekor nem releváns, hogy a zsákmány 670 vagy 1000 garas. A fenti cikkely azt bizonyítja, hogy ha a vádban szereplő és a valós elkövetési érték azonos érték kategóriába tartozik, akkor a vádaskodót nem büntetik meg.

Az értékhatárok a következők voltak: 1, 22, 110, 220, 660 garas. E határok a Qin- és a Korai Han-kor között a források szerint nem változtak (bár 22 garasos összeg a Qin-beli forrásokban nem szerepel). A Z 15 cikkelyben például explicite szerepel a „660 garast meghaladó” érték-meghatározás, az *Ernian lüling Daolü* (*Törvények a lopásról*) című részének első cikkelye pedig még pontosabban fogalmaz:

Ha a tolvaj zsákmánya meghaladja a 660 garast, tetoválják és tegyék falépítővé vagy gabonaórlóvé;¹⁷ 660 garastól 220-ig hagyják csonkítatlanul, és tegyék falépítővé vagy gabonaórlóvé; ha [a zsákmány] nem éri el a 220 garast, de meghaladja a 110-et, borotválják le a szakállát és tegyék közrabszolgává vagy közrabszolganóvé;¹⁸ 110-től 22 garasig bírságot adják meg 4 uncia aranyra; ha [a zsákmány] nem haladja meg a 22 garast, de eléri az 1 garast, bírságot adják meg 1 uncia aranyra.

A D 32-nek azonban ellentmond az alábbi cikkely:

D 33 A zszal vádolja B-t, hogy ...¹⁹ értékben lopott. A vallatáskor [kiderül, hogy] B 30 [garasnyi értékben] lopott. A hamis vádaként tett hozzá 50-et, s „gondatlan” volt a 30-cal kapcsolatban.

Kérdés:

- A-t el kell-e ítélni?
- A hivatal gyakorlata szerint bírsága két páncélzat.

A szövegekörnyezet alapján feltételezhető, hogy az első mondatban hiányzó írásjegyek helyén a 80 garasos összeg szerepel, ugyanakkor nem egyértelmű, hogy mit jelent a „gondatlan» volt a 30-cal kapcsolatban” kifejezés. Mindenesetre mind a 30, mind az 50, mind a 80 garas ugyanabba az érték kategóriába tartozik, így a D 32 cikkely logikája alapján a feljelentőnek nem járna büntetés. Az ellentmondás feloldása az lehet, hogy míg a D 32 cikkely törvényen alapul, addig a D 33-ban a hivatal gyakorlata (*ting xingshi*) alapján jár bírság, vagyis a bírósági gyakorlat eltér a törvényi rendelkezésektől. Ilyen esetre több példát

is ismertünk, amelyek mind azt igazolják, hogy Qinben az írott törvényekkel párhuzamosan létezett a bírósági gyakorlat – az előbbtől helyenként eltérő – rendszere is.

A következő cikkely alapján feltételezhetjük, hogy alkalmanként külön bűncselekmény-kategóriába sorolták azt, ha a feljelentő eltúlozta a vádlott zsákmányának értékét:

D 38 A ellop egy birkát, B ezt megtudja, de tudatosan ökörlopásért jelenti fel A-t.

Kérdés: – B tette „hamis vádaskodás” vagy „gondatlan feljelentés”?

– Ez a „tolvaj feljelentése a zsákmány eltúlzásával” [esete].

Nem tudjuk, hogy a „tolvaj feljelentése a zsákmány eltúlzásával” a „hamis vádaskodás” egyik esetének számított-e, vagy külön bűncselekményként kezelték. A cikkelyből a szankció sem derül ki. A D 33-as cikkely analógiája alapján feltételezhető, hogy a bírósági gyakorlatban valamilyen enyhébb büntetés, például bírság ilyenkor is járt a feljelentőnek.

Az alábbi cikkely, mely a témához tartozik, meglehetősen furcsa, s valószínűleg írnoki hiba szerepel benne:

D 34 Valakit hamisan 20 [garas] értékű lopással vádolnak. Még mielőtt ítélnének felette, [az az ember, aki bevádolta,]²⁰ lopást követ el 100 [garas] értékben. Csak ezután derül ki [a hamis vád ténye].

– Az ítélezésnél a [két] érték összegét kell figyelembe venni, vagy pedig ítéljék el külön a tényleges büntetért, külön a hamis vádaskodásért?

– Szolgáltasson be bírságként két páncélzatot és egy pajzsot.

Az ítélet azért különös, mert egyrészt a bírság összegén kívül mást nem mond – tehát éppen a kérdésben rejlő lényegi, más helyzetekre is alkalmazható, elvi problémára nem ad választ –, másrészt az ítélet szokatlanul enyhe, hiszen lopásért általában nem bírság, hanem kényszermunka járt. Mint a lopásnál láttuk, a vádlottra nézve az, hogy a két cselekmény összegét összevonják-e, azért fontos, mert az összevonással (100+20) éppen átlépné a 110 garasos határt, ami súlyosabb büntetéssel jár. Erre a kérdésre nem kapunk választ. Valószínűsíthető azonban, hogy a passzus végéről az írnoki lefelejtette a lopásért járó büntetés néhány írásjegyet (vagy az olyan egyértelmű volt, hogy nem tartotta érdemesnek lejegyezni).²¹ Ha ez a feltételezés helytálló, akkor kiderül, hogy a két cselekményt nem vonták össze, s a tettest külön büntették meg a lopásért, külön a hamis vádaskodásért.

Hasonló esetet tartalmaz az alábbi cikkely:

D 40 A *shangzao* rangot viselő A ellop egy birkát. Még mielőtt ügyében döntenének, hamisan vádaskodva azt állítja valakiről, hogy az ellopott egy disznót.

– Hogyan ítéljenek felette?

– Válgék belőle csonkítatlan *falépitő*.²²

A *shangzao* a második legalacsonyabb nemesi rang volt. Valószínűleg ennek a rangnak köszönhető, hogy a vádlott csonkítatlan marad. További információ azonban a cikkelyből nem szűrhető le, hiszen se a birka, se a disznó értékét nem ismerjük. Valószínű, hogy itt a két bűncselekményt – a lopást és a hamis vádaskodást – összevonták, mivel a büntetés meglehetősen súlyos, a legmagasabb fokozatú kényszermunka.

A shuihudi *Kérdések és válaszok*ban feltűnően sok az olyan cikkely, amelyben egy már bírósági eljárás alatt álló személy bevádol egy másikat. Ez nyilván a Qin-beli vallatási mód-szereknek a következménye, s arra enged következtetni, hogy ha egy bűnös feljelentett egy másik bűnöst, akkor büntetését enyhítették. Nem kizárt, hogy a vádlott ilyenkor kényszer hatása alatt tett vallomást másokra,²³ amely azonban, ha nem bizonyult helytállónak, az ő büntetését fokozta. Ilyen cikkelyek a következők:

D 97 – [Ha valaki, akire] szakáll-leborotválás és *sikouvá*²⁴ tétel vár, szakáll-leborotválással és *közrabszolgává* tétellel [sújtandó büntett] hamis vádjával illet egy másik embert, hogyan ítélnék felette?

– Borotválják le a szakállát és tegyék *közrabszolgává*.

– [Ha valaki, akire] szakáll-leborotválás és *vigyázóvá*²⁵ tétel vár, ...²⁶ büntett hamis vádjával illet egy másik embert, hogyan ítélnék felette?

– Borotválják le és tegyék *sikouvá*.

A cikkelyben szereplő első esetben a negyedik fokozatú kényszermunkával sújtandó vádlott egy harmadik fokozatú kényszermunkával járó büntetettel vádol valakit. Az ítélet egyszerű: büntetését egy fokozattal súlyosbítják, és azt a büntetést kapja, ami az általa vádolt személynek járna. A második esetben a hiányzó rész – analógiás következtetéssel – „szakáll-leborotválás és *sikouvá* tétel” lehet, s az ítélezési elv itt is ugyanaz: a hamisan vádaskodó büntetését egy fokozattal súlyosbítják.

Hasonló elv tükröződik az alábbi cikkelyben:

D 99 – Egy csonkítatlan *falépitő* tetoválással és *falépitővé* tétellel [sújtandó büntett] hamis vádjával illet egy másik embert. Hogyan ítélnék felette?

– Tetoválják. [...]

Itt az elítélt egy az övénel egy fokozattal súlyosabb büntetéssel járó bűnnel vádol valakit. Mivel a falépitésnél súlyosabb kényszermunka-fokozat nincs, ezért a csonkítást fokozzák: míg korábban csonkítatlan volt, a hamis vádaskodás következtében tetoválják (a tetoválás is csonkításnak számított).

Más elv érvényesül, ha a hamisan vádaskodó eredeti bűne súlyosabb, mint amivel megvádolja a másikat. Ez esetben nem sújthatják a másiknak szánt büntetéssel, mivel az éppen enyhítené a vádaskodó büntetését. Ilyen eset az alábbi:

D 98 – [Ha valaki, akire] szakáll-leborotválás és *közrabszolgává* tétel vár, *sikouvá* tétellel [sújtandó büntett] hamis vádjával illet egy másik embert, hogyan ítélnék felette?

– Borotválják le a szakállát, és tegyék *közrabszolgává*, majd tartsák fogva a *falépitők* között hat évig.

A büntetést itt egyedülálló módon súlyosbítják: megkapja az eredetileg neki járó büntetést, de annak letelte után még hosszú ideig a legsúlyosabb fokozatú kényszermunkások között dolgoztatják, igaz, nem kerül falépitő státuszba.

Az alábbi eset hasonló, de a büntetést itt máshogy súlyosbítják:

D 100 – [Ha valaki, akire] tetoválás és *falépitővé* tétel vár, csonkítatlan *falépitővé* tétellel [sújtandó büntett] hamis vádjával illet egy másik embert, hogyan ítélnék felette?

– [Az illetőt] tetoválják, és vágják le az orrát.

Itt az eredeti büntetése mellett – aminél súlyosabb fokozatú kényszermunka nem létezik – a csonkítását fokozzák: az amúgy elég ritka orrvágással sújtják.

Még egy érdekes cikkelyt találunk a hamis vádaskodással kapcsolatban:

D 162 A hamisan bevádolja B-t egy garas továbbadásáért,²⁷ [amiért] a büntetés tetoválás és falépitővé tétel [lenne].

Kérdés:

– A háztartásának tagjait,²⁸ [falujának] főnökét és véneit el kell-e ítélni?

– Nem kell elítélni.

A kölcsönös felelősségi rendszer alapján egy bűn elkövetője mellett annak családtagjait, s a vele egy felelősségi csoportba tartozókat is felelősségre vonták. (A felelősségi csoportokat,

melyek 5–10 családból álltak, az állam hozta létre mesterségesen.) E cikkely alapján úgy tűnik, hogy a hamis vádaskodás kivétel ez alól: itt csak a hamis vádaskodót büntetik meg. (Az a mondat nyelvtani szerkezetéből sajnos nem derül ki, hogy a tetoválás és a falépítés – az egyik legsúlyosabb büntetés – a hamis vádaskodásért vagy a pénz „továbbadásáért” jár.) Egy másik cikkely is igazolja, hogy hamis vádaskodás esetén a kölcsönös felelősségi csoportba tartozókat nem ítélték el:

D 18 A törvényben ez áll: „...ugyanaz a szabály [alkalmazandó], mint lopás esetén”; máshol meg ez áll: „...ugyanaz a büntett”. Ebben a két esetben [a bűnös] háztartásának tagjait, [falujának] főnökét, valamint öttagú csoportjának [tagjait] elítélik az ő [bűne] miatt, ezt nevezik „ugyanannak a büntettnek”. Ha a törvény szerint „a büntetés megfordítása” történik, akkor [a fent felsoroltakat] nem kell elítélni. [...]

A büntetés megfordítása (*fan zui*) azt a gyakorlatot jelenti, amikor a hamisan vádaskodót azzal a büntetéssel sújtják, amely az általa megvádolt személynek járna, ha a vádak igaznak bizonyulnának. A kifejezés ezen az egyetlen helyen fordul elő a shuihudi iratokban, de Han-kori forrásokban többször is szerepel.²⁹ A „büntetés megfordítását” nem alkalmazták mechanikusan; mint fentebb láttuk, a hamis vádaskodó büntetését számos tényező befolyásolta.

A fenti passzus lényege az, hogy hamis vádaskodás esetén – ellentétben a többi bűncselekménnyel – a „tettes” környezetét, amely a törvény szerint felelős lenne a tetteiért, nem ítélik el. A büntetés megfordításának gyakorlatát jól illusztrálja alább a D 80-as cikkely, melyet a következő pontban tárgyalunk.

V.2. GONDATLAN FELJELENTÉS (*GAO BUSHEN*)

A bevezetésben láttuk, hogy a gondatlan feljelentés hasonlított a hamis vádaskodásra annyiban, hogy mindkét esetben valaki valótlan büntetettel vádolt meg valakit a hatóságok előtt. A két cselekmény között a különbség az volt, hogy a gondatlan feljelentés esetében a vádaskodó nem tudott vádja hamis voltáról. Ezt a már idézett cikkely igazolja:

D 35 A feljenti B-t egy ökör ellopásáért vagy egy ember bűnös szándékú megsebesítéséért. B [azonban] nem lopott ökröt, illetve nem sebesített meg senkit.

Kérdés:

– A felett hogyan ítéljenek?

– Ha tudatosan tette, akkor ez a „hamis vádaskodás” [esete]. Ha nem tudatosan, akkor [a bűne:] „gondatlan feljelentés”.³⁰

Ha összevetjük a hamis vádaskodással és a gondatlan feljelentéssel foglalkozó cikkelyekben szórványosan előforduló büntetési tételeket, kiderül, hogy a gondatlan feljelentésért is igen szigorú büntetés járt.

Úgy tűnik, a gondatlan feljelentés eseteinél figyelembe vették, hogy a feljelentő és a feljelentett egy felelősségi csoport tagja volt-e. Ha egy csoportba tartoztak, akkor az alapszabály az volt, hogy a gondatlan feljelentőt azzal a büntetéssel sújtották, amely a feljelentettnek járt volna a vád beigazolódása esetén, vagyis a „büntetés megfordítását” alkalmazták. Ezt igazolja az alábbi cikkely:

D 80 „Ha egy ötös csoport tagja feljenti a csoport másik tagját, hogy elkerülje a büntetést, [de a feljelentés] »gondatlan«, sújtsák a [feljelentéssel] elkerülni [kívánt] büntetéssel.”³¹

[A törvényben] emellett ez áll:

„Ha [valaki] nem tudja meghatározni a bűnöst [egy bűnesetnél, de] feljelent egy másik embert, az a »gondatlan feljelentés« [esete].”

– *A* bejelenti: „Ötös csoportom tagja, *B*, bűnös szándékkal megölt valakit.” *B*-t azonnal elfogják, de a vallatáskor [kiderül, hogy] nem ölt meg senkit. *A* [tehát] gondatlanul tett feljelentést. [*A*-t] „gondatlan feljelentés” [bűnéért] ítélik el, vagy az elkerülni [kívánt büntetéssel sújtásák]?

– Az elkerülni [kívánt büntetésre] ítélni: [ez a] megfelelő [döntés].

A cikkelyben két törvényidézet található: az egyik az ötös csoporton belüli feljelentésre vonatkozik, a másik egyéb esetekre. Az első idézet és a cikkelyben leírt példa is azt jelzi, hogy egy felelősségi csoport esetén az elkerülni kívánt büntetéssel sújtják a feljelentőt. Ez pedig valószínűleg az a büntetés, amelyet az illető kapott volna, ha a vád igaznak bizonyul – legalábbis a lopásra vonatkozó cikkelyek szerint az általa ismert bűntettéről feljelentést nem tevő, a tettessel egy felelősségi csoportba tartozó személyt ugyanaz a büntetés sújtotta, mint magát a tettest.

Mindebből az is kiderül, hogy a „gondatlan feljelentés” kategóriáját a felelősségi csoportokon kívül alkalmazták. A büntetés azonban ilyenkor is igen súlyos lehetett:

D 93 [..]

– [Amikor valaki] feljelentve egy másik embert azt állítja, hogy az elszökött az országból,³² [pedig az] nem ment a határon kívülre és nem szökött el vakmerően, [tehát a feljelentő] „gondatlan feljelentést” [követ el], hogyan ítélnének felette?

– Tetoválják és ítélik *fulépitésre* a „gondatlan feljelentés” miatt.

A feljelentőt tehát a legmagasabb fokozatú kényszermunkával sújtják, annak szokásos kísérő büntetésével, a tetoválással együtt. Ennek nyilván az az oka, hogy a vádban megnevezett cselekmény – a szökés – igen súlyosnak számít. A hamis vádaskodás és gondatlan feljelentés kezelésében a shuihudi cikkelyek sokszor feltűnően bizonytalanok. Az alábbi cikkelyben két bizonytalan eset szerepel:

D 30 Feljelentenek egy embert 110 garas ellopásáért. A vallatáskor [kiderül, hogy csak] 100 garast lopott.

– A feljelentő felett hogyan kell ítélni?

– Bírágként fizessen két páncélzatot.

100 garast lopnak el, de tudatosan 10 garassal több ellopását jelentik.

Kérdés:

– A feljelentő felett hogyan ítélnének?

– Bírágként szolgáltasson be egy pajzsot; az egypajzsnyi bírág felel meg a törvényeknek. De a hivatal gyakorlata az, hogy „gondatlanság” miatt ítélik el [az ilyen feljelentőt], s a bírág két páncélzat.

A D 30-as cikkely első feléből nem derül ki, hogy hamis vádaskodásról vagy gondatlan feljelentésről van szó. Az elkövetési összeg, mint már többször láttuk, azért fontos, mert a 110 garas már más büntetési kategóriába tartozik, mint a 100. A büntetés – hasonlóan a D 33-as és 34-es cikkelyhez, ahol a hamis vádaskodás egy-egy összetettebb esetéről van szó – itt is bírág.

A cikkely második fele már összetettebb. Itt a hamis vádaskodás esetéről van szó – hiszen a tett tudatos –, de a bírósági gyakorlat alaposan felülírja a törvényi rendelkezést. A hamis vádaskodásért a törvény szerint egy pajzs bírág járna, ám a hivatali gyakorlat jóval súlyosabbat, két páncélzat bírágot szab ki. Ráadásul mindezt azzal az indoklással, hogy a tettet gondatlan feljelentésként kezeli. Ebben az esetben tehát a gyakorlatban a gondatlan

feljelentésért és a hamis vádaskodásért ugyanaz a büntetés jár. A büntetés valószínűleg ettől eltérő volna, ha az érintettek egy felelősségi csoportba tartoznának: a D 80-as cikkely alapján a büntetés minden bizonnyal kényszermunka lenne.

Szintén a gondatlan feljelentés körüli bizonytalanságot jelzi az alábbi cikkely:

D 36 *A* feljenti *B*-t egy ökör ellopásáért. *B* azonban egy embert sebesített meg bűnös szándékkal, nem ökröt lopott.

Kérdés:

– *A*-t el kell-e ítélni?

– Nem kell elítélni, [de] nem is kell megjutalmazni. Mások szerint ez a „gondatlan feljelentés” [esete].

A cikkely a kérdésre tehát két választ is kínál. Az egyik szerint hiába téves a feljelentés, mivel súlyos bűncselekményre derült fény, a feljelentőt nem büntetik meg. Mivel azonban a feljelentés nem volt pontos, jutalom sem jár neki a bűnös leleplezéséért. A másik válasz azonban gondatlan feljelentésnek minősíti az esetet, amiért nyilván büntetés jár. Ez a kettősség jelzi, hogy a kérdésben a Qin-beli joggyakorlat nem volt egységes. A gondot az is okozhatja, hogy a két bűncselekményt – az ökörlopást és a bűnös szándékú testi sértést – nehéz lehetett összevetni, hiszen más jellegű cselekmények voltak. A cikkelyben megjelenő bizonytalanság miatt valószínűnek tartjuk, hogy a két tettet nagyjából hasonló súlyúnak tartották.

A pontatlan feljelentőt elítélő vélemény jelenik meg az alábbi cikkelyben:

D 37 *A* feljenti *B*-t ökörlopásért, *B* azonban birkát lopott, nem ökröt.

Kérdés:

– Hogyan ítéljenek [*A*] felett?

– [*A* tette] a „gondatlan feljelentés” [esetének] számít. [...]

Itt talán azért egyértelmű a gondatlan feljelentés besorolás, mert bár történt bűncselekmény, a feljelenésben a valóságosnál súlyosabb büntett szerepelt (az ökör nyilván többet ért, mint a birka). A D 36-os eset azért eshetett más megítélés alá, mert ott a valóságos büntett (testi sértés bűnös szándékkal) súlyosabb vagy ugyanolyan súlyú volt, mint a feljelentésben szereplő (ökörlopás).

Abban az esetben, amikor a valóságos büntett egyértelműen súlyosabb volt, mint a feljelentésben szereplő, a feljelentő még jutalmat is kapott:

D 112 – *A* feljenti *B*-t egy ember bűnös szándékú megsebesítéséért, [de] a vallatáskor [kiderül, hogy] *B* bűnös szándékkal megölt egy embert, nem pedig megsebesített. *A*-nak jutalom jár: mekkora legyen a jutalom?

– Kétunciányi jutalom jár neki.³³

Mindebből levonható a következtetés: ha a feljelentett valóban elkövetett egy büntettet, akkor az őt pontatlanul feljelentő személyt háromféleképpen ítélték meg: 1) ha a feljelentésben szereplő tett súlyosabb volt, mint a valóságos, akkor gondatlan feljelentésért elítélték; 2) ha hasonló súlyú, akkor a bírón múlott, hogy elítéli-e, hiszen nem létezett következetes jogértelmezés. 3) Ha pedig a feljelentés enyhébb bünt tartalmazott, mint a valóságos, akkor a feljelentőnek jutalom is járt.

A D 112-es cikkellyel ellentétben az alábbi passzus szerint a feljelentésnél, ha jutalmat is ki kellett utalni, megkövetelték a pontosságot:

D 116 *A* elfogja *B*-t, s feljelentést tesz azt állítva, hogy *B* titokban meghamisította a [járásfőnök]-*helyettes* pecsétjét, és elszökött. A vallatáskor [kiderül, hogy] a szökés más

napon történt [mint amit *A* mondott]; a többi [részlet] úgy volt, ahogy *A* [mondta]. *B*-t szakáll-leborotválásra ítélik.

Kérdés:

- *A*-nak jár-e jutalom?
- Nem jár.

A D 112-es és a D 116-os cikkelyt összevetve úgy tűnik, hogy a jutalom kiszabásában a hivatalnokbíró viszonylag szabadon mérlegelhetett; az utóbbi cikkelyben hiába felel meg a feljelentésben szereplő büntett a valóságban, mivel a szökés napját illetően a feljelentő téved, nem kap jutalmat. Igaz, a megbüntetéséről sem esik szó. Az ügy tehát a fenti második esethez tartozik, vagyis a feljelentés súlya megfelel a valóságos büntetettének, így a bírón múlik a jutalom vagy a büntetés. A lopási ügyekben tett feljelentéseknél is figyelembe vették az elkövetési összeghatárokat, amit az alábbi cikkely igazol:

D 31 Valakit feljelentenek 1000 garas ellopásáért. A vallatáskor [kiderül, hogy csak] 670 garast lopott.

- Hogyan kell ítélni a feljelentő felett?
- Nem kell elítélni.

A D 30-as cikkelynél láttuk, hogy ha a feljelentésben szereplő és a valóságos zsákmány érint egy büntetési összeghatárt (a D 30-as cikkelyben a 110 garast), akkor a feljelentőt megbüntetik. A D 31-es cikkelyben azonban a feljelentésben szereplő és a valós összeg, bár eltér egymástól, ugyanabba a kategóriába tartozik (mindkettő meghaladja a 660 garast), ezért a feljelentőt nem ítélik el. Szintén a feljelentés pontatlanságával foglalkozik a következő cikkely:

D 39 *A* birkát lop. *B* tudja, hogy [*A*] birkát lopott, de nem tudja a birkák számát. Feljelentést téve a hivatalnoknál, azt állítja, hogy [*A*] három birkát lopott.

Kérdés:

- *B* felett hogyan ítéljenek?
- Ez a „tolvaj feljelentése a zsákmány eltűlésével” [esete].

A „tolvaj feljelentése a zsákmány eltűlésével” bűncselekménnyel már a D 38-as cikkelyben is találkoztunk, az azonban ott sem derült ki, hogy milyen szankcióval jár.

A fentiek mellett még egy cikkelyben találkozunk a gondatlan feljelentés esetével:

D 84 – Mit jelent az „ismételt feljelentés”?

– Az követ el „ismételt feljelentést”, aki feljelent valakit egy büntett miatt, a feljelentése gondatlan, [de ezután] egy másik [bűn]ügyért újra feljeleníti [az illetőt]. A feljelentést ne fogadják el, és [a feljelentőt] ítélik el „gondatlanságért”.

Az „ismételt feljelentés” tilalma nyilván azokkal a mindennapi életben gyakran előfordulható esetekkel foglalkozik, amikor valaki mindenképpen bajba akarja keverni egy ellenségét. Ilyenkor a második feljelentést már el sem fogadják – vagyis nem indul eljárás a feljelentett ellen –, hanem az illetőt rögtön elítélik gondatlan feljelentésért.

VI. Összefoglalás

Mint láttuk, Qinben és Hanban egyszerre alkalmazták az állampolgárok hatóságok általi ellenőrzését, illetve egymás megfigyelésére való kényszerítését. Egyik rendszer sem volt tökéletes: a „rendőrségi” hálózat nem fedhette le a teljes lakosságot, míg a feljelentésre kényszerítés a hivatalok túlterheltségéhez vezetett a téves feljelentések miatt. Az állam ez

utóbbi miatt azt a kényes egyensúlyt próbálta megtalálni, ahol a bűncselekményekről és elkövetőkről pontos tájékoztatást kap a lakosságtól, ugyanakkor csak olyan feljelentések jutnak el a hatóságokhoz, amelyek jól megalapozottak.

A Qin- és a Han-korban kialakult szisztéma valamilyen formában az egész császárkorban működött, a jól kiépített rendőri szervezet, illetve a kölcsönös felelősségi rendszer – és ezáltal a kötelező feljelentés intézménye – mindig is jellemzője volt Kínának. Amikor az 1950–60-as évek, vagy akár a ma Kínájára gondolunk, az a téves kép élhet bennünk, hogy a megfigyelő hálózat, a besúgók és feljelentgetők rendszere afféle sztálinista „import”, s a kínai kommunisták építették ki. Valójában azonban itt egy ősi kínai hagyomány felélesztéséről és modernizációjáról van szó – csakúgy, mint számtalan más jelenségnél, amelyet a modern Kínában megfigyelhetünk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Rövidítések

- SHDSHUITHUDI QIN MU ZHUJIAN ZHENGLI XIAOZU: *Shuuhudi Qin mu zhujian*. Beijing, Wenwu Chubanshe, 1978.
- ZHMZ – ZHANGJIASHAN ERSIQIHAO HANMU ZHUJIAN ZHENGLI XIAOZU: *Zhangjiashan Hanmu zhujian*. Beijing, Wenwu chubanshe, 2001.
- ZYS1 JIANGLING ZHANGJIASHAN HAN JIAN ZHENGLI XIAOZU. 1993. „Jiangling Zhangjiashan Han jian »Zouyanshu« shiwen (yi).” *WW* 1993/8: 23–25;
- ZYS2 JIANGLING ZHANGJIASHAN HAN JIAN ZHENGLI XIAOZU. 1995. „Jiangling Zhangjiashan Han jian »Zouyanshu« shiwen (er).” *WW* 1995/3: 31–36.
- FU, ZHENGYUAN. 1996. *China's Legalists. The Earliest Totalitarians and Their Art of Ruling*. Armonk, London, M. E. Sharpe. (New Studies in Asian Culture.)
- Han Feizi – Han Feizi jijie*. In *Zhu zi ji cheng*. Shanghai, Shanghai Shudian, é. n., 5. kötet.
- Hanshu*. Beijing, Zhonghua Shuju, 1962.
- HULSEWÉ, A. F. P. 1979. „A lawsuit of A.D. 28.” In BAUER, W. (ed.) *Studia sino-mongolica. Festschrift für Herbert Franke*. Wiesbaden, Franz Steiner Verlag (Münchener Ostasiatische Studien 25.), 23–34.
- HULSEWÉ, A. F. P. 1997. „Qin and Han Legal Manuscripts.” In SHAUGHNESSY, EDWARD L. (ed.) *New Sources of Early Chinese History. An Introduction to the Reading of Inscriptions and Manuscripts*. Berkeley, The Society for the Study of Early China and The Institute of East Asian Studies, University of California, 193–221.
- MACCORMACK, GEOFFROY. 2006. „Filial Piety (Xiao) and the Family in Pre-Tang Law.” *Revue Internationale des droits de l'Antiquité* LIII: 55–83.
- SALÁT GERGELY. 2002. „Az ítélezést befolyásoló tényezők Qin állam törvényeiben.” In: BIRTALAN ÁGNES–YAMAJI MASANORI (szerk.) *Orientalista Nap 2001*. Budapest, MTA Orientalisztikai Bizottság–ELTE Orientalisztikai Intézet, 90–102.
- SALÁT GERGELY. 2003. *Büntetőjog az ókori Kínában. Qin állam törvényei a shuihudi leletek alapján*. Budapest, Balassi Kiadó.
- SALÁT GERGELY. 2005. „A zhangjiashani leletek és a Zouyanshu.” In: BIRTALAN ÁGNES–RÁKOS ATTILA (szerk.) *Bolor-un gerel. Kristályfény. Crystal-Splendour. Tanulmányok Kara György professzor 70. születésnapjának tiszteletére*. Budapest, ELTE Belső-ázsiai Tanszék, 2005, II. kötet, 655–670.
- Shangjun shu – In Zhu zi ji cheng*. Shanghai, Shanghai Shudian, é. n. 5. kötet.
- Shiji*. Beijing, Zhonghua Shuju, 1975.
- TÓKEI FERENC. 1980. *Kínai Filozófia. Ókor. Szöveggyűjtemény*. I–III. kötet. Válogatta, fordí-

totta, a bevezetéseket és jegyzeteket írta TÓKEI FERENC. Második, változatlan kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó. (Magyar Tudományos Akadémia, Filozófiai Írók Tára, új folyam, XXIII. kötet.)

YATES, ROBIN D. S. 1995. „State Control of Bureaucrats under the Qin: Techniques and Procedures.” *Early China*, Vol. 20, 331–365.

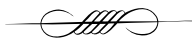
JEGYZETEK

- 1 A szerző az ELTE BTK Kínai Tanszékének adjunktusa. A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatói Ösztöndíjának támogatásával készült.
- 2 Ezekről lásd SALÁT 2003: 83–91.
- 3 A legistákról lásd SALÁT 2003: 41–80.
- 4 *Shiji* 68: 2227–2239.
- 5 A Wei-beli Wen fejedelem öccse, aki rendkívüli tornászmutatványairól volt híres
- 6 A korszak hírhedt rablója.
- 7 *Han Feizi jiji*: 343 (49. fej., *Wu du*); TÓKEI 1980: II. 337.
- 8 *Shiji* 87: 2555–2556.
- 9 A *Shiji*nek és a *Hanshuna* a Zhonghua Shuju-féle modern kiadását használtuk. A shuihudi szövegek Kr. e. 216-ra vagy 217-re datálhatók, s Qin államból származnak. A szövegek passzusainál az először HULSEWÉ (RCL) által alkalmazott A, B, C... betűjelzést és számozást alkalmazom. A shuihudi szövegek kutatásánál az SHD rövidítésű 1978-as kínai kiadvány szövegközlését vettem figyelembe. A zhangjiashani leleteket Kr. e. 186-ra datálják, ezek a Korai Han-kor elejének viszonyait tükrözik. A *Zouyanshu* című zhangjiashani szöveg passzusait Z + sorszám jelöléssel láttam el; az *Ernian lüling*nél az egyes passzusok eredeti címeit adom meg. A *Zouyanshu* szövegénél a ZYSI-2 rövidítésű szövegközlést, az *Ernian lüling*nél a ZHMZ jelölésű kiadványt használtam (133–210). A shuihudi iratokról bővebben lásd SALÁT 2003: 113–132; a zhangjiashani leletekről lásd SALÁT 2005: 655–670.
- 10 *Shangjunsu* 17, FU 1996: 75.
- 11 *Hanshu* 19A: 742–743.
- 12 ZHMZ: 151, MACCORMACK 2006: 63–64.
- 13 *Shiji* 68: 2230.
- 14 YATES 1995: 357.
- 15 A „gondatlanságról” lásd még SALÁT 2002.
- 16 A cikkelyről és a hamis vádaskodás különböző eseteiről lásd HULSEWÉ 1997: 204.
- 17 A legsúlyosabb kényszermunka-büntetés férfi, illetve női változatának elnevezése. Lásd SALÁT 2003: 138.
- 18 A harmadik fokozatú kényszermunka neve. Lásd SALÁT 2003: 139.
- 19 Itt a bambuszcsíkon néhány írásjegy olvashatatlan.
- 20 A kiegészítés a továbbiak alapján indokolt.
- 21 HULSEWÉ (RCL: 132) szerint az elkövető talán valamilyen rang birtokosa volt (bár ez a szövegből nem derül ki).
- 22 A *faléptítés* kényszermunkája általában csonkító büntetéssel jár, de itt ezt elengedik.
- 23 Egy ilyen eset szerepel a Z 17-es dokumentumban, ahol az ökörtolvaj a kínvallatás hatására hamisan azt vallja, hogy egy másik emberrel együtt tervezték meg a lopást. Hasonló dolog történik a hírhedt Qin-beli tudósüldözés idején is: „Azzal [a császár] megbízta a császári írnokokat, hogy kérdezzék ki az összes tudóst. A tudósok egymást vádolták és hibáztatták, hogy magukat megmentsék. Mindazokat, akik megszegték [valamilyen törvényt] – összesen több mint négyszázhatvan embert – élve elásatta Xianyangban, s gondoskodott róla, hogy [mindezt az egész] Égalatti megtudja, s így [az eset] elrettentésül szolgáljon a későbbiekben.” (*Shiji* 6: 258.)

- ²⁴ *Sikou*, „rablók elleni őr”: viszonylag enyhe, negyedfokú kényszermunkát végző elítélt. Lásd SALÁT 2003: 139.
- ²⁵ *Hou*, „vigyáz(ó)”: a legenyhébb kényszermunka-büntetés. Lásd SALÁT 2003: 140, RCL: 88, A 103/1. jegyzet.
- ²⁶ Innen az írnok minden valószínűség szerint kihagyott néhány írásjegyet; a továbbiak alapján a hiányzó rész valószínűleg a következő: „szakáll-leborotválással és *sikou*vá tétellel [sújtandó]” (RCL: 154, A 97/2. jegyzet).
- ²⁷ *Tong yi qian*: a *tong qian* kifejezést egyik nagyobb szótár sem tartalmazza. Számunkra az összetevők jelentése alapján a „pénzt forgalomba hoz, továbbad” jelentés a legvalószínűbb. Ebben az esetben külföldi, illetve hamis, vagyis nem állami pénzöntődében készült pénzről van szó – feltételezve, hogy *Qin*ben ekkor a pénzöntés (a kínaiak nem verték, hanem öntötték a pénzt) állami monopólium volt, ami igen valószínű. A *tong qian* mindenesetre a D 160, 161, 162 alapján súlyos bűncselekménynek tűnik. Az SHD (229/1. jegyzet) szerint a *tong qian* jelentése „megvesztegetést követ el”, de ennek itt nem látjuk sok értelmét.
- ²⁸ *Tong ju*, ’akik együtt laknak’: a kifejezés jogi kategóriát takar, amelynek a bűnössel együtt elítélendők körének kijelölésekor van jelentősége.
- ²⁹ RCL: 126/4. jegyzet, SHD: 159/3. jegyzet, HULSEWÉ 1979: 25.
- ³⁰ Lásd 15. jegyzet.
- ³¹ Valószínűleg arról van szó, hogy az illető tudja, ötös csoportja (*wu*) valamelyik tagja elkövetett egy bűncselekményt, de feljelentésében tévedésből nem az elkövetőt nevezi meg.
- ³² A vádból kitűnik, hogy engedély nélkül tilos volt elhagyni *Qint*. (A helyhez kötésről lásd még FU 1996: 103.)
- ³³ *Liang*, „uncia”: elképzelhető, hogy a jutalom arany volt.

MOLNÁR GÁBOR

Kína WTO¹-tagságának előzményei és következményei

Bevezetés

2001. szeptember 17-én sikeresen befejezték azokat a tárgyalásokat, amelyek Kína WTO tagságának előfeltételét jelentették. Később, a Doha-i Miniszteri Konferencián hivatalosan is hatályba lépett az egyezmény, amivel Kína végérvényesen a világszervezet tagjává vált. A szervezet vezetőjének véleménye szerint, ezzel az aktussal a WTO egy jelentős lépést tett abba az irányba, hogy a szó szoros értelmében véve „világszervezet” legyen és széles körben elfogadott normáival és rendszerével előmozdítsa a világon a gazdasági kooperációt.² Nyilvánvalóan Kína WTO tagsága kölcsönös előnyöket és hasznot jelent, mind a szervezetnek, mind az új tagországnak. Tanulmányunkban részletesen kívánjuk megvizsgálni – a különböző nézeteket és szempontokat utköztetve – többek között a tagság történelmi előzményeit és – nem minden esetben pozitív – hatását a világgazdaság egyes szereplőire, illetve magára a belépő országra, Kínára.

A VILÁG MÁSODIK LEGMAGASABB ÉPÜLETE, SHANGHAI WORLD FINANCIAL CENTER KÍNÁBAN ÉPÜLT FEL. DE UGYANITT MÁR ÉPÜLNEK AZ ÚJABB TRÓNKÖVETELŐK ([HTTP://UPLOAD.WIKIMEDIA.ORG/WIKIPEDIA/COMMONS/C/C8/SWFC3600PPX4.JPG](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c8/SWFC3600PPX4.JPG))

„A Sárkány visszatérése”³: egy ország – két rendszer

A közel ötezer éves történelmi múlttal rendelkező Kína,⁴ abba a tágabb értelemben vett ázsiai gazdasági övezetbe tartozik, ahol az utóbbi két évtizedben fokozatosan jelentek meg szép gazdasági eredményeket felmutató országok (a négy „Kis Sárkány”: Dél Korea, Tajvan, Szingapúr, Hong Kong, mostanában pedig Malajzia, Indonézia és Thaiföld). Eredményeiket a gazdaság gyors és nagymértékű (évi 5% feletti) bővülése, a harmadik világra jellemző szegénység fokozatos felszámolása (korábban lásd: Japán) jellemzi. Noha, ezeknek a társadalmaknak a politikai berendezkedése sokban eltér egymástól, de közös vonásuk az, hogy az állam nagymértékben avatkozik bele a gazdasági életbe, illetve magas a termelékenység és megtakarítás (természetesen a helyi sajátosságok függvényében), amit egy nagyon pozitív munkamorál fűszerez.

Ehhez a gazdasági övezetbe tartozik a „visszatérő Nagy Sárkány” Kína, „egy ország – két rendszer” (politikai

szempontból szocialista, gazdasági szempontból kapitalista) berendezkedése. A gazdasági-társadalmi reformok már a '70-es évek folyamán elkezdődtek: a kollektívizmuson alapuló mezőgazdasági termelés fokozatos megszüntetésével, a pénzügyi decentralizációval, az árak fokozatos liberalizációjával, az állami vállalatok növekvő függetlenségével, a bankrendszer új alapokra helyezésével, a fogyasztói társadalom megszületésével, a nem állami szektor gyors növekedésével és a külföldi befektetések felé történő nyitással. Igazán látványos gazdasági – társadalmi változások a '80-as és a '90-es években történtek, folytatván a „két kultúra” (keleti–nyugati) szimbiózisának – Japán által megkezdett – hagyományát, amit leginkább a buddhista, vagy más helyi vallások kolostorai közt száguldozó gyorsvasutak idilli képe példáz.

Általános gazdasági jellemzők

Ebbe a szűkebb földrajzi – gazdasági régióba tartozó Kína gazdaságának számos területén 2005-re látható mennyiségi változások történtek. Kínában 2004-ben az éves összes GDP termelés 1649 milliárd USA dollár volt, aminek 14.4 %-a mezőgazdaságban, 53.1 %-a ipar és építőiparban, és 32.5 %-a szolgáltatásban keletkezett. A gazdasági növekedés üteme 2004-ben 9.5%, 2005-ben 8.5%-os volt és az egy főre jutó GDP a városokban 1138 US dollár, míg a falvakban 355 US dollár, ami az egyik legkisebb a világon. Beruházások a GDP 43.6%-át jelentik. A szegénységi küszöb alatt a társadalom 10%-a él (más számítások szerint ennél jóval több). Az infláció 2004-ben 3.9% volt. Aktív munkaképesek száma 791.4 millió fő. A mezőgazdaságban a munkavállalók 49%-a, az iparban 22%-a és a szolgáltatásokban 29%-a dolgozott (2003). Munkanélküli ráta 4.4%, ami különös tekintettel a vidéki területeken jelent problémát (egyes becslések szerint a valós munkanélküliség elérheti a 20%-ot is). Az ország legfontosabb mezőgazdasági termékei: rizs, burgonya, búza, kukorica, mogyoró, tea, köles, árpa, alma, gyapot, olajos magvak, disznóhús és hal. A legfontosabb ipari termékei: bányászat és ércfeldolgozás, acél, alumínium, vas és más fémek, szénbányászat, építési gépek gyártása, fegyverek gyártása, textilipar, kőolajipar, vegyi anyagok, műtrágyák, cipőipari termékek, gyermekjátékok, elektromos játékok, élelmiszer, szállítási eszközök: személygépkocsi, vasúti szerelvények, mozdonyok, hajók és repülőgépek, telekommunikációs eszközök stb. Az ipar növekedése 2005-ben 27.7 % volt. Külföldi valuta és aranykészletek: 795.1 milliárd US dollár, külföldi adósság 242 milliárd US dollár. Pénznem: jüan.⁵

A WTO-tagság követlen történelmi előzményei

Kína azon 23 ország közé tartozott, amelyek 1948-ban aláírták a GATT⁶-ot. Az 1949-es Kínai Forradalom után Taiwan bejelentette a GATT rendszerből történő kilépést, noha a pekingi kormány soha nem fogadta el ezt a visszalépési döntést. Közel negyven évvel később, 1986-ban Kína bejelentette azon szándékát, hogy folytatni kívánja a GATT-tal való együttműködését. Annak érdekében azonban, hogy „újra aktiválódjon” ez a tagság, Kínának számos gazdasági reformot kellett megvalósítania, ami megfelel a piacgazdaság követelményeinek.

Az ország, WTO-ba történő belépésének folyamatát egy munkacsoport koordinálta, amelynek tagjai képviselték az összes WTO tagország kormányának érdekeit. A munkacsoportot a GATT keretein belül alapították meg 1987-ben és csak a kínai árucserre kereskedelemmel foglalkozott. Később a Munkacsoport a WTO keretein belül folytatta a tevékenységét, ami már a szolgáltatások kérdéskörére, a vámmentesség megállapítására és a szerzői jogok védelmére is kiterjedt.

Kína WTO tagságának fő kérdéskörét a tagországokkal megvalósuló kétoldalú kapcsolatainak rendezése jelentette. Ezek jórészt a felek között történtek Genfben (a WTO székhelyén), vagy az érdekelt országok fő-

KÍNA ALÁÍRJA CSATLAKOZÁSÁT A KERESKEDELMI VILÁGSZERVEZETHEZ ([HTTP://WWW.WTO.ORG/IMAGES/IMG_10ANNIV/PHF_500.JPG](http://www.wto.org/images/img_10anniv/phf_500.jpg))

városokban. Más szükséges találkozók, megbeszélések és egyeztetések, amelyek a folyamat fontos részét képezték a már említett munkacsoport keretein belül történtek. Míg a kétoldalú és a többoldalú kapcsolatok célja, Kína kereskedelemre vonatkozó politikájának megváltoztatása, az áruk és szolgáltatások piac orientált rendszerhez történő átalakítása volt, addig a Munkacsoport a tárgyalások alakulásával foglalkozott és ellenőrizte a kínai fél által vállalt változtatások kivitelezését. Ez a munka a megbízott tisztviselők, az egyes tagországok kormányai, a munkacsoport és a kínai fél közreműködésével jó légkörben folyt.

A munkacsoportnak két fő feladata volt: a tapasztalatai alapján egy tanulmány és a Belépési Egyezmény elkészítése. Ehhez az egyezményhez számos kiegészítés kapcsolódik, mely gyakorlat általában jellemző a WTO egyezményekre és általuk speciális irányvonalakat szabnak az éppen aktuális kérdéskörön belül. Konkrétan: ezek a kiegészítések jelentik a garanciát a tagországok számára, hogy a jelölt ország teljesíteni fogja a tagsággal vállalt kötelezettségeket.

A belépés folyamata országok szerint változik és elhúzódhat több, mint egy évtizedig is, mint az Kína esetében is történt. Azért is lehet ez, mert a folyamat során konszenzussal döntenek a felmerülő kérdésekben, ami azt feltételezi, hogy mind a jelölt, mind a tagországok egyöntetűen egyetértenek azokban.⁷

Kína WTO tagságának előfeltétele: gazdasági kompromisszumok

A Qatari Miniszteri Találkozón (2001 novemberében) megvalósuló csatlakozást 15 évnyi előkészítő munka előzte meg a fent említett munkacsoport, illetve a tagországok képviselői és a jelölt ország részéről. A feladattal megbízott munkacsoport végül közel 900 oldalas dokumentumot nyújtott be a WTO 142 tagországának minisztereire az kínai csatlakozás vonatkozásában. Az előtárgyalások alatt Kína számos olyan kompromisszumos feltételt fogadott el, ami gazdaságának nyitását segíti elő, s ez által a világgazdaságba történő fokozatos integrációjának lehetséges menetét vázolta fel. Ezek között a kompromisszumok között a következők emelhetők ki⁸:

- A WTO tagországok Kínában megtelepülő vállalkozásait és befektetéseit nem diszkriminálják (tehát a hazaiakkal azonos elbírálás).
- A „kettős árak” megszüntetése, illetve annak a megkülönböztetésnek a megszüntetése, ami a hazai fogyasztásra és az exportra termelt áruk között tettek.
- A hazai ipar és beszállítók védelmének eltörlése azáltal, hogy megszüntetik az árak kontrolljának gyakorlatát.
- A WTO rendszerével harmonikussá tenni és átalakítani a belső törvényeket, vagy szükség esetén újakat alkotni.
- A belépéstől számított három éven belül garantálni kell a vállalatoknak azt a jogot, hogy minden nemű árut exportálhassanak és importálhassanak a vámhatárokon belül, néhány kivételtől eltekintve.
- Az export mezőgazdasági terményekre Kína nem vezet be új, vagy nem tart fenn állami támogatást.

Az államnak fenntartott jogok

Ugyanakkor Kína fenntartja az állam jogait a kereskedelem számos területén. Így, a

gabona-, a dohány-, az üzemanyag- és a bányászat területén, illetve egyéb nyersanyagok kereskedelmében az államnak megmaradt a privilégiuma. Szintén megfigyelhetőek voltak 2001-ig bizonyos korlátozások az áruk szállításának és elosztásának vonatkozásában a nemzeti vámhatárokon belül. Azonban a csatlakozás után ezek az „államnak fenntartott jogok” is eltörölődnek, vagy enyhébb mértékben ugyan de megmaradhatnak. Ez összefügg azzal is, hogy a szocializmus továbbra is meghatározó tényező a kínai gazdaságra nézve. Továbbra is központilag szervezett tervezdélködés határozza meg a gazdaság fejlődésének főbb irányvonalait. Más területeken, mint a szerzői jogok védelme, Kína a TRIPS⁹ egyezményt alkalmazza a WTO-ba történő belépéstől kezdődően. Másrészt, a felvételtől számított 12 éven keresztül egy Átmeneti Védelmi Mechanizmust hoznak létre. Ez igénybe vehető a szervezet bármely tagja által, amikor a Kínából származó import termékek torzításokat generálnak a piacon azáltal, hogy fenyegetik annak az országnak a hazai termékeit, amely a mechanizmus igénybevételét kéri. Természetesen a többi tagország szintén köteles fokozatosan eltörölni azokat a tiltásokat, mennyiségi korlátozásokat, vagy egyéb eszközöket a kínai import termékekkel szemben, amelyek nem felelnek meg a WTO normáinak.

Szektoronkénti megegyezések

A)Áruk

Az árukra vonatkozó megegyezésekben Kína vállalta annak teljesítését, hogy fokozatosan eltörli a kereskedelmet akadályozó védővámokat és megnyitja piacát a külföldi országokból érkező áruk számára. Ez azt jelenti, hogy az összes védővámot eltörli az import áruk vonatkozásában. A vállalt kötelezettségeknek megfelelően a mezőgazdasági termékek átlag védővámja 15%-ra fog csökkenni, ami 0-65% közötti szórásnak az átlagát fogja jelenteni, ahol a gabonára alkalmazzák a legmagasabb értéket. Az ipari termékek átlag tarifája 8.9%-ra fog csökkenni (0-47% közötti értékekből), amelyből a fénykép, film és személyautó (és alkatrészek) termékek jelentik a legmagasabb értéket. A vámok egy részét már 2004-ben eltörölték, vagy csökkentették, de legkésőbb 2010-ig teljesen felszámolják azokat.

1. Textil és ruhaipar

A tagság kezdetétől Kína részben alkalmazza a szervezet érvényes irányelveit (Agreement on Textiles and Colthing). A vállaltak szerint, Kína 2004. december 31-ig teljesen eltörli azokat a kvótákat, amelyek a textilárukra vonatkoznak, de 2008-ig egy védőmechanizmusnak veti magát alá, ami által a többi tagország védelme biztosított arra az esetre, ha a Kínából származó textilárúk felborítanák országukban a belső piaci egyensúlyt e termékek vonatkozásában. Így, Kína az utóbbi években fokozatosan szüntette meg a ruházati és a textilipari termékek exportvámját (pl. 2005 második felében 81-féle ruházati és más textilipari termék exportvámját), hogy ezzel motiválja a kínai exportőröket, amire válaszul a nyugati importőrök mennyiségi kvótákat vezettek be 2005-ben. A kínai textil és ruházati export termékekre alkalmazván a megegyezésben olvasható védőmechanizmust.¹⁰ Ezt kiegyensúlyozandó, Bo Hszi-laj nyilatkozata szerint, Kína az agrár- és szolgáltatási piacának teljes körű megnyitását nem valósítaná meg a vállaltak szerint.¹¹

2. Mezőgazdasági termékek

Kína elfogadta a mezőgazdasági termékekre vonatkozó támogatások 8,5%-ra történő csökkentését. A mezőgazdasági termékek vonatkozásában, az országban érvényes védővám átlagát a már fent említett 15%-ra csökkentik.

B) Szolgáltatások

1. Telekommunikáció

Engedélyezetté válik a külföldi szolgáltatások beszállítóinak, hogy egyes vállalatokat (*joint venture*) hozzanak létre. Ezek már nem lesznek alávetve azoknak a mennyiségi korlátozásoknak, amelyek korábban léteztek a szektorban. A területi korlátozásokat részben megszüntetik, különös tekintettel egyes városokra, ahol megtelepülhetnek ezek a vállalkozások. A *joint venture* formáción belül, a külföldi befektetés nem haladhatja meg a 25%-ot. A belépéstől számított egy éven belül ez a határ 35%-ra emelkedik, három éves tagság után, pedig maximum 49%-ra. Ötéves tagság után (2006-tól) a területi korlátozások is teljesen megszüntek.

Ezeket a szigorú szabályozásokat akkor érthetjük meg, ha tekintetbe vesszük ennek a szektornak a dinamikus fejlődését és egyre meghatározóbb voltát a gazdaság egészére.

2. Bankszektor

A belépéstől számítva a külföldi bankok szolgáltatásai a klienseknek, külföldi valuták vonatkozásában, korlátozás nélkül engedélyezetté váltak Kínában. Ami a helyi pénzt (jüan) illeti: két éven belül engedélyezték (2003-ban), hogy külföldi bankok szolgáltatásokat nyújtsanak kínai vállalatoknak és a belépéstől számított öt éven belül (2006-tól) minden kínainak megkülönböztetés nélkül.

3. Biztosítások

A külföldi nem-életbiztosítók megtelepedése engedélyezetté vált *branch*, vagy *joint venture* formában, 51%-os külföldi részesedéssel. A tagság után két évvel (2003-tól) teljes külföldi tulajdonú biztosítóársaságok jöhettek létre (nem-életbiztosítás). Életbiztosítók, már a csatlakozás időpontjától 50%-os külföldi tulajdonnal alapíthatók voltak. Egyéb biztosítók (pl. utazással és szállítással kapcsolatos biztosítók) a belépéstől számítva, szintén *joint venture* formában 50%-os külföldi tulajdonnal működtethetőek, öt éves tagság után ez 100%-ra emelkedhetett.

A WTO-tagság hatása

Kína WTO-tagsága, a fent leírt megegyezéseknek megfelelően, nyilvánvalóan nagy lépést jelentett a szocialista gazdasági modelltől a kapitalista, nyitott gazdasági modell felé vezető úton. A 142 WTO-tagország felé történő nyitás lehetőséget hord magában a mai napig abból a szempontból is, hogy ne csak Kína gazdasága, hanem a többi tagország is profitáljon e kereskedelmi nyitásból. Ugyanakkor, annak ellenére, hogy Kína belső piacán hatalmas aránytalanságokat tapasztalhatunk (kelet-nyugat, észak-dél, gazdagok-szegények, városok-falvak, modern-premodern-posztmodern stb.), az ország már a 20. század utolsó évtizedében is a világ fő gazdasági centrumainak – mint például USA, Japán, vagy az Európai Unió – vetélytársává vált. Így a nemzetközi rendszer átalakulására több szinten is hatással van Kína, melyet a WTO tagság is erősít.

Kína kereskedelmi szerepének változása a dél-kelet-ázsiai régióban

Még mielőtt Kína multipoláris világban betöltött helyzetének változását elemeznénk, fontos megvizsgálunk a gigantikus ország gazdasági pozíciójának régió belüli pozitív változását, aminek a belső politikai – ideológiai változásokon túl, objektív okai is vannak.

Ezek között említhetjük az ország népességének abszolút méreteit (több, mint 1.3 milliárd lakos), vagy azt a tényt, hogy a világ egyik legdinamikusabban fejlődő gazdasági térségében található (Délkelet-Ázsia), ami magában hordja az átlagon felüli dinamikájú fejlődés kibontakozásának lehetőségét. Ezen kívül, a régióban nagy átalakulási folyamatoknak – megatrendeknek – lehetünk tanúi, amelyekből Kína egyre inkább kiveszi részét. Ezek közé tartozik például a nemzetállamok szerepének erősödése, a

belső felvevőpiac felértékelődése, a saját fejlődési modellek előtérbe állítása, a piacorientált vezetés, migrációk növekedése, tudásalapú ágazatok fejlesztése, a nők munkaerőpiaci szerepvállalásának növekedése.¹² Már a 90-es évek végén, régióban bekövetkezett valutaválság kezelésében sok köszönhető Kínának, hiszen a térséget sújtó pénzügyi krízis idején stabilan tudta tartani nemzeti valutáját, ami által stabilizáló nagyhatalomként ismerték el. Ugyanakkor, regionális szinten a Kínai Népköztársaság, Hongkong, Makaó és Tajvan között figyelhető meg egyre szorosabb együttműködés, ami már a WTO tagság előtt is előrehaladott volt. Az előbb említett országok (illetve Szingapúr) Nagy-Kína néven ismertek és a közöttük kibontakozó gazdasági integráció alapja elsősorban etnikai jellegű. Hongkong és Tajvan Dél-Kínába telepített át gazdasági egységeket (allokáció), ami a régió belüli gazdasági integráció folyamatát gyorsította fel. Dél-Kína olcsó munkaerővel, földdel, energiával, nyersanyaggal, helyi vállalkozókkal és káderekkel fogadja a külföldi tőkét. Hongkong kereskedelmi, pénzügyi (bankszektor) és információszolgáltatás területén biztosít kiváló regionális és globális kapcsolatokat. Tajvan a marketing szakértelmével, tőkeerejével, technológiai tudásával és innovációs képességével járul hozzá a régió gazdasági fellendüléséhez.¹³ Északon, Kína gazdasági és kereskedelmi kapcsolatai Koreával erősödnek, elsősorban Japán rovására. De nem szabad szem elől téveszteni azt a tényt sem, miszerint a térségben, Nagy-Kínán kívüli országokban is jelentős számú kínai él (Indonézia, Laosz, Burma, Vietnám, Thaiföld). Ez kulturális szempontból – ami sok esetben rokoni, családi, kereskedelmi kapcsolatokon nyugszik – határozza meg Kína régióban betöltött fontos szerepét.

A gigantikus ország WTO tagságával tovább erősödtek azok a régió belüli gazdasági és kereskedelmi szálak, amelyek nemcsak Kínának kedveznek, de elsősorban annak pozícióját erősítik. Kína fő export partnerei közül Hong-Kong 17%-kal (2. hely), Japán 12,4%-kal (3. hely), Dél-Korea 4,7%-kal (4. hely) is a Dél-Kelet Ázsiai régióból kerülnek ki hasonlóképpen, mint az első három legfontosabb import partnere: Japán 16,8%, Tajvan 11,4%, Dél-Korea 11,1%. Noha ezek az arányszámok önmagukban nem jelentenek Kína vezető-szerepét a

COUNTERTHINK

A KÍNAI GAZDASÁGI TELJESÍTMÉNY MEGIHLETI MÉG A KARIKATURISTÁT IS ([HTTP://GLOBALECONOMY.FOREIGNPOLICYBLOGS.COM/FILES/2009/12/CHINA-ECONOMIC-POWER-CARTOON.JPG](http://globeconomy.foreignpolicyblogs.com/files/2009/12/china-economic-power-cartoon.jpg))

régióban és a térségben, mégis, a Kína szerepvállalása körül kialakuló export–import koncentráció már nyilvánvalóan ezt sugallja. 2004-re az árukereskedelem értéke alapján – úgy az export, mint az import vonatkozásában – egész Ázsia (tehát nem csak a délkelet-ázsiai régió) vezető nagyhatalmává emelték Kínát (1. ábra).

1. ÁBRA **ÁZSIA ELSŐ ÖT VEZETŐ ÁRUEXPORTŐR ÉS IMPORTŐR ORSZÁGA 2004-BEN (MILLIÁRD US\$)**
FORRÁS: WTO (2005)

Ország	Export	Import
1. Kína	593,3	561,2
2. Japán	565,8	454,5
3. Hong-Kong	265,5	272,9
4. Korea	253,8	224,5
5. Taipei (Chinese)	182,4	168,4

De a gazdasági mutatókon túl egyes szakértők történelmi korok eszméinek újjáéledését látják felfedezni a „Visszatérő Sárkány” egyre erősödő dominanciájában. „...Mint Ázsia hagyományosan meghatározó nagyhatalma, úgy tűnik, hogy Kína – a Nyugattal és Japánnal szembeni évszázados alárendeltségének lezárásával – történelmi pozícióinak visszaszerzésére készül.”¹⁴

A TRIÁD-on belüli erővonalak átrendeződése

Kína WTO tagsága, a kapitalista világ globális szintű újrendeződésére is hatással van: egyrészt a csendes-óceáni térségre gyakorolt hatásával, pl. a Japán gazdasági tér fokozatos háttérbeszorulásával, másrészt a TRIÁD-on (Európai Unió, Észak-Amerika, Ázsia) belüli erőviszonyok átrendeződésével. Ez azt jelenti, hogy Kína Dél- Kelet Ázsiai régióban betöltött szerepének növekedése nyilvánvalóan hatással van Ázsia TRIÁD-on¹⁵ belüli súlyának növekedésére is, hiszen bizonyos kereteken és normákon belül – amiket a WTO szab meg – a kínai gazdaság termékei kijutnak a világpiac jelentős területére és a világ országainak termékei a kínai piacra érkeznek, ami által Ázsia gazdaságának pozíciója erősödik a kínai jelenlétén keresztül. Számszerűsítve az elhangzottakat, 2004-ben a kínai export, a CIA adatai szerint 752.2 milliárd USA dollár (más adatok szerint 762 milliárd USA dollár) volt. 2004-ben az ország fő – kontinensen kívüli – exportpartnerei a következő országok voltak: USA 21.1%-al (1. hely), és Németország 4%-al (5. hely). Az ország összes importja (szintén CIA adatok szerint, 2004) 631.8 milliárd USA dollár (más adatok szerint 660.1 milliárd USA dollár). Fő – kontinensen kívüli - import partnerei: USA 8% (4.hely), Németország 5.4% (5.hely). A két, gazdasági szempontból meghatározó kontinens (Európa és Amerika, elsősorban Észak-Amerika) országaival megvalósuló és egyre erősödő kínai kereskedelem növekedése azt eredményezi, hogy a korábbi NAFTA–EU–Japán gazdasági és kereskedelmi tengely, ami a második világháború végétől kezdődően egyre inkább meghatározta a nemzetközi kereskedelem színterét, áttolódik egy NAFTA–EU–Kína tengely felé. Kína egész világgal megvalósult összes kereskedelmének változásait 1994–2005 között a 2. ábra mutatja.

2. ÁBRA KÍNA KERESKEDELME A VILÁGGAL (MILLIÁRD US \$)

FORRÁS: PRC GENERAL ADMINISTRATION OF CUSTOMS, CHINA'S CUSTOMS STATISTICS

Év	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Export	121.0	148.8	151.1	182.7	183.8	194.9	249.2	266.2	325.6	438.4	593.4	762.0
Változás %-ban	32.0	23.0	1.5	20.9	0.5	6.1	27.8	6.8	22.3	34.6	35.4	28.4
Import	115.6	132.1	138.8	142.4	140.2	165.7	225.1	243.6	295.2	412.8	561.4	660.1
Változás %-ban	11.2	14.3	5.1	2.6	-1.5	18.2	35.8	8.2	21.2	39.9	36.0	17.6
Total	236.6	280.9	289.9	325.1	324.0	360.6	474.3	509.8	620.8	851.2	1,154.8	1,422.1
Változás %-ban	20.9	18.7	3.2	12.1	-0.4	11.3	31.5	7.5	21.8	37.1	35.7	23.2
Balance	5.4	16.7	12.3	40.3	43.5	29.2	24.1	22.5	30.4	25.5	31.9	101.8

A fenti statisztikából láthatjuk, hogy a kínai összes áruexport 1994 óta több mint hatszorosára emelkedett, illetve 2001-től, tehát a WTO-csatlakozástól számítva, több mint a duplájára nőtt. Az export termékek közül a legfontosabbak elektromos gépek és eszközök, vas-acél, optikai és orvosi eszközök, bútorok, játékok, organikus és nem organikus vegyszerek, cipők és műanyagok stb. Ugyanakkor, az import közel hatszorosára nőtt a statisztikában szereplő évek alatt, és mint az export, 2001-től ez is ugrásszerűen megemelkedett: a 2001-es 8,2%-os növekedés 2002-ben már 21,2%-os volt. A legfontosabb import termékek jórészt megegyeznek a meghatározó export termékekkel, de különösen fontos szerepet játszik a kőolaj, üzemanyagok, ásványok, elsősorban a réz.

Egy másik szempontból megközelítve a kérdést, a nagy gazdasági központok, a Triád¹⁶ és az újonnan feltörekvő országok lehetőséget is látnak a kínai felvevőpiacban, ahol több, mint 1,3 milliárd potenciális vásárlónak (fogyasztónak) kínálhatják termékeiket megvételre. Különösen fontos ezt megemlíteni azért, mivel az ún. fejlett gazdaságú országok, rendszeresen szembenéznek a „telítettség” problémájával, vagyis azzal, hogy termékeikből a belső piacon a szükségesnél jóval többet kínálnak megvételre a valós felvevő kapacitásnál. Így, a kínai piacért történő versenyben főszerepet játszó országok közötti kereskedelmi harc valószínűleg azon fog eldőlni, hogy ezek milyen innovációs stratégiákat fognak felhasználni kapcsolataik építése során ezzel a tradicionálisan protekcionista és elszigetelt óriási nemzettel. Az említett versenyben különösen fontos jelentősége van az USA-nak, akitől Kína – a két ország közt minden látható és nem látható feszültség ellenére – sok segítséget kapott az utóbbi években, különösen a WTO-ba történő csatlakozáshoz. Mindez, természetesen nem érdek nélkül, hiszen évek óta az Egyesült Államok meghatározó szerepet játszik a kínai export–import alakulásában (lásd a 3–4. ábrát).

Úgy tűnik, hogy Kína WTO tagságával nem csak gazdasági szempontból nyer az emberiség nagy közössége. Ugyanis a kereskedelmi kapcsolatok rendeződése, vagy „új alapokra” helyeződése a hatalmas ázsiai országgal fontos lépést jelenthet a Kelet–Nyugat (és talán az Észak–Dél) közt feszülő gazdasági, politikai, szociális és végeredményben kulturális ellentétek, vagy feszültségek normalizálódásában. Ezt látszik alátámasztani az a tény, hogy az utóbbi években a Kínával folytatott árucseré rendszerében tovább erősödik a pozíciója néhány Ázsiától igen távoli országnak, mint az Egyesült Királyságnak, Hollandiának és Németországnak. Bizonyos szempontból, egy új korszak kezdetét jelentheti az, hogy a kereskedelem lehetőségeinek felhasználásával, az USA–Kína, sőt a Kína–Oroszország kapcsolatok is, folyamatos ártértékelődése valósul meg.

3. ÁBRA **KÍNA FŐBB EXPORT PARTNEREI (MILLIÓ US\$)**

FORRÁS: PRC GENERAL ADMINISTRATION OF CUSTOMS, CHINA'S CUSTOMS STATISTICS

Hely	Ország/régió	2005	Változás %-ban előző évhez viszonyítva
1.	Egyesült Államok	162,899.6	30.4
2.	Hong Kong	124,481.1	23.4
3.	Japán	83,992.1	14.3
4.	Dél-Korea	35,109.3	26.2
5.	Németország	32,527.6	36.9
6.	Hollandia	25,876.8	39.7
7.	Egyesült Királyság	18,977.0	26.8
8.	Szingapúr	16,632.6	31.1
9.	Tajvan	16,549.6	22.2
10.	Oroszország	13,212.2	45.2

4.ÁBRA **KÍNA FŐBB IMPORT PARTNEREI (MILLIÓ US\$)**

FORRÁS: PRC GENERAL ADMINISTRATION OF CUSTOMS, CHINA'S CUSTOMS STATISTICS

Hely	Ország/régió	2005	Változás %-ban előző évhez viszonyítva
1.	Japán	100,451.6	6.5
2.	Dél-Korea	76,822.0	23.4
3.	Tajvan	74,684.4	15.3
4.	Egyesült Államok	48,726.3	9.1
5.	Németország	30,724.4	1.2
6.	Malajzia	20,096.2	10.6
7.	Szingapúr	16,516.4	18.0
8.	Ausztrália	16,186.5	40.1
9.	Oroszország	15,890.9	31.0
10.	Thaiföld	13,991.9	21.2

Magyarország és Kína kereskedelmi kapcsolatainak átalakulása

Másrészt, a globalizált világ főszereplői mellett, egy az előzőekhez viszonyítva kisebb jelentőségű, de számunkra igen fontos közép-európai ország, Magyarország, is érzi hatását annak a változásnak, amit Kína 2001-es WTO csatlakozása jelent. Az utóbbi években a két ország közötti árucseré forgalom a többszörösére emelkedett, különös tekintettel az importra, ezen belül a gépek és berendezések arányára. Részletesebben az 5. ábra mutatja be a 2003–2004-es évek ide vonatkozó statisztikáit, mint részeredményét az utóbbi öt év változásainak.

5. ÁBRA A MAGYAR–KÍNAI ÁRUFORGALOM ÉRTÉKE (MILLIÓ US \$-BAN) ALAKULÁSA
ÁRU FŐCSOPORTONKÉNT (FORRÁS: KÜM HONLAP)

Árufőcsoport	Export 2003	Export 2004	Import 2003	Import 2004
Élelmiszerek, ital	2.8	1.2	4.1	9.9
Nyersanyag	5.9	7.5	3.6	3.5
Energiahordozók	0.2	0.5	-	0.0
Feldolgozott termékek	34.3	41.4	209.1	383.8
Gépek, berendezések	134.9	339.8	819.0	2.474,8
Összesen	178.1	390.4	1.035,8	2.872,0

Végül, de nem utolsó sorban, ami a kapitalista világ „perifériáját” illeti, valószínűleg a kínai gazdaság termékeinek hatalmas mennyiségben történő megjelenése lesz jellemző ezeken a területeken, tekintettel azok megfelelően versenyképes (alacsony) fogyasztói árára, mint például Mexikó esete.¹⁷ Noha, Kína 2001-ben csatlakozott a Bangkoki Egyezményhez is, illetve 2003-tól preferenciális vámelhárításban részesít egyes legkevésbé fejlett országokat, köztük 2005-től 25 afrikai ország egyes termékeire 0%-os vámot alkalmaz, ennek ellenére – mivel ezek az országok (Ázsia, Afrika, Latin-Amerika szegény országai) kevés olyan termékkel rendelkeznek, ami nagy keresletnek örvendene Kínában – úgy tűnik több problémát generál számukra a kínai WTO tagság, mint előnyt.¹⁸

Konklúziók

Kétség kívül, Kína WTO tagsága jelenleg is folyamatosan hatást gyakorol a nemzetközi rendszerre. A nemzetközi kereskedelmi normákhoz történő igazodás, azok elfogadása a kínai diplomácia egyik legjelentősebb eredménye volt a közelmúltban. Ez nem független attól a tényről, hogy Kína gazdasága az utóbbi negyed évszázadban fokozatosan változott egy központilag meghatározott rendszerről – ami meglehetősen zárt volt a külvilág felé – egy piac orientált gazdaság felé, amelyben a magán szektor meghatározó szerephez jutott. A kínai reformok fokozatosan adtak teret a társadalmi és gazdasági változásoknak. 1978 óta a GDP több mint tízszeresével növekedett. 2005-ben Kína a vásárlóerő- paritás alapján az USA után a második helyet foglalta el a világ országai között és még ebben az évben a legnagyobb állami bank került részben külföldi tulajdonba. A gazdaság növekedése nagy impulzust kapott a számítástechnika fejlődésével, különös tekintettel a 21. század „húzóágazatának”, az internetnek köszönhetően. 2005-ben 100 millió kínai internet-felhasználó volt számon tartva. A kínai gazdaság fokozatos világgazdaságba történő beintegrálódása által a városi munkahelyek száma is nőtt, noha a vidék helyzete sok esetben megkérdőjelezhető ebből a szempontból.

Ezekhez a pozitív hatásokhoz és a tanulmányunkban bemutatott változásokhoz, nagymértékben hozzájárult a WTO tagság is, ami által Ázsia második legnagyobb országa a világgazdaság egyre fontosabb szereplőjévé vált. Noha, már 2002-ben a hetedik legnagyobb exportőr (249. 200 millió US \$) és nyolcadik legnagyobb importőr (225.100 US \$) volt, a

szolgáltatások vonatkozásában a 12. legnagyobb exportőr (29,700 millió US\$) és 10. importőr volt a világon (34,800 millió US\$), ezek a pozíciói csak erősödtek 2001 óta. Ezzel folytatódni látszik a kínai gazdaság belső növekedése és külső terjeszkedése a világban, ami kapcsán több dilemma is megfogalmazódik. Az egyik közülük az „ötödik modernizáció” problémája – korábban már volt négy Teng Sziao-Ping elnök nyomán: a mezőgazdaságban, az iparban, a honvédelemben, a tudományban-technológiában.¹⁹

Ugyanakkor, a pozitív gazdasági változások ellenére, az országon belüli gazdasági megosztottság problémáját továbbra sem sikerült megoldani. Az Észak–Dél, Kelet–Nyugat tengely mentén megfigyelhető törésvonalak továbbra is nehézségeket okoznak és a fejlesztési övezetek szerinti felosztás sem tudta megoldani az általuk felmerülő ellentmondásokat. A legfejlettebb és a legelmaradottabb tartományok közötti eltérések hatalmas differenciát mutatnak, úgy az egy főre vetített export volumen tekintetében, mint az előállított GDP arányában. Noha, az elmaradottabb területek fejlesztése előtérbe került, a gazdasági beruházásokat gazdaságpolitikai eszközökkel ösztönözték, jelentős változást azonban nem sikerült felmutatni. Ebben a kontextusban a keleti part 12 közigazgatási egysége 57,9%-os arányban, az ország középső 9 körzete 28%-os, a nyugati területek (8 körzettel) 14,1%-os megoszlásban járultak hozzá a GDP előállításához a '90-es évek második felében. A központi hatalom és az egyes tartományok, illetve a tartományok közt feszülő ellentétek, rivalizálás és verseny tovább hátráltatják a hatásosabb gazdasági fejlődés kibontakozását.²⁰

Parrett (2005) szerint az „ötödik modernizáció” során a kínai cégek terjeszkedése figyelhető meg a világban, noha ez nem minden esetben egyértelműen történik a nagy multinacionális cégekkel kialakuló verseny során. Ezzel párhuzamosan, az alapkérdés a gazdasági folyamatokba történő állami beavatkozás mértéke körül forog, amit az „államnak fenntartott jogok”-kal akarnak megoldani a WTO tagság után is. Ugyanis, továbbra is számos kínai nagyvállalat profitál abból az „inkubátor-rendszerből”, amit az állami támogatás eredményeképpen kap abból a célból, hogy korrigálni tudja a veszteségeit. Ám ahhoz, hogy a globalizált világ stabil és valóban versenyképes szereplőivé váljanak a kínai cégek, változtatniuk kell – többek között ezen a gyakorlaton is.²¹

Az előrejelzések szerint, a következő 20 évben Kína túl fogja szárnyalni Japánt, és a világ második legnagyobb kereskedelemmel bíró országa lesz. Sőt, 2020-2030 között Kína a világ legnagyobb gazdaságává növi ki magát, ha folytatja azt az utat, amit már a WTO tagság előtt megkezdett és a belépéssel folytatott.

Ezektől a tapasztalatoktól és előrejelzésektől nem függetlenül, a közelmúltban, 2005. októberében, a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága elfogadta a 11. Ötéves Tervet. A Terv a GDP-re vonatkozó egységenkénti 20%-os energiafogyasztás csökkenést és 45%-os GDP növekedést irányoz elő 2010-ig. Szintén megemlíti a környezetvédelem fontosságát, de nem vázol fel lehetséges politikai stratégiákat ennek megvalósítására.

Ugyanakkor, ne feledkezzünk meg a sikeres statisztikák mellett az „árnyoldalról” sem. Az egy főre jutó jövedelem alapján 150 millió kínai él a nemzetközileg is elfogadott jelzők alapján meghatározott szegénységi küszöb alatt. Másik negatívum, a már említett, földrajzi különbségekből adódó gazdasági fejlődési egyenlőtlenség: a keleti parton sokkal gyorsabb és nagyobb a fejlődés üteme, mint az ország más területein. A kormány folyamatosan küzd több tízmillió munkahelyért, azon kínaiak számára, akik elvesztették státuszaikat az állami cégeknél, vagy a szegényebb területekről érkeztek a gazdaságilag nagyobb perspektívát jelentő régiókba. Szintén problematikus területet jelent a gazdasági bűncselekmények, és a korrupció

illetve a gyors gazdasági növekedés okozta környezetszennyezés. Különösen nagy kihívást jelent a levegőszennyezésnek, a termőföldek eróziójának és a vizek szennyezettségének csökkentése. 100-150 millió munkanélküli – korábban mezőgazdasági dolgozó – ingázik a városok és a falvak között, alulfizetett, részidős munkát végezvén. Végül, de nem utolsósorban megemlíthetjük, hogy az „egy gyerekes” családpolitikának köszönhetően, Kína ma a világ egyik leggyorsabban öregedő országa, ami néhány év múlva beláthatatlan szociális következményeket vonhat maga után a nyugdíj rendszer és az idősgondozás területén.

Az említett problémák alapján mondhatjuk, hogy úgy Kína, mint az egész Nyugati civilizáció jövőjét, a gazdasági növekedés valós és virtuális adatai mellett az fogja meghatározni, hogy a fent említett, a „társadalomból kirekesztett”, vagy periférikus helyzetben lévő egyének és csoportok problémái és érdekei milyen mértékben találnak meghallgatásra és milyen társadalmi – politikai megoldási alternatívákat fognak kidolgozni annak érdekében, hogy a tapasztalt diszkriminatív társadalmi mechanizmusok enyhüljenek, vagy megszűnjenek.

Ezekre a kérdésekre még nincsenek kiforrott válaszok, vagy alternatívák, sem a kínai kormány, sem a WTO részéről. Mégis, véleményünk szerint, úgy az eddigi eredmények, mint a jövő sikerei ezeknek a még nem létező alternatíváknak az életképességétől, vagy életképtelenségétől függenek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BLUNDEN, C. – ELVIN, M. (1995): *A kínai világ atlasza*. Budapest, Helikon.
- Diario del pueblo (2002) In *Se inauguró la sede de la misión China ante la OMC*. 2002.01.09.
- García, P. (2001): El Regreso del Dragón, Geopolítica de Asia y el Pacífico, Universidad externado de Colombia, Colombia
- Kína (2005): Kína a textilvita rendezéséhez köti néhány piac megnyitását. *Népszabadság*, 2005. június 3., MTI/APA/Reuters.
- MÉSZÁROS, K. (2002): A kínai „közös piac”. *Élet és Tudomány*, 2002. február.
- MÉSZÁROS, K. (2001): Kína a világban. In *Magyar Tudomány*, 2001, Budapest, MTA.
- PARRETT, W. G. (2005): China's fifth modernization: The next generation of multinationals.
- ROSAS, M.C. (2001): *La economía internacional en el siglo XXI*. Mexikó, UNAM.
- TÓTH, J. (2001)(szerk.): *Általános társadalomföldrajz* I. Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- WTO News (2001): WTO successfully concludes negotiations on China's entry, Press/243. http://www.wto.org/english/news_c/pres01_c/pr243_e.htm.
- WTO (2005): International trade statistics 2005, Switzerland.

FELHASZNÁLT HONLAPOK

- Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma honlap. http://www.mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Ketoldal_u_kapcsolatok/Azsia/kina/gazdasagi.html
- The USA – China business council. <http://www.uschina.org>
- CIA The World Fact Book. <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/>

JEGYZETEK

- ¹ Világkereskedelmi Szervezet.
- ² Diario del pueblo, 2002.
- ³ A cím Pío García: El Regreso del Dragón (2001) című munkájára utal, amelyben a kiváló politikus és kelet specialista messzemenően elemzi az ország (Kína) sajátos geopolitikai

helyzetét és stratégiai helyzetének (gazdasági, politikai) változásait a régióban.

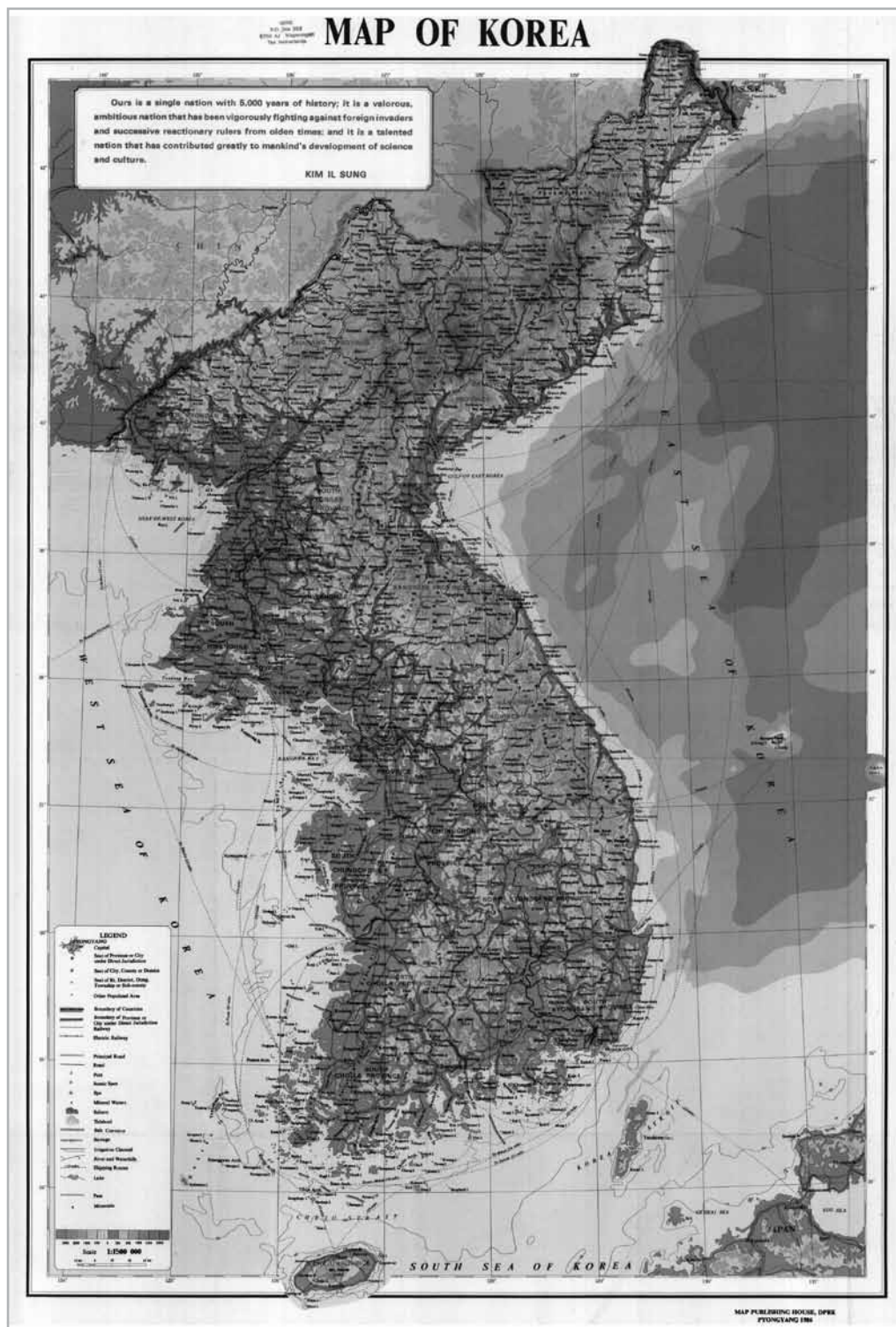
- 4 Blunden–Elvin, 1995.
- 5 CIA The World Fact Book, China; Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma honlap.
- 6 Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény, aminek célja a világkereskedelem liberalizálására.
- 7 WTO News, 2001.
- 8 WTO News, 2001.
- 9 Trade-related Aspects of Intellectual Property Rights.
- 10 MTI/APA/Reuters, 2005.
- 11 Kína, 2005.
- 12 Mészáros, 2002.
- 13 Mészáros, 2002.
- 14 Mészáros, 2001. 558.
- 15 Tóth, 2001.
- 16 Tóth, 2001.
- 17 Rosas, 2001.
- 18 A KÜM honlapja.
- 19 Parrett, 2005.
- 20 Mészáros, 2001.
- 21 Parrett, 2005.

KOMÁROMI CSABA

Bevezetés Korea történelmébe

A Koreai-félsziget mintegy 221000 km² területű, és Észak-Észak-Nyugati és Dél-Dél-Keleti irányban nyúlik el a Sárga- és a Japán-tenger között. A japán szigetvilágtól a 150 km széles Koreai-szoros választja el. Nyugati és déli partja mentén mintegy 3500 kisebb sziget található. Az ázsiai kontinenstől észak felől jól elhatárolják a Jalu, és a Tumen folyók, melyek természetes országhatárok. A félsziget felszínének 70%-t borítják hegyek. Ezek átlagmagassága 482 méter. A félsziget legmagasabb pontja a Pektu, mely egy 2744 méter magas kialudt tűzhányó. A Jalu, és a Tumen folyókon kívül jelentős folyó még a Tedong és a Han. A félsziget éghajlata átmeneti jellegű, északi felén a téli középhőmérséklet kemény és hideg, addig a déli felén enyhébb, köszönhetően a tenger közelségének. A nyári középhőmérsékletben már kisebb az eltérés. A csapadékban – az elzárt völgyek kivételével – mind az északi, és mind a déli rész rendkívül gazdag. A növénytakaró is változatos: északon a szibériai tajgára emlékeztető növényzet (tűlevelű és vegyes lombos), délen a meleget kedvelő növények találhatóak. Északon sok a kúszónövény és a páfrány, délen pedig a szubtrópusi növények (pl. bambusz). A félsziget állatvilága, azon belül a madárvilág igen gazdag, és sok a kihalóban lévő faj. A part menti tengerek faunája is rendkívül gazdag.¹

1. ÁBRA A KOREAI-FÉLSZIGET DOMBORZATI TÉRKÉPE

FORRÁS: [HTTP://WWW.EZMAPFINDER.COM/EN/MAP-1475.HTML](http://www.ezmapfinder.com/en/map-1475.html) LETÖLTVE: 2010. AUGUSZTUS 19.

Korea az ókorban

Az ókori Korea történelmére nagy befolyást gyakorolt a szomszédos Kína. A legendák szerint Tangun, Csozson királya alapította az ősi koreai államot Kr. e. 2333-ban. Kr. e. 1000 körül a koreai bronzkor idején a Koreai-félszigeten több kisebb törzsi állam jött létre. Ezek közül a legjelentősebbnek az egykoron a Tedong folyó mentén fekvő Csozson számított, mely a mai Phenjan közelében helyezkedett el. A koreai történelemnek a következő jelentős időpontja Kr. e. 108. Ekkor a kínai Han-disznasztia császára, Vu-ti uralkodása idején a kínaiak elfoglalták a Koreai-félsziget nagyobbik részét, melyet később négy katonai körzetre osztottak. A négy körzetről Kr. e. 75-re a koreaiak hármat sikeresen visszafoglaltak, de a negyedik terület, Lelang még több mint négyszáz éven keresztül kínai fennhatóság alatt maradt. A Kr. u. 1. században a koreai törzsek egyesültek, és három királyságot hoztak létre: Kr. e. 57-ben Szilla-t, Kr. e. 37-ben Kogurjót, és Kr. e. 18-ban létrejött Pekcse. E három királyság közül Kogurjót volt a legerősebb, és királyának Kr. u. 313-ban sikerült kiűznie Lelangból a kínaiakat. Ez az időszak a koreai történelemben a Három Királyság kora, mely egészen Kr. u. 676-ig maradt fenn, amikor Szilla királya egyesítette a félsziget kisebb-nagyobb államait.²

A középkori Korea

A Szilla- királyság uralkodója, Munmu 660-ban elfoglalta Pekcse, majd 668-ban Kogurjót királyságokat, és ezzel egyesítette Koreát. Ekkor kezdődött meg Korea történetében a Szilla-korszak, mely 935-ig tartott. A kogurjói királyság egyik száműzött hadvezére a Szilla- királyságtól északra 698-ban létrehozta a Parhae Királyságot, mely teljes békében állt a Szilla- királysággal.³

LI SZUN SIN ADMIRÁLIS, A JAPÁNOKAT LEGYŐZŐ KOREAI FLOTTA PARANCSNOKÁNAK SZOBRA

A három királyság háborújába Kína is próbált beavatkozni. A kínai Szui-dinasztia (581–618) idejében a kínai csapatok kétszer is megpróbálták elfoglalni Kogurjót, de az Ülcsi Mundok tábornok vezette koreai csapatok visszaverték a támadásokat. A kínai Tang-dinasztia (618–907) uralma idején a kínai hadak újból a Koreai-félsziget teljes meghódítására törekedtek. A koreaiak összefogott ellenállásának élére állt Szilla királysága közel 15 évig tartó háború során kiverte a kínai csapatokat, és egyesítette a félszigetet. Az új államot Kína 735-ben elismerte. Szilla virágzó feudális állam volt. A rizstermelés, a kézműipar, és a kereskedelem fellendült. Kiepült az államszervezet, és az állam központja Kiumszong – a mai Kjongdzsu – városa lett. Jelentős kulturális virágzás jó példái

Szokkuram barlangtemplomának kőből készült Buddha szobra, vagy Pulguksza kolostora. A 9. század végére azonban a virágzó Szilla állam szétesett az egymással viaskodó fejedelmek harcai miatt, de egy Van Gon nevű fejedelem és utódai a 10. század közepére helyreállították az egységes államot.⁴ Ez lett a Korjo-királyság, melynek nevéből ered a mai Korea név. A Korjo-dinasztia idején helyreállították a gazdaságot, és öntözőcsatornák, valamint gátak sokasága épült. A kézműiparon belül a porcelán- és a papírgyártás fejlődött. A határon megjelenő törzsi támadásokat is sikerült visszavernie az államnak. A kitaj törzsek elleni támadások miatt az északi határon védőfalat emeltek, melyek romjai ma is láthatóak. A 12. század végén újból felerősödött a belső polgárháborús helyzet, amit tovább súlyosbított, hogy a mongoloknak 1231-re sikerült behatolniuk a Korjo-királyság területére. A harcokat követően a koreai udvar behódolt a Kínában székelő mongol Jüan-dinasztiának. Azonban a kínaiak 1359-re felülkerekedtek a mongolokon, ami nyugtalanságot szült Korjóban. A kínai csapatok megtámadták Korjót, ugyanis a Kínában hatalomra jutott Ming-dinasztia igényt tartott a területre, és a hűbéri viszonyt is szeretne volna fenntartani. A koreai főurak nem ismerték el a Ming-dinasztiát, és továbbra is a mongolokkal való viszonyt szerették volna fenntartani. A kínaiak elleni koreai hadak vezetője Li Szong Ge azonban 1388-ban kiegyezett a kínaiakkal, és visszatért a fővárosba, ahol a hatalmon lévő klikket megsemmisítette, és új dinasztiát hozott létre, Czoszon néven.⁵

Korea történetének alakulása a Czoszon-dinasztia kezdetétől a nagy gyarmatosításokig

A Korjo-királyság összeomlását követően a Czoszon-dinasztia (1392–1910) szerezte meg a trónt, melynek első királya Li Szong Ge (uralkodóként Thedzsó) volt, aki a királyság fővárosát Hanszongba helyezte át, ami a mai Szöul. Az igazi virágzás azonban Szedzsong uralma idején (1419–1450) teljesedett ki, köszönhetően annak, hogy egy tudóscsoportot bízott meg azzal, hogy alkossanak a kínainál egyszerűbb hangjelölő írást. Ez az írás 1444-re készült el.⁶ Mit érdemes tudnunk a koreai írásról? Miért is volt hasznos, és milyen sajátosságai vannak?

A koreaiak Kr. u. 1. században vették át a kínai írást, melyet majdnem másfél évezreden keresztül használtak. A 14. századra Koreában is elterjedt a kínai mintát követő könyvnyomtatás, és a sok ezer kínai karakter kiöntése, és szedésre alkalmas tárolása egyre nehezkesebbé vált. Emiatt az uralkodó, Szedzsong új írást vezetett be. Ezeket a betűket csupa geometriai elemből állította össze. Ez a fajta betűírás 11 magánhangzóból és 14 mássalhangzóból áll. Sajátossága, hogy a szótag végi mássalhangzókat az előttük lévő magánhangzó alá írják.⁷

A 16. században ismét harcok dúltak az uralkodó osztályon belül. Súlyos problémákat okozott a japán kalózkodás megjelenése is. 1592-ben Tojotomi Hidejosi japán sógun 200 ezer főnyi hadserege támadta meg Koreát, de azt általános népi ellenállással sikerült feltartóztatni. Ezt az időszakot nevezik „Indzsin veran”-nak, mely egy hétéves háborús időszakot jelent. A háború fénypontja az volt, amikor a koreai Li Szun Sin admirális páncélozott hajói szétverték a japán flottát. Korea nagy árat fizetett a háborúért: a japánok ugyanis teljesen kirabolták az országot. A békés időszak ezután sem következett be, ugyanis 1627-ben mandzsuk seregek rohanták le a több sebből vérző Koreát. A Ming-dinasztia ellen harcoló mandzsuk hadvezér próbálta ugyan a koreai udvar semlegességét elérni, de a Csing-dinasztia hatalomra jutását követően a mandzsuk megint lerohanták Koreát, hogy hűbéri alárendeltség alá vonják.

A koreai udvar látszólagosan behódolt, de lenézték a mandzsukat. Korea a japánok, majd a mandzsuk támadását követően magát tekintette a kínai civilizáció egyetlen igaz örökösének, és teljesen elzárkózott a világ elől.⁸

Korea helyzete a 19. századi nagy gyarmatosítások idején

Koreának a 19. század második felére szembe kellett néznie szomszédainak, Japánnak és Kínának a megerősödésével, és a nyugatiak megjelenésével. 1863-ban a kiskorú Kodzsong király apja szerezte meg a hatalmat, és régensherceggként Tevongun néven igyekezett megoldást találni arra, hogy a meglévő rendszert konzerválja. A hazafias érzésre alapozva sikerült visszavernie a nyugati hajók rohamait és folytatta az izolációs politikát. 1866-ban az amerikai Sherman nevű hadihajó egészen a mai Phenjanig nyomult, de fosztogató legénységét a helyiek megölték és a hajót felgyújtották. Az elzárkózás politikája sorozatos parasztfelkeléseket hozott magával és tönkretette a gazdaságot. 1872-ben az elégedetlenséget kihasználva politikai ellenfelei lemondatták Tevongunt, és a közben nagykorúvá lett fiát, Kodzsongot nevezték ki királynak, aki felesége családjának adta ki a fontosabb kormányhivatalokat. Az kormányzat hajlandónak mutatkozott az elzárkózás feladására, ellentétben nemesség nagy részével.⁹

Az 1870-es évekre a japán közvélemény szemében a koreai kérdés megoldása nagyon fontossá vált. Korea ugyanis ragaszkodott a meglévő kapcsolataihoz és a japánokról volt néhány nem túl szép emléke, mint például a már említett 1592-es japán támadás Hidejosi sógun vezetésével. Miután a japánok megvetették lábukat Tajvanon, puszani képviselőjük tájékoztatást kapott a szöuli udvartól, hogy tárgyalnának a kapcsolatok felvételéről. A tárgyalások már a kezdeti stádiumban megakadtak, ugyanis Korea nem volt hajlandó elfogadni a Tennó kormánya elnevezést, és amikor a japán küldött nyugati ruhában jelent meg a koreai küldött előtt, az szintén a koreai udvar sértődöttségét hozta magával. Közben a japán haditengerészet három gőzöse megfélemlítő akciókat hajtott végre: és a japánok Unjó nevű gőzöse Szöul közelében a Han folyó torkolatán felhajózott, és horgonyt vetett. 1876. január 6-án Kuroda, a japán megbízott hat hadihajóval, és több mint 300 katonával megindult, hogy a koreai kormányt felelősségre vonja, és próbálja a két ország kapcsolatát rendezni. A japán hadsereg is csak a parancsra várt. Korea végül engedett, és 1876. február 26-án aláírásra került a „Barátsági szerződés Nagy Japán és Nagy Korea között.”¹⁰ A szerződés értelmében Korea megnyitotta Puszan, Vonszan és Incshon kikötőjét a japán hajók előtt. A japán áruk vámmentesen jutottak be az országba, és a japán alattvalók területenkívüliségét is biztosította.¹¹

1882 júliusában katonai felkelést robbantottak ki, aminek a vezetője Szon Szun Gil volt. A felkelők a japán érdekeltségű helyeket teljesen elpusztították. A kormány élére Tevongunt nevezték ki, de a királyné elmenekült. A japán kormány 1882 augusztusában mintegy 700 főnyi katonaságot vezényelt Koreába, és kötelezte a Tevongun-kormányt, hogy nyilvánosan kérjen bocsánatot, és saját költségén építse újra a japán hivatali épületeket. A királynő megsegítésére pedig Kína háromezer főnyi katonaságot küldött az országba. A felkelés vezetőit, köztük Szon Szun Gilt kivégezték. Tevongun-t pedig megbuktatták.¹²

1890-ben Arimoto japán belügyminiszter, a modern japán parlament egyik első ülésén felvázolta, hogy mennyire fontos az országnak Korea megszerzése. Kifejtette, hogy Japánnak szüksége van egy biztonsági övezetre, melyet katonai befolyás alá kell vonni, és ezzel burkoltan, de Koreára célzott. Japán aggasztotta az is, hogy Kína eléggé jó viszonyt ápolt a

koreai udvarral. Koreában eközben két részre szakadt a hatalom. Egyik oldalon a Kína-párti királyi udvar, a másik oldalon a Függetlenségi Párt állt, mely 1884-ben puccsot kísérelt meg. A puccsot a királyi udvar, kínai segítséggel, gyorsan leverte. 1885 áprilisában Japán és Kína egyezséget kötött Koreával kapcsolatban. Ebben lefektették, hogy a japánok és a kínaiak is kivonják csapataikat és kiképzőtisztjeiket, valamint ha a helyzet azt kívánja, hogy be kell vonulni az országba, akkor arról kölcsönösen értesíteni fogják egymást.

1894 májusában parasztlázadás tört ki Koreában. A kínai és a japán haderő is bevonult, és így a lázadás elcsitult. Ekkor a japánok elérkezettnek látták az időt, hogy rendezzék Korea helyzetét és ezt követően ultimátumot nyújtottak át Kínának Koreával kapcsolatban, amit a pekingi udvar nem fogadott el. Kitört a kínai–japán háború, ami a japánok fölénye miatt rövid időn belül, 1895 februárjában véget is ért, amikor a japánok elfoglalták Velhajejt. A vereség után Kína 1895. április 17-én aláírta a Koreával kapcsolatos japán diktátumot.¹³ A háborút követően a koreai udvar megszerezte az oroszok támogatását, viszont az oroszok közben megegyeztek a japánokkal, hogy Korea északi fele orosz, a déli fele japán befolyás alá kerülhet. Ezzel párhuzamosan Oroszország egy japánellenes szerződést kötött Kínával.¹⁴

A japánok az oroszok elleni győztes háborút (1904–1905) követően előbb Anglia, majd az Amerikai Egyesült Államok, és később, 1907-ben Franciaország hozzájárulását is megszerezték Korea megszállásához. Koreát 1905-ben vonta protektorátusa alá Japán, melynek vezetője Ito Hirobumi lett. A koreaiak 1908-ban gerillaharcokat indítottak a japán megszállás ellen, de nem jártak sikerrel, így Japán 1910-re az egész félszigetet elfoglalta.¹⁵

Korea japán megszállás alatt, és a második világháború éveiben

A két világháború között az egyik legjelentősebb politikai csoport a Március Elsejei Mozgalom volt. A mozgalom vezetői egy Függetlenségi Nyilatkozatban szerették volna átnyújtani követeléseiket a japán megszálló kormánynak. A mozgalom vezetői mellé hatalmas tömeg is felsorakozott, végül azonban a vezetők inkább önként feladták magukat a japán megszállóknak. Közben a tömeg felkelést robbantott ki, melyet 1919 áprilisának végére sikerült a japánoknak leverni. Li Szin Man emigráns kormányt alakított Kínában. A nagyvilág politikai erői, akik az első világháborút követő rendezésről tárgyaltak Párizsban, nem tulajdonítottak jelentőséget az eseménynek.¹⁶

Japán ellen, miután elfoglalta Mandzsúriát, és Mandzsukó néven bábállamot hozott létre, a koreaiak fegyveres ellenállást robbantottak ki, ugyanis Mandzsúria és Korea határvidékén közel egymillió főnyi koreai kisebbség lakott az 1930-as években. A felkelést a japán hadsereg különleges erői számolták fel. A felkelés életben maradt tagjai pedig a Szovjetunióban találtak menedéket. Ekkor tűnt fel elsőként Kim Dzsong Szu, aki később Kim Ir Szen néven vált ismertté. A japán megszállás pozitív hozadéka volt ugyan, hogy a gazdaság egyes ágai fellendültek, de ez nem Korea gazdaságát erősítette. A második világháború éveiben a japán megszállók koreai lakosok ezreit vitték kényszermunkára, vagy sorozták be a saját hadseregükbe. Korea stratégiai jelentősége 1943-ban nőtt meg, amikor a közelében fekvő Csedzsü-szigetén katonai létesítmények épültek. Ezek a szigetlakók megfeszített munkájának köszönhetően épültek meg a japán megszállás alatt.¹⁷

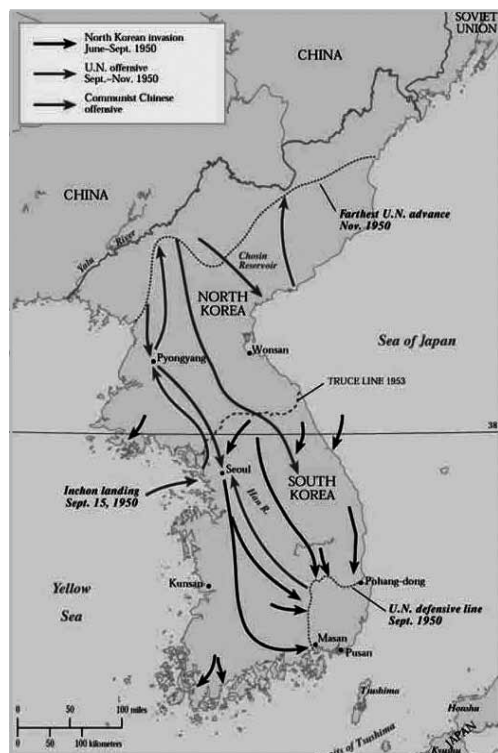
Korea helyzete a második világháború után A koreai háború előzményei és a koreai háború (1950–1953)

1945. augusztus 15-én a Koreában állomásozó japán haderő letette a fegyvert. Az 1945 júliusában megrendezett potsdami konferencián kötött megállapodás értelmében a japán csapatok a 38. szélességi körtől északra a szovjeteknek, délre viszont az amerikaiaknak kapituláltak.¹⁸

1945 decemberében Moszkvában tárgyalóasztalhoz ült a szovjet, az amerikai és az angol külügyminiszter. Az amerikaiak javaslatára egy ötéves gyámsági rendszer bevezetéséről egyeztek meg, valamint arról, hogy az ideiglenes kormányt a szovjetek és az amerikaiak irányítása alatti SZEB (Szövetséges Ellenőrző Bizottság) fogja létrehozni. Mindkét elképzelés megbukott, ugyanis az elsőt nem támogatták a koreaiak, a másikat pedig a nagyhatalmak ellentétei bénították meg. 1947 őszén az ENSZ, a szovjetek tiltakozása ellenére is, de felállította az Ideiglenes Korea-bizottságot, mely az összkoreai választásokat felügyelte volna. Északra nem engedték be a bizottság képviselőit, így csak délen tartottak választásokat 1948 májusában, melyet Li Szin Man nyert meg, és 1948. augusztus 15-én megszületett a Koreai Köztársaság. Válaszul 1948 augusztusában Északon is választásokat rendeztek s 1948. szeptember 9-én kikiáltották a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságot. Ezt követően a szovjet, és amerikai katonai erők elhagyták az országokat, csak tanácsadókat hagytak hátra, és

egyoldalú szerződéseket kötöttek az újonnan alakult államokkal. A feszültség egyre növekedett a két Korea között, és 1948 végétől egyre gyakoribbak voltak a 38. szélességi kör mentén a fegyveres incidensek.¹⁹

1950 júniusában az észak-koreai csapatok megtámadták Dél-Koreát. Dél-Korea ugyan nem tartozott bele az amerikai érdekszférába, de miután az amerikaiak megszerzték az ENSZ-megbízást, azonnali segítséget nyújtottak Dél-Koreának. Az amerikai és a dél-koreai csapatok az 1950 augusztusa és októbere között kibontakozó ellentámadásukkal visszazorították az észak-koreai erőket, melyeket az összeomlástól Kína katonai segítsége mentett meg 1950 novemberében. A kínai és észak-koreai erők támadása egészen a félsziget csücskéig nyomta vissza az ENSZ-csapatokat. A partraszállási hadművelettel kombinált ellentámadásukkal az amerikai és ENSZ erők MacArthur tábornok vezetésével 38. szélességi körig nyomultak előre, ahol aztán a háború végéig stabilizálódott a front. A fegyverszünetet 1953. július 27-én írták alá Panmindszonban, és a két ország közötti határt a 38. szélességi körnél húzták meg.²⁰

2. TÉRKÉP A KOREAI HÁBORÚ MENETE

FORRÁS: [HTTP://WWW1.ASSUMPTION.EDU/USERS/MCCLLYMER/HIS261/DEFAULT2.HTML](http://www1.assumption.edu/users/mccllymer/his261/default2.html)

Két ország, két rendszer

Dél-Korea

A felszabadulást követően Szöulban megalakult a Koreai Függetlenség Előkészítő Bizottsága, mely 1945. szeptember 6-án összehívta a további népi bizottságok vezetőit, és kikiáltották a Koreai Népköztársaságot. 1945. szeptember 8-án azonban a partraszálló amerikai erők parancsnoka feloszlatta ezt a kongresszust, és visszahelyezte a japán gyarmati adminisztrációt, mellyel országos tiltakozást robbantott ki. Ugyanis a katonai vezetés nem ismerte a terület belső viszonyait, és nem érezte, hogy a japánok, és a velük együttműködők, milyen problémát jelentenek. A japánokkal együttműködő erők 1945 őszén a Koreai Demokratikus Pártba tömörültek, majd a volt csendőrségi elemekhez csatlakozva tovább szították a feszültséget. 1946 szeptemberében a puszani vasutasok fellázadtak, és a sztrájkhullám az egész országra kiterjedt. Az év végére sikerült a sztrájkokat leverni, ugyanis bevetették az amerikai katonai erőket. A következő években a koreai katonai erők is lázongtak, melyet próbált kihasználni a betiltott kommunista párt, de a mozgalmuk gyorsan elbukott. 1945 ősze és 1946 eleje között sem az amerikaiak, sem a szovjetek nem számoltak azzal, hogy az ideiglenesen megszállásuk alatt lévő övezetek szét fognak válni. Ennek előjele volt az is, hogy az amerikai, és a szovjet fél ünnepélyes fogadást rendezett a maga által támogatott képviselő tiszteletére. Délen az amerikaiak Li Szin Ma-t jelölték az állam vezetőjének, aki erősen nacionalista, valamint szovjet- és japán-ellenes politikát folytatott, és a jobboldal vezéralakjaként a Demokratikus Képviseleti Tanács megalakításán tevékenykedett. 1946 őszén állították fel amerikai támogatással a Törvényhozó Kamarát, mely Li vezetésével egyre inkább átmeneti kormányként kezdett működni.²¹

1948-ban a korábbi emigráns kormány vezetője, Li Szin Man lett az államfő. Egyik legfőbb intézkedése a nemzetbiztonsági törvény volt, mely által a rendszerelleneseket, és a baloldali elemeket szorította ki a hatalomból. 1952-ben, és 1956-ban újraválasztották. A földkérdést nem sikerült megoldani, és sok parasztcsalád ment tönkre, ezért az ország közel 10 éven keresztül élelmiszer behozatalra szorult. Li az 1960-ban rendezett elnökválasztáson indult, melyet rendőri segítséggel, és nyílt csalással meg is nyert. Ekkor felkelés tört ki ellene, és rendkívüli állapotot vezettek be. Számos helyen volt összecsapás a felkelők, és a rendőrség erői között. A felkelés hulláma idővel a fővárost, Szöult is elérte. A hadsereg főparancsnoka azonban nem mert a tömegbe lövetni, ezért Li kénytelen volt lemondani. Li Szin Man-t 1960 júniusában Jun Bo Szon követte. Az őt hatalomra segítő pártot belső harcok gyengítették, és az elnök tevékenységei (a pénz leértékelése, árspirál, és az üzleti élet befagyasztása) gyorsan aláásták a kormány tekintélyét. Vele szemben újabb diákmegmozdulások törtek ki, és ezt a kormányt végül 1961 májusában a hadsereg buktatta meg. A hadsereg parancsnoka ekkor Pak Csong Hi tábornok volt, aki 1961 májusában átvette a hatalmat. Fő feladatának tekintette, hogy a gazdaságot, és a káoszt felszámolja. A vidéki parasztság lett a legfőbb támogató bázisa, köszönhetően mezőgazdasági reformjainak, melyek segítségével az ország az 1990-es évekre már nem szorult élelmiszer behozatalra. Pak tábornok 1963-ban új alkotmányt fogadtatott el és miután leszerelt a hadseregtől, ő lett a köztársaság elnöke is. A nemzetközi politikai és gazdasági helyzetet ügyesen használta ki, majd 1967-ben, és 1971-ben is újraválasztották. 1972-ben az Új Demokrata Párt, mint ellenzéki erő bel- és külföldön egyaránt támogatta a politikáját. 1972 októberében új alkotmányt vezettek be, melyben kikötötték, hogy a köz-

társaság elnökét 6 évre választják meg, a nemzetgyűlés tagjainak 1/3-át maga a köztársasági elnök választja ki, és a köztársaság elnökét a Nemzeti Egység Konferenciája választja meg. Pak 1972 decemberében megkezdte a negyedik elnöki ciklusát, mely során szükségrendeletekkel irányított, új nemzetbiztonsági törvényt hoztak, és a bíróságok statáriális módon hozták ítéleteiket. Noha a gazdaság is megélenkült, egyidejűleg a társadalmi feszültségek is növekedni kezdtek. 1974-ben feltehetően észak-koreaiak sikertelen merényletet kíséreltek meg Pak ellen. A társadalomban 1978–1979 során folyamatos tiltakozások voltak a tevékenysége ellen. Ennek ellenére 1978 júniusában újraválasztották. 1979 októberében a puszáni diákság fellázadt ellene, és Pak statáriális bíraskodást vezetett be. Ezt próbálta megtárgyalni az elnöki testőrség, és a Központi Hírszerző Hivatal parancsnokával, de a vita eldurvult, és a Hírszerző Hivatal parancsnoka lelőtte az elnököt, majd emberei megölték az elnöki testőrség valamennyi tagját is. Pak elnöki diktatúrája ezzel véget ért. Pak elnök halálát megint zavaros idők követték, és elnöknek Csö Gju Hut, választották meg. Szabadon engedték a politikai foglyokat, köztük Kim De Dzsungot is. A hadsereg tábornokai azonban nem mondtak le a hatalom megszerzéséről, így parancsnokukat, Cson Du Hvant választották elnöküknek. Ekkor tört ki a kvandzsungi felkelés, melyet a hadsereg véres eszközökkel vert le, és halálra ítélték Kim De Dzsungot is. Cson Du Hvan 1981 márciusában kezdte meg elnökségét, mely során a politikai pártok újjáalakulhattak, kinyithattak az egyetemek és a főiskolák, feloldották az éjszakai kijárási tilalmat is, valamint Kim De Dzsungot kegyelemből életfogytiglanra ítélték. Új alkotmányt vezettek be, melyben kikötötték, hogy a köztársasági elnököt hét évre választják, és nem lehet újra választani. Az időszakot jól jellemezte a kormány, és a gazdasági érdekek erős összefonódása, valamint a korrupció és a vesztegetések jelenléte. 1988-ban Ro Te Vu volt az, aki bejelentette, hogy indul az elnökválasztáson. Az ellenzék és a lakosság eléggé felkorbácsoló kedélyekkel fogadta, ugyanis féltek, hogy az folytatódik, ami Cson Du Hvan elnöklése alatt jellemző volt, ugyanis Ro Te Vu, Cson Du Hvan iskolatársa volt a katonai akadémián. Ro Te Vu azonban, talán amerikai nyomásra, engedett az ellenzéknek, és így az új elnököt 1988 februárjában iktatták be. Végbement a demokratizálódás, és végre békés évek köszöntöttek az országra és helyzete a nemzetközi politikában is stabilizálódott. Az elnök egy hat pontból álló programot fogadtatott el, ami tartalmazta a két Korea viszonyának, valamint a keleti blokk országaival való kapcsolatok rendezését. Elnöklése idején 1991 decemberében megbékélési, megneemtámadási és együtt működési szerződést írt alá a két Korea vezetője. Az 1992-ben tartott választások után Kim Jong Szam lett az államfő, aki meggyőző fölénnyel nyert Kim De Dzsung ellen, és 1996-ban ugyanígy nyerni tudott, igaz nem akkora előnnyel, mint négy évvel korábban. Az ő vállára nehezedett az a feladat, hogy a kvandzsungi mészárlás körüli huzavonát rendezze. 1995-ben letartóztatták a két korábbi államfőt, Ro Te Vut, és Cson Du Hvant, akik közvetlenül érintettek voltak az eseményben. Mindkettőjüket halálra ítélték, majd 1996-ban életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték őket.²²

1998–2003 között Kim De Dzsung töltötte be az államfői tisztséget. Elnöksége idején került sor a két Korea első közös találkozására, melyet 2000. június 13–15. között rendeztek meg Phenjanban. A két fél közös nyilatkozatot írt alá, és az elszakított családtagok találkozhattak. Észak- és Dél-Korea között gazdasági, társadalmi, és műszaki-tudományos együttműködés is kialakult. A két ország közötti vasút- és úthálózatot is helyreállították. A két ország kapcsolatának normalizálásáért tett munkája elismeréseként Kim De Dzsung első koreaiként Nobel-békedíjat kapott. Kim De Dzsung utódja, No Muh Hjon lett, aki folytatta elődje politikáját.²³

1953 októberében Dél-Korea és az USA kölcsönös védelmi szerződést kötött, mely

értelmében az USA ENSZ-lobogó alatt katonákat állomásoztat az ország területén, és nukleáris fegyvereket is elhelyezett. Az USA 1946–1976 között több mint 12 milliárd dollárnyi gazdasági vissza nem térítendő hitelt, és katonai segítséget adott az országnak, és így Dél-Korea tartozás nélkül megkezdhette a modernizációt. Az USA egyes dél-koreai termékek megjelenését is engedélyezte az amerikai piacon. Még Pak Csong Hi elnöksége idején, 1965-ben, normalizálódott Dél-Korea Japánnal szembeni politikája is. Japán egymilliárd dolláros jóvátételt fizetett a dél-koreai kormánynak a megszállás során elszenvedett károkért. A japán beruházások az országban a legnagyobb súlyú külföldi beruházások közé tartoztak, és nagy szerepük volt a gazdaság felfutásában. 1982-ben Cson Du Hvan kormánya újabb négy milliárd dolláros hitelt vett fel Japántól.²⁴

Észak-Korea

Északon a szovjetek támogatásukról biztosították a kibontakozó „demokratikus” népmozgalmat, és a japán gyarmati rendszer teljes felszámolását. A szovjet katonai parancsnokság megszervezte a polgári közigazgatási osztályt, mely munkáját segítették a helyismerettel rendelkező hazatérő emigránsok. A helyi népi bizottságok képviselői 1946 februárjában megválasztották az Észak-Koreai Ideiglenes Népi Bizottságot, mint központi hatalmi szervet. 1946 márciusában radikális földreformot hajtottak végre, de még előtte, 1945 októberében újjáalakult a kommunista párt. A szovjetek az állam vezetését Kim Ir Szenre bízta, akit 1945 decemberében a Munkapárt főtitkárává választottak, majd 1946 februárjában az Ideiglenes Népi Bizottság elnöke lett. Hatalmának alapját az ország területén állomásozó szovjet katonai főparancsnokság biztosította.²⁵

A második világháborút követő reformok következménye volt az, hogy ami korábban a japánok és a velük együttműködő koreaiak kezében volt, állami tulajdonba került. 1947–1950 között kidolgozták a gazdaság helyreállításáról szóló terveket, amelyek a szovjet mintát követték, és a gazdaság teljes szerkezete átalakult. Az államot irányító Koreai Munkapárt és ennek elnökének, Kim Ir Szen-nek elsődlegessége megkérdőjelezhetetlen volt. 1954–1970 közötti három ötéves terv során építőmunkák sora zajlott, mely a nehézipari fejlesztésekben csúcsonosodott ki, és 1970-re a mezőgazdasági termelés szinte teljesen háttérbe szorult. 1958-ra befejezték a mezőgazdaság, a kiskereskedelem, és a kisipar kollektivizálását, majd az ösztönei tulajdonú szövetkezetek államosítását tűzték ki célul 1964-ben. Az ország helyzetét nagyban meghatározta a szovjet, és a kínai politika alakulása. Ezért Észak-Korea 1961-ben Kínával, és a Szovjetunióval is együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezményt kötött, majd miután a szovjet és kínai kapcsolatok elhidegültek, az ország igyekezett mindkét nagyhatalommal megtalálni a közös hangot, úgy, hogy azok azért ne szólhassanak bele az ország belügyeibe. Az ország újból a teljes bezárkózást választotta, noha most ideológiai alapokon. Az 1960-as években a lakosoknak ruházati, és élelem-ellátási problémáik nem voltak, és a reáljövedelmek is emelkedtek, noha sok volt a természetbeni juttatás.

KIM SZTÁLINI SZOBRA PHENJAN FŐTÉRÉN

KIM DZSONG IL HIVATALOS PORTRÉJA

A kormány felszámolta a munkanélküliséget, az analfabetizmust, és a járványokat. A vietnami háború hatására megszavazták a gazdasági, és honvédelmi programot, mely által a nemzeti éves jövedelem $\frac{1}{3}$ -át költötték honvédelemre. A rossz gazdaságpolitika következtében a gazdaság összeomlott, és az ország az 1970-es évekre fizetéseképtelenné vált. Az életszínvonal csökkenni kezdett, és a szárazságok miatt a vízre alapozott villamos energiatermelés visszaesett. A honvédelmi és nehézipari fejlesztések 1971–1984 között folytatódtak, és noha a gazdaságot próbálták átszervezni, a párt ellenállása miatt ez megghiúsult. 1987–1993 között számos presztízsleltetés építése történt az ország területén, de ez nem járt termelés növekedéssel, és a

párt kénytelen volt elismerni, hogy hibázott. 1994-ben váratlanul elhunyt Kim Ir Szen, és helyét fia, Kim Dzsong Il vette át, akit már 1992-ben utódjául választottak.²⁶

A hadsereg Kim Dzsong Il-t 1997-ben a Munkapárt főtitkárává választotta meg. Az 1995–1996 folyamán történt árvizek és az 1998-as évben bekövetkezett szárazság súlyosbította a gazdasági problémákat, s az ország élelmiszerbehozatalra szorult. A rendszer erődemonstrációval igyekezett megmutatni létjogosultságát. 1991-ben Észak-Koreát, és Dél-Koreát is felvették az ENSZ-be, és a két Korea vezetői nyilatkozatot adtak ki a Koreai-félsziget nukleáris fegyverektől való mentesítéséről, valamint egy a megbékélésről, megnem-támadási, együttműködési és cseréről szóló egyezményt is aláírtak. 1993 óta növekednek a dél-koreai érdekeltségek, a szabadkereskedelmi övezetek, és az ország elkezdett óvatosan nyitni a piacgazdaság felé. 2000 februárjában barátsági, jó szomszédosági és együttműködési szerződést írt alá Észak-Korea Oroszországgal. Szintén 2000-ben, júniusban Phenjanban találkozott a két Korea vezetője. Az ország gazdaságában megfigyelhető volt a 2000-es évek elejétől óvatos nyitás a piacgazdaság felé és gazdasági liberalizáció. A világpolitikában nagy eseménynek számított az is, amikor Koidzumi japán miniszterelnök 2001-ben, és 2004-ben az országba látogatott. Hasonlóan tett Albright amerikai külügyminiszter-asszony is. Az észak-koreai kormány gazdasági-kereskedelmi engedményekkel próbált nyitni Kína felé is.²⁷

A két Korea kapcsolatának néhány főbb eseménye a hidegháború éveiben

A hidegháború időszakában a két ország kapcsolata a mélyponton volt. A háborút lezáró fegyverszünet – nem békeszerződés! – következtében továbbra is súlyos ellentétek választották el a két Koreát. A helyzet komolyságát jelzik a határövezetben lezajlott incidensek, illetve a különböző terrorakciók.

1968. január 21-én egy 31 fős észak-koreai gerillacsoport hatolt be a szöuli elnöki hivatal területére. A támadók közül 29-et megöltek, 1 fő öngyilkos lett és 1 főt pedig elfogtak.²⁸ 1968 októberében Ulcsin és Szamchok partjainál északi diverzánsok szálltak

partra, akik nagy részét a déli hadsereg katonái tűzharcban meggyilkolták, és néhányukat elfogták.²⁹ 1972. július 4-én közös nyilatkozatot adott ki Észak- és Dél-Korea, amelyben lefektették Korea egyesítési folyamatának három alapelvét: önrendelkezés, békés eszközök, és a nagy nemzeti egység.³⁰

1982 augusztusában Cson Du Hvan dél-koreai államfő több afrikai országot is érintő körútra indult. Az elnök meggyilkolására vállalkozó észak-koreai ügynökök japán útlevéllel eljutottak

Kongóig, majd onnan utaztak át Gabonba, ahol bombát helyeztek volna el az elnöki pihenőház közelében. Az ügynököket egy észak-koreai hajó is várta, hogy a merénylet után kimenekítse őket. Eközben Észak-Koreában viták zajlottak, ugyanis az államfő, Kim Ir Szen fia, Kim Dzsong Il önhatalmúlag döntött a merényletről, és apja úgy gondolta, hogy ez árthat az ország gaboni kapcsolatainak, ezért a terv nem valósult meg.³¹ 1983. október 9-én három észak-koreai katonatiszt bombamerényletet kísérelt meg elkövetni Cson Du Hvan dél-koreai államfő ellen Rangoonban a Mártírok Mauzóleumánál. A támadásban 17 fő, többségében magas rangú dél-koreai halt meg. A burmai kormány 1983. november 11-én megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Phenjannal.³²

1987. november 19-én észak-koreai ügynökök bombát helyeztek el a dél-koreai légitársaság KAL-858 jelzésű repülőgépén, melyet az Andaman-tenger felett felrobbantottak Burma közelében.³³ A merénylet életben maradt elkövetőjét, Kim Hjon Hit, a szülői legfelsőbb bíróság halálra ítélte, de a dél-koreai államfő, humanizmusát hangoztatva felmentette az elkövetőt.³⁴

A két Korea kapcsolata a történelmi csúcstalálkozóig (1988–2000)

1988. december 28-án Kang Jung-hoon dél-koreai miniszterelnök üzenetet küldött Jon Jong-muk észak-koreai miniszterelnöknek, és tárgyalásokat kezdeményezett a két fél között. A tárgyalások célja volt, hogy a két Korea közti bizalom erősödjön, és a megosztott Korea közötti feszültségek csökkenjenek. Phenjan 1989. január 16-án kedvező választ adott, és 1990. szeptember 4-én Szöulban először zajlottak le az első Korea-közi tárgyalások. A tárgyalásokon egy sor, előzetes munkaügyi kapcsolatokról is szó esett.³⁵

A keleti blokk országaiban 1989 után bekövetkezett változások hatással voltak a Koreai-félsziget eseményeire is. Észak-Korea kompromisszumkészséget mutatott Dél-Korea felé, miután elveszítette biztosnak vélt hátszágát; Dél-Korea viszont nemzetközi elismerésre tett szert a sikeres 1988-as nyári olimpiai játékok megrendezésével. 1991 decemberében a két Korea vezetői megbékélési, megnemtámadási és együttműködési megállapodást kötöttek.

ÉSZAK-KOREA FEGYVERES ERŐI SZÁMBELILEG A VILÁG HARMADIK LEGNAGYOBB HADEREJÉNEK SZÁMÍT. FENNTARTÁSA A KOLDUSSZEGÉNY ORSZÁG ERŐFORRÁSAINAK NAGY RÉSZÉT FEL IS EMÉSZTI

Noha a félsziget atomfegyverektől való mentesítése a gyakorlatban nem valósult meg, az egyezség igazi jelentősége az volt, hogy kialakult egy – noha erősen hullámzó – folyamat, mely biztosította a térség kiszámíthatóbb jövőjét.³⁶

A magas szintű Korea-közi tárgyalások 1990-ben kezdődtek, és két éven át tartottak. A tárgyalások nyolcadik ülésére 1992. szeptember 17–18.-án került sor Phenjanban, ahol a megállapodások kedvezőleg hatottak a feszültségek enyhítésére, és a baráti kapcsolatok előmozdítására. Ennek előszeleként Szöul és Phenjan 1992. február 2-án a megbékélésről, az együttműködésről, a csereprogramokról, a Koreai-félsziget nukleáris fegyverektől való mentesítéséről és az agresszió-ellenességről közös nyilatkozatot adott ki. Ennek betartására három különböző bizottságot állítottak fel: egy katonai, egy cseréügyi, és egy megbékélési-együttműködési bizottságot. Ezen az ülésen felszólalt az észak-koreai és a dél-koreai miniszterelnök, hogy a három bizottság novemberben megkezdje működését, és megkezdje a kilencedik közös ülés programjának kidolgozását is, melyet 1992. december 21–24. közé tűztek ki Szöulban. Azonban az észak-koreai kormány, a politikai pártok, és társadalmi szervezetek november 3-án bejelentették, hogy addig befagyasztják a tárgyalásokat, ameddig a déli fél le nem mondja az 1993. év első felében esedékes közös hadgyakorlatát Washingtonnal. Amíg Phenjan bojkottálta a Szöullal való tárgyalásokat, ez alatt az idő alatt magas szintű kapcsolatokat kezdett kialakítani Washingtonnal 1993 júniusában. Majd hirtelen, 1993. október 2-án pozitív változások történtek, ugyanis újból tárgyalt egymással az észak-koreai és a dél-koreai cseréügyi követ.³⁷

A két Korea közti tárgyalások holtpontján 1994 júniusában Phenjanba látogatott Jimmy Carter korábbi amerikai elnök. Hazaútja során ellátogatott Dél-Koreába is. Carter találkozott Kim Jung-sam dél-koreai elnökkel, és átadta Kim Ir Szen üzenetét, hogy hozzanak létre egy Korea-közi csúcstalálkozót. Szöul elfogadta Phenjan ajánlatát, miszerint 1994. július 2. után kétfordulós tárgyalásokat, és munkaszintű programokat fognak tartani. Ez a leendő történelmi jelentőségű Korea-közi csúcstalálkozó azonban nem jött létre, mert 1994. július 8-án hirtelen elhunyt Kim Ir Szen. Erről a Legfelsőbb Népi Gyűlés Újraegyesítési Politikai Bizottságának elnöke Kim Jong-sun 1994. július 11-én üzenetet küldött Lee Hong-ku dél-koreai miniszterelnök-helyettesnek. Phenjan megtagadta a tárgyalások további folytatását, ugyanis a dél-koreai elnök, Kim Jung-sam, még részvétnyilvánító üzenetet sem küldött Kim Ir Szen halála miatt. Dél-Koreában ugyanis széleskörű gyűlölet övezte Kim Ir Szen-t, aki a déliek szerint 1950-ben kiprovokálta a testvérgyilkos koreai háborút. 1995-ben Szöul biztosított 150 ezer tonna rizst Észak-Korea számára, és továbbra is folytatta az élelmiszersegélyek szállítását, annak ellenére, hogy Észak ellenséges magatartást folytatott ellene. Az új dél-koreai kormány, Kim De Dzsung vezetésével új három pontból álló politikába kezdett, amelynek célja volt, hogy az Észak-Koreával kapcsolatos viszonyok javuljanak. Kim De Dzsung, az 1998 februárjában tartott beiktatásakor kijelentette: Dél nem fogja túrni Észak provokációit, Dél nem fogja keresni az okait, hogy miért nem szándékozik Észak-Korea egyesítéséért tenni bármit is. Dél folytatni fogja a megbékélést, és az aktív együttműködést a két Korea között.³⁸

A két Korea csúcstalálkozója

Noha Észak- és Dél-Korea igyekezett rendezni kapcsolatait, de ezekről a nemzetközi politika vajmi keveset tudott. A két Korea viszonyának rendezését segítő út első lépcsője

volt az, hogy Olaszország felvette a diplomáciai kapcsolatokat Észak-Koreával 2000 januárjában. Nem sokkal ezt követően februárban az akkori orosz külügyminiszter, Igor Ivanov járt Észak-Koreában, ahol barátsági, jószomszédsgai és együttműködési szerződést kötött. Az északi vezetés próbálta országát kivezetni a nemzetközi elszigeteltségből, és ennek jele volt, hogy Malajziával, Ausztráliával, Fülöp-szigetekkel és az Európai Unióval is felvették a kapcsolatot. Eközben Dél-Koreában eléggé bizalmatlanul figyelték északi szomszédjuk viselkedését. Dél-Korea elnöke, Kim De Dzsong 2000 februárjában egy japán tévécsatornán elhangzott nyilatkozatában elismerően beszélt Kim Dzsong Ilról, akit jó tudású és jó ítélőképességű vezetőnek nevezett. A déli konzervatív erők támadták is az elnököt, aki 2000. március 9-i híres berlini deklarációjában kijelentette, hogy országa kész segítséget nyújtani az Észak-koreai gazdaság fellendítéséhez, és élelmiszerhiányának csökkentéséhez, valamint indítványozta, hogy a koreai háború óta szétszakadt koreai családok újra találkozhassanak. 2000. április 8-án a dél-koreai kultuszminiszter, Pak Dzsi Von, és az északiakat képviselő Szong Ho Kjong történelmi csúcstalálkozóról szóló dokumentumot írt alá, mely a két ország közös, 1972-es nyilatkozatának megerősítése volt. Ezt Dél-Koreában Kim De Dzsong napfénypolitikájának győzelmének tudták be, és ezt követően Dél-Korea megkezdte az első csúcsertekezlethez szükséges nemzetközi támogatások megszerzését. Az USA szeretne volna, ha a két Korea tárgyalta volna az északi fél atomprogramjáról, és a ballisztikus rakétái általi fenyegetettségéről is. Szóul azonban nyilvánvalóvá tette, hogy a tárgyaláson a megbékélésről, gazdasági együttműködésről, és a szétszakított családok találkozásáról lesz főként szó. Közben az északi fél Kínával folytatott tárgyalásokat, és állítólagosan élelmiszer- és olajszállítmányok szállításáról egyeztek meg. A déli Csúcstalálkozó-előkészítő Bizottság, és az északi partnerszervek miniszterhelyettesi szinten megkezdtek az előkészületeket, miközben a nemzeti érzés mindkét oldalon fokozódott a lakosság körében. A történelmi jelentőségű csúcstalálkozóra 2000. június 13-án került sor Phenjanban, a susani repülőtéren, ahol a két államfő kézfogással köszöntötte egymást. A két államfő tárgyalásainak középpontjában a kölcsönös bizalomépítés volt a legfontosabb, és az államfők által aláírt ötpontos egyezmény a két rendszer megbékélését, és az együttműködés kiterjesztését indítványozta elő. Helyreállították a korábbi forródrótot a demilitarizált övezetben, megkezdtek a vasútvonalak helyreállítását, és megegyeztek, hogy a koreai háború óta szétszakított koreai családok első csoportjai találkozhatnak egymással. Kim Dzsong Il megítélése is megváltozott a déli sajtó szemében, ugyanis a korábban közellenségként, terrorizmust támogató diktátorként, és az északi éhínségek miatt „nemzethalál” felelőseként ábrázolt vezetőt a csúcstalálkozót követően energikus, és technokrata vezetőként mutatták be, és az északi vezetés Kim De Dzsong elnök pártját kezdte támogatni, és ezzel befolyással bírt a dél-koreai belpolitikára. Az igazi nyertese a csúcstalálkozónak mindenképpen az észak-koreai fél volt, ugyanis ezt követően a nagyhatalmak jelentős képviselői is ellátogattak az országba, mint Vlagyimir Putyin orosz elnök vagy Madeleine Albright amerikai külügyminiszter.³⁹

Napjaink eseményei

A csúcstalálkozót követő időszakban a viszony újra elmérgesedett. Noha egészen jól alakultak a két Korea kapcsolatai a csúcstalálkozót követő években minden téren, az elmúlt években folyamatos újabb elhidegülés figyelhető meg. Ez talán annak is betudható, hogy a nemzetközi hírekben sok mindent lehet hallani Észak-Korea vezetője, Kim Dzsong Il rossz

egészségi állapotáról, mely nehezíti a két fél közötti kapcsolatok rendezését. Ez ugyanis az északi pártvezetés berkeiben valószínűsíthetően utódlási harcokat indított el. Nehezíti a két Korea viszonyát az is, hogy az északi fél továbbra sem hagyott fel atomprogramjával, mellyel nem csak a két Korea viszonyára van kihatással. A két Korea próbálta folytatni a tárgyalásokat a megbékélésről, de ezek a tárgyalások nem minden alkalommal hoztak kielégítő eredményt. Noha voltak olyan pillanatok, amikor úgy nézett ki, hogy rendeződik a viszony, de aztán nem úgy lett. A két Korea közötti viszony legújabb elmérgesedésének oka, hogy egy észak-koreai tengeralattjáró elsüllyesztett egy dél-koreai hadihajót, mellyel közel 50 dél-koreai matróz halálát okozta. A két ország 2010 májusában minden kapcsolatot megszakított egymással, és északon még a hadsereget is készenlétebe helyezték. A jelenlegi helyzetről nagyon kevés információ lát napvilágot. Utoljára a Dél-koreai elnök a japán uralom alóli felszabadulás 65. évfordulóján tartott beszédében vázolta fel, hogy a két Korea kapcsolatrendszerét felül kell vizsgálni, és nem fogja tűrni, hogy Észak-Korea provokálja Dél-Koreát, továbbá mindent meg kell tenni, hogy a két országot egyesítsék. Csak reménykedni lehet abban, hogy nem tör ki újabb testvérháború a két ország között, ami valószínűleg nem csak Észak- és Dél-Koreában, hanem a Távol-Keleten és az egész világon éreztetné negatív hatását.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BERNEK ÁGNES: *Ázsia, Ausztrália, és Óceánia földrajza*. Budapest, 1998, ELTE – Eötvös Kiadó.
- CHONG BONG-UK (szerk.): *A handbook on North Korea*. Seoul, 1998, Naewoe Press.
- CSOMA MÓZES: *Korea – Egy nemzet, két ország*. Budapest, 2009, Napvilág Kiadó.
- FALUDI PÉTER: Korea In Diószegi István-Harsányi Iván-Németh István (szerk.): *20. századi egyetemes történet*. III. kötet. 1945–1995. Budapest, 1997, Korona Kiadó.
- FALUDI PÉTER: Koreai Köztársaság In Németh István (szerk.): *20. századi egyetemes történet*. II. kötet. Budapest, 2005, Osiris Kiadó.
- FALUDI PÉTER: Koreai Népi Demokratikus Köztársaság In: Németh István (szerk.): *20. századi egyetemes történet*. II. kötet. Budapest, 2005, Osiris Kiadó.
- HÉLENE D'ALMEIDA-TOPOR – THIERRY DUTOUR – FRÉDÉRIC LANDY – JEANNY RUTIGLIANO – SERGE WOLIKOW – RAYMOND-FRANCOIS ZUBER: *Mai világunk*. Gondok és örömök. Budapest, 1995, Larousse – Magyar Könyvklub.
- KÉKI BÉLA: *Az írás története*. Budapest, 1975, Gondolat Kiadó.
- MORRIS, NEIL: *Ázsiai civilizációk*. Budapest, 2009, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- MORRIS, NEIL – MALA, JOHN: *Az Európán kívüli világ*. Budapest, 2009, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- SZERDAHELYI ISTVÁN: Japán In Vadász Sándor (szerk.): *19. századi egyetemes történet*. Budapest, 2005, Korona Kiadó.

JEGYZETEK

- 1 BERNEK ÁGNES: *Ázsia, Ausztrália, és Óceánia földrajza*. Budapest, 1998, ELTE – Eötvös Kiadó. 222–225.
- 2 MORRIS, NEIL: *Ázsiai civilizációk*. Budapest, 2009, Nemzeti Tankönyvkiadó. 36–37.
- 3 Uo. 32.
- 4 CSOMA MÓZES: *Korea – Egy nemzet, két ország*. Budapest, 2009, Napvilág Kiadó. (Továbbiakban Csoma) 2009) 15–17. 13–14.

- ⁵ Csoma 2009. 14–15.
- ⁶ Csoma 2009. 15.
- ⁷ KÉKI BÉLA: *Az írás története*. Budapest, 1975, Gondolat Kiadó. 66.
- ⁸ Csoma 2009. 16–17.
- ⁹ Csoma 2009. 17–18.
- ¹⁰ SZERDAHELYI ISTVÁN: Japán. In Vadász Sándor (szerk.): *19. századi egyetemes történet*. Budapest, 2005, Korona Kiadó. (Továbbiakban: Szerdahelyi 2005) 772.
- ¹¹ Csoma 2009. 18.
- ¹² Csoma 2009. 18–19.
- ¹³ Szerdahelyi 2005. 777–778.
- ¹⁴ Szerdahelyi 2005. 781.
- ¹⁵ Szerdahelyi 2005. 783–784.
- ¹⁶ Csoma 2009. 28.
- ¹⁷ Csoma 2009. 31–33.
- ¹⁸ FALUDI PÉTER: Korea In Diószegi István-Harsányi Iván-Németh István (szerk.): *20. századi egyetemes történet*. III. kötet. 1945–1995. Budapest, 1997, Korona Kiadó. (Továbbiakban: Faludi 1997) 139.
- ¹⁹ Faludi 1997. 141.
- ²⁰ HÉLENE D'ALMEIDA-TOPOR – THIERRY DUTOUR – FRÉDÉRIC LANDY – JEANNY RUTIGLIANO – SERGE WOLIKOW – RAYMOND-FRANCOIS ZUBER: *Mai világunk*. Gondok és örömök. Budapest, 1995, Larousse–Magyar Könyvklub. (Továbbiakban: D'Almeida Topor 1995) 10.
- ²¹ Faludi 1997: 139–141.
- ²² Faludi 1997: 142–147.
- ²³ FALUDI PÉTER: Koreai Köztársaság In: NÉMETH ISTVÁN (szerk.): *20. századi egyetemes történet* II. kötet, Osiris Kiadó, Budapest, 2005 196.
- ²⁴ Faludi 1997. 147–150.
- ²⁵ Faludi 1997. 140.
- ²⁶ Faludi 1997. 150–153.
- ²⁷ FALUDI PÉTER: Koreai Népi Demokratikus Köztársaság In: Németh István (szerk.): *20. századi egyetemes történet*. II. kötet. Budapest, 2005, Osiris Kiadó. 200–201.
- ²⁸ CHONG BONG-UK (szerk.): *A handbook on North Korea*. Seoul, 1998, Naewoe Press. (Továbbiakban Chong 1998) 140.
- ²⁹ Csoma 2009. 59.
- ³⁰ Chong 1998. 142.
- ³¹ Csoma 2009. 66.
- ³² Chong 1998. 149.
- ³³ Chong 1998. 151.
- ³⁴ Csoma 2009. 68.
- ³⁵ Chong 1998. 55.
- ³⁶ Csoma 2009. 71.
- ³⁷ Chong 1998. 55–56.
- ³⁸ Chong 1998. 56–57.
- ³⁹ Csoma 2009. 82–86.

ORBÁN J. GYULA

Keresztényellenesség Észak-Koreában és Kínában

Észak-Korea azon országok közé tartozik, ahol az emberi jogokat teljesen semmibe veszik. A kormány különös gondot fordít arra, hogy elnyomja a közösségi és az egyéni vallásos tevékenységeket. A bebörtönözött keresztények száma ismeretlen.²

1948–1994 között, a kormány legalább 1 500 templomot rombolt le. Csak az a tény, hogy valaki egy Bibliát tart magánál, bűnnek számít. Az Egyesült Államok Nemzetközi Vallásszabadság Bizottsága becslése szerint az országban legalább 6 000 keresztény sínylődik börtönökben a 15-ös számú táborban.³

Azt mondják, 1953 óta 300 000 keresztény tűnt el. Ha valakit egy Bibliával a kezében találunk, azonnal agyon lehet löni. Elmondások szerint csak 1999-ben 400 keresztényt gyilkoltak meg.⁴

Észak-Korea színtfalai mögött⁵

Észak-Korea továbbra is merev sztálinista ország. Ez végzetes következményekkel jár az éhező népesség számára. A Nyugat politikai és gazdasági okok miatt szemet huny e felett. Nemrég a témával kapcsolatban egy megrázó brit dokumentumfilm részeként egy riportot sugároztak.

Ezen túl már névtelenek. Úgy hívják őket: „virágnyelők” és éhesen támolyognak. Ugyanez a kép tárul elénk minden nagy észak-koreai városban. A piacokon, a tereken, a város peremén, a sárban, gyerekeket láthatunk, sokszor árvákat, akik egy darabka ennivalót keresnek. Rongyos ruháikban, a felnőttek ügyet sem vetnek rájuk a háttérben. Olykor elüldözik őket a piacról, miközben rizsszemeket keresgélnek.

Terület:	120 540 km ²
Népesség:	22 224 195
Etnikai csoportok:	a népesség igen homogén; létezik egy kis kínai közösség és némi japán etnikai csoport.
Vallás:	tradicionálisan buddhista és konfuciánus; kevés keresztény, illetve szinkretista csoportok (Chondogyo).
GDP növekedés:	1%
A szegénységi küszöb alatt élő népesség száma:	ismeretlen.
Munkanélküliség:	ismeretlen.
Külföldi adósság:	12 milliárd USA dollár
Népességnövekedés:	1,1%

Megrázó riport

A brit újságíró, Joe Layburn és egy észak-koreai operatőr, Ahn Chol rejtett kamera segítségével megrázó riportot készítettek ezekről az árvákról abban az országban, ahová többé nem tehetik be a lábukat. Március 28-án szerdán és április 1-én szombaton a *Humanistische Omroep* sugározta a dokumentumfilmet „Egy titkos ország gyerekei” címmel a Holland 1 tévécsatornán. A film pályázott 2001-es *A. I. Filmfestival Awardon*, és április elején az *Amnesty International Film Festivalon*. Érthetetlen, hogy a világ legkeményebb sztálinista berendezkedésű országáról mutatott eredeti képsorozatok, amelyek a napnál is világosabban fedik fel a valóságot,

nem kaptak nagyobb nyilvánosságot. Talán ez annak köszönhető, hogy egyre több EU tagország létesít diplomáciai kapcsolatot Észak-Koreával.

Árvák

Az elmúlt években három millió ember halt éhen Észak-Koreában. Ismerjük ennek a súlyos következményeit. Ugyanakkor, a kommunista ország maradék része a Nyugat és az *Amnesty International* emberi jogi szervezet számára továbbra is egy csukott könyv marad. *Abn Chol* (álnév) operatőr, aki maga Kínába szökött, arra akarta felhasználni a kameráját, hogy lefilmezze azt, ami valójában megtörténik saját hazájában. Az észak-koreai városban, amelynek a nevét biztonsági okokból nem említjük, felnőtteket filmezett le, akik leültek enni, miközben félrelökték azokat az alkalmatlankodó utcagyerekeket, akik rizsszemeket keresgéltek maguknak. Egy lesújtó kijelentés, amely megcáfolja az észak-koreai kormány állítását, miszerint gondoskodik az árváiról.

Színfalak

A dokumentumfilmben láthatjuk még a brit újságíró, *Joe Layburn* képeit is, aki turista vízummal utazott az országba. Újságíróként nem engedték volna be. A csoportot, amellyel utazott, idegenvezető 'kísérete', aki már az utazás első pillanatában kijelentette, hogy fényképeket csak az ő engedélyével készíthetnek. Ez egy körutazást eredményezett a facade-on, amely a fővárosnak, Phenjangnak a része. Minden utcában és sarkon, az „ország atyjának”, *Kim-Jong-il* elnöknek hatalmas szobrai és plakátjai széles mosollyal fogadják a látogatót. Attól a tényről eltekintve, hogy a városban üresek az utcák és minden más, a hatalmas elhagyatott épületek – mint a tizenhat emeletes szálloda is, ahol *Layburn* megszállt – gyakorlatilag üresen állnak. A képek azt mutatják, hogy az ország nem működik, és a gazdaság teljesen romokban hever.

Gyermekek palotája

A szállodai szobákban található televíziókban a hatalmas *Kim* vezért láthatjuk, különböző pozíciókban és helyzetekben. A vezér közkedvelt neve: „A munkások bölcs tanácsadója.” A szállodában, ami a város folyójának egy szigetén található, a vendégeket a legkiválóbb ételekkel kínálják, amelyekről az átlagos észak-koreai csak álmodozhat. Ennek a látszatvilágnak egy másik oldalát a külföldieknek készítették el: az előkelő, jól táplált és egészséges gyerekek látványa, akiről sugárzik a jólét. A különleges gyermek palota ezzel a céllal épült, olyan ömlengős stílusban, amelyet már jól ismerünk más kommunista országokból is. *Abn Chol* rejtett kamerája szörnyű képpel megmutatja, hogy valójában mi történik a színfalak mögött.

Kannibalizmus

A Tumen folyó túlsó partján található kis városban, ami egyféle Berlini Falat képez Észak-Korea és Kína között, a dokumentumfilm készítői koreai menekültekkel beszélgettek. Majd a képernyő elhomályosul és egy férfi arról beszél, hogy egy család a híd alatt meghalt a hidegben.

Az apa jobban szeretné, ha a családja meghalna, mint azt, hogy lassan éhen haljon. A menekültek között, az egyik árva gyerek egy szörnyű történetet mesélt nekik arról, hogyan vezet az éhség a kannibalizmusig Észak-Koreában. Az elhunyt emberek húsát, úgy árulták a piacon, mint a disznóhúst. Nem tudod megmondani a különbséget, magyarázza határozottan a fiatal menekült. A történetet megerősítették Észak-Koreából származó gyerekek rajzai és a fent említett ember is.

Kiábrándító tevékenységek

A menekültek városában szintén hallhatunk az úgynevezett „árvaházakról”, ahol a gyerekek alig kapnak valami enivalót és nincs orvosi ellátás sem. *Ahn Chol* képein látható egy olyan ház, amelyet valóban a halál házának lehet nevezni. Az egyik gyerek, aki egy ideig ebben a házban élt, egy fiúról mesélt, aki el akart menekülni onnét és kiugrott az egyik ablakon. Egy másik férfi elmesélt egy történetet, ami megvilágítja azt az aljas hozzáállást, ahogy kormány az éhező emberekkel bánik. „A legtöbb termőföldet Észak-Koreában” – magyarázza, – „máktermesztésre használják, amiből heroint gyártanak az állami gyárakban”. Ezeket a termékeket kényszer alatt hozzák létre, jó pénzért eladják külföldön, majd fegyvereket vásárolnak rajta. Az USA már korábban már megvádolta Észak-Koreát ezekkel a kiábrándító tevékenységekkel. Mint később kiderült, hogy valóban igaza volt.

Internálótáborok

Nyolc nap elteltével *Layburn*nek el kellett hagynia Kínát, mivel a turista vízummal kapott tartózkodási engedélye lejárt. Ezután Szöulba utazott, ahol szintén sok észak-koreai menekültnek adnak szállást. Noha a dél-koreaiakat már nem nagyon érdeklik az észak-koreai sztálinista rezsimmel kapcsolatos rágalmazások: a 2000 júniusi, a dél-koreai *Kim Dae Jung* és *Kim Jong-il* elnökök között történt meglepő találkozás óta, hisznek a két ország közötti megbékélésben. Hivatalosan a két ország továbbra is háborúban áll egymással. *Layburn* találkozott egy *Ahn Myong Chull* nevű menekülttel, aki beszélt neki egy kevésbé ismert, ugyanakkor szörnyű észak-koreai valóságról: az internáló táborokról.

„Szából egy észak-koreai ilyen táborban él” bizonygatta *Ahn*, akit arra kényszerítettek, hogy őrként dolgozzon az egyik táborban. Gyakran egész családokat internálnak; ez egy különösen elrettenő dolog minden forradalomellenes személynek. Ezekben a táborokban zajló kegyetlenkedések jellemzésével túlszárnyal minden képzeletet. Azok a leírások, amelyeket korábbi internáltak mesélnek, megerősítik a történeteit: nemi erőszak, terhes nők megkínzása és kegyetlen meggyilkolása. Ezekben a táborokban tiltva volt az is, hogy a rabok emberként legyenek kezelve. Azok az őrök, akik menekülteket lőttek le, jutalomban részesültek. Ennek az lett a következménye, hogy maguk az őrök bátorították a rabokat, hogy szökni próbáljanak, csak azért, hogy utána agyonlőhessék őket.

Sztálinista

Kim Jong-il szerint, országa öt évig tartó éhségtől szenvedett a orosz betakarítások és az aszály miatt. A valós ok, vagyis a orosz gazdálkodás lelkiismeretesen rejtve van.

Látszólag, a Nyugat nem akarja látni a bukást és a sztálinista rezsim kegyetlenkedését. Az utóbbi években Észak-Korea kapta az egy főre jutó legtöbb segílyt a világon. Ennek ellenére, a lakosságnak alig van haszna ebből. *Ahn Chol* képein látható, hogy az USA-ból érkezett kukoricát és a Vörös Keresztől kapott élelmiszereket olyanok árulják a piacon, akik még egészen jómódban élnek. Az élelmiszersegélyek legnagyobb része azonban a hadseregnek jut. Az Éhség Ellenés Akció segélyszervezet tiltakozással zárkózott Észak-Koreától. Nem akarják tovább támogatni az országot és tovább nézni azt, hogy a gyerekek éheznek, miközben a korrupciónak, és a pazarlásnak köszönhetően az élelmiszersegélyeket rossz helyeken halmozzák fel.

Színlelések

Itt az ideje, hogy a Nyugat átlásson *Kim Jong-il* színjátékán. 2000 nyarán, *Kim* találkozása a dél-koreai elnökkel valójában nem abból a szándékból fakadt, hogy valóban béke legyen a két fél között, hanem hogy Észak-Korea további pénzügyi és anyagi támogatásokat kaphasson. Kétség kívül, ez ahhoz vezetett, hogy a déli és az északi országban élő rokonok elkezdték egymást látogatni. Ám a látogatás joga, amelynek valójában általánosnak kellene lennie, úgy volt bemutatva, mint a béke gesztusa, a „megbékélés hetében”. Később kiderült, hogy az északi látogatókat előzetesen kiválogatták a sztálinista rezsimhez való hűségük alapján.

Ezzel kapcsolatban akkor lesz igazi áttörés, amikor a segítő szervezetek engedélyt kapnak arra, hogy ellenőrizzék az élelmiszer segélyek végállomásait. Ezen kívül, az emberi jogok kirívó megsértésének is véget kell vetni. Ezt a munkát egy egyházi struktúra szerint is véggezhetik és az észak-koreai papok ezáltal mentális táplálékot adhatnak a vidéki embereknek.

Szöul érseke és egyben Észak-Korea apostoli ügyintézője, Monsignore *Nicholas Cheong* azt nyilatkozta a múlt héten egy interjú alkalmával, hogy egyházmegyéjének hatvan papja készen áll arra, hogy Észak-Koreába menjen. Az azonban nem túl valószínű, hogy a köz-eljövőben be fogják engedni őket. A két *Kim* között 2000 nyarán megvalósult történelmi találkozó után felmerült az a lehetőség is, hogy a Pápa meglátogassa mindkét Koreát. Az érsek megerősítette, hogy abban az időben meghívást kapott Észak-Koreába, „De csak szóban és nem írásban” – tette hozzá sokatmondóan.

2001. június 1.

A kommunista Észak-Koreában a keresztényeknek kemény üldözésekkel kell szembeülniük. Ezt a bejelentést *Monika Pankoke-Schenk* tette a múlt héten, aki a Pápai Nők Missziójának az elnöke. *Monika*, Dél-Koreába történő visszatérése után nyilatkozta a fentieket az ország keresztényeinek. Ottlétének a célja az volt, hogy az Észak-Koreából érkező menekült nőknek segítséget nyújtson. A szigorú kommunista rezsim úgy tekint a keresztényekre, mint fő ellenségire, mondta a szervezet elnöknője.⁶

Szöul, 2001. június 21.

A Koreai Emberek Megbékélésének Tanácsa felszólította Észak-Korea kommunista kormányát, hogy engedje be országába a keresztény hittérítőket. A Tanácsot katolikus püspökök alkotják. A kérést a Koreai Emberek Megbékélésének és Egységének Napján tették közzé. A püspökök szintén felszólították Phenjan-t, hogy szavatolja a vallásszabadságot Észak-Koreában.⁷

Az *International Christian Concern* (Az egész világon üldözött keresztényekkel foglalkozó szervezet, emberjogi szervezet. A fordító megjegyzése) adatai szerint körülbelül 500 000 keresztényről van szó.

A kormány nemrégiben nyitott meg egy teológiai szemináriumot 12 hallgatóval, akik a kormány válogatott ki.

Észak-Korea élő mártírjai⁸

„Észak-Korea és Kína határán lévő disszidensek azt állították, hogy azért voltak bebörtönözve, mert a Bibliát olvasták, hirdették az Evangéliumot vagy, mert Istenről beszéltek. A Biblia olvasása miatt kínozták meg őket. Biológiai kísérleteknek vetették őket alá azért,

mert hisznek Krisztusban. Néhányukat meggyilkolták. Tömeggyilkosság volt.”⁹ – *Michael Horowitz*.

Egy futólagos pillantás arra a küzdelemre és megpróbáltatásokra, amit a keresztényeknek el kell viselniük a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságban (KNDK) vagy Észak-Koreában. A terror és szomorúság láttán még a legkeményebb szív is elérzékenyül.

Az üldözés, amelynek ezek a szent emberek ki vannak téve az ördög karmai között, túlszárnyal minden elképzelést. A szenvedő Észak-Koreaiak – köztük különösen a keresztények – egyszerűsége, az erkölcsi bomlás és a vértanúság egy rémisztő történetét tárja elénk, ami példa nélküli ma az egész világon. Az erkölcsi bomlás ténye összekapcsolódik a kínzás állandóan jelen lévő félelmével, a koncentrációs táborokba börtönzés rémével, és a kimondhatatlan horrorisztikus valósággal, amelyben az észak-koreai keresztények mindennapi életüket élik (és halják) a hitükért.

Mégis, az extrém megpróbáltatások ellenére, amelyekkel az észak-koreai szentek szembeesülnek, a bizonyítékok száma növekedni kezdett, ami azt sugallja, hogy a keresztényeknek nem csak hogy erős maradt a hitük, ott a „Remete királyságban”, hanem a földalatti egyház is terjed és a keresztények száma növekszik.

A koreai háború és a koreai-félsziget szétszakadása előtt Phenjan-t, Észak-Korea fővárosát úgy ismerték, mint a kereszténység legnagyobb keleti központját és ezért szeretetteljesen a „Kelet Jeruzsáleme” elnevezést kapta. Ez az ország, ahol egykor a keresztény hit terjedt és a kereszténység virágzott, a vallási szabadság egyik leghírhedtebb meggyalázójává vált. A múlt évben az *Open Doors*-nál Észak-Korea a világranglista élére került azon a ranglistán,¹⁰ amelyben a világ országait rangsorolják abból a szempontból, hogy milyen mértékben üldözik az adott ország határain belül a keresztényeket Jézus Krisztusba vetett hitük miatt.

Az USA Külügyminisztériuma (USSD) az utóbbi három évben Észak-Koreát, mint Különös Törődést Igénylő Országot tartja számon, mely elnevezést azoknak az országoknak tartja fenn, amelyek „minden képzeletet felülmúlóan sértik meg a vallási szabadságot”.¹¹

A keresztény hit gyakorlása Észak-Koreában egy súlyos bűncselekmény, ha elfogják a hívőket, akkor a legkeményebb büntetésekkel kell szembenéznüik.

Egy német orvosnak, Dr. *Norbert Vollersten*nek, példanélküli módon sikerült bejutnia Észak-Koreába. *Vollersten* állítása szerint, észak-koreai disszidensek mesélték neki azt, hogy „Keresztényeket kínoznak és ölnék meg csak azért, mert olvassák a Bibliát” és hogy „keresztényeket kényszerítenek arra, hogy biológiai fegyverek hatásának kísérlete alá vessék magukat”.¹² A Nemzetközi Keresztény Tanács (ICC) becslései alapján 1999-ben 400 keresztényt végeztek ki.

„Legtöbbjüket sortűzzel végezték ki, miután koholt vádakkal elítélték őket.” Az USA Külügyminisztériuma (USSD) azt állítja, hogy „néhányukat a kivégzésük előtt állítólag megkínózták.”¹³

Az elfogott keresztényeket gyakran koncentrációs táborokba zárják, ahol az emberi jogokat legdurvább módon sértő cselekményeknek vannak alávetve. Úgy számolják, hogy évente a táborok lakóinak 25% hal meg az éhínség, az embertelen munka és életfeltételek, a féktelen örök erőszakos bánásmódjának, a kínzásoknak és összefoglalva a kivégzések következtében.

Lord Alton, mialatt elismerte a Lordok Házához intézett beszédében, a leírhatatlan „embertelen bánásmódot, amit a rabokra mérnek”.¹⁴ azt állította, hogy ezekben a táborokban a keresztények „mindenkinél többet szenvednek”. Kijelentette, hogy „A keresztények különös fenyegetést jelentenek a rendszer számára. Egyedül ők azok, akik nincsenek több

évre elítélve. Addig vannak bebörtönözve, amíg tartják a hitüket.” A szemtanúk megerősítették ezeket az állításokat.

Egy férfi, aki túlélte a tábor, *Soon Ok Lee*, beszédet mondott a *Hanmee* Koreai Gyülekezet előtt (*Itasca, Illinois*). Elmesélte, hogy a keresztények életét ezekben a táborokban „úgy értékelik, mint ’valamit, ami kevesebb, mint emberi’ és fogva tartóik úgy bánnak velük, mint akik ’rosszabbak, az állatoknál’, hacsak nem hajlandók arra, hogy Jézus Krisztusban vetett hitüket feladják.”¹⁵

Egy másik tábor túlélője, *Kang Ch’orhwan* elmondta, hogy „Nem lehet onnét keresztényként élve kikerülni. Nem értettem, hogy azok az emberek miért vetik alá magukat a koncentrációs táborok brutalitásának, amikor azzal, ha megtagadják láthatatlan Istenük létét, haza mehetnének.”¹⁶

A keresztények ellen elkövetett bűntettek jegyzéke ezekben a táborokban kegyetlen olvasatnak számít.

Több Kínában tartózkodó észak-koreai menekült megkérdezése után Dr. *Vollersten* a következőket mondta: „amikor a táborokban keresztény nők gyereket szülnek, az újszülöttet azonnal meggyilkolják és a táborot őrző kutyákat etetik meg a tetemmel.”¹⁷

Soon Ok Lee tanúvallomásában,¹⁸ amit a Szenátus bírói bizottságának tett „öt vagy hat idős” szent ember kegyetlen meggyilkolásáról beszél. Elmesélte, hogy amikor ezek az emberek megtagadták azt, hogy elutasítsák Krisztust, egyesével olvasztott vasat öntöttek rájuk.

Lee valahol még azt is tanúsította, hogy legalább az egyik táborban keresztényeket kényszerítettek arra, hogy egy olyan acél feldolgozóban dolgozzanak, amelynek nem volt semmiféle szellőztető rendszere. Ennek az lett az eredménye, hogy a munkások „visszamaradtak a fejlődésben és az arcuk felismerhetetlenné vált”. *Lee* beszámolója alapján nehezen lehetett azt mondani rájuk, hogy emberi lények lettek volna.

Még ennek a sötét világnak a kellős közepén is működik Isten Lelke. Nincs olyan mély sötétség, ahová Jézus, a világ világossága képtelen lenne behatolni. Az Egyház állhatatosságával és kitartásával túlélte a legsúlyosabb csapásokat már több mint fél évszázadon keresztül és a földalatti egyház nyilvánvaló újjászületése figyelhető meg, ami az észak-koreai szentek kitartásának köszönhetően, ösztönző és egyben megalázott tanúságként van jelen a világban.

Isten megismerésének és imádásának vágyát mutatta be *Michael Weygandt* (a *Mártírok Hangja, VOM szervezet*) egy példán keresztül. *Weygandt* elmondta, hogy a szervezete lufikra nyomtatta Márk evangéliumának teljes szövegét és átengedte azokat a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságba (KNDK).

Mindenki jól tudja, hogy ha valakit elfognak azért, mert ezeket a lufikat összeszedi, akkor kivégzik, hiszen a Biblia „lapjait” találják meg nála. *Weygandt* egy példán keresztül mesélte el, hogy fogadták a léggömböket: „egy esetet egy kislányról, aki hazavitt egyet a léggömbök közül a nagymamájának, aki, miközben átvette az ajándékot sírva mondta: ‚Köszönöm Istenem, hogy nem felejtettek el minket’, ami a világ keresztény közösségére utalt. A nagymama elásta a léggömböt, de minden este kiásta, hogy felolvashassa és értelmezhesse annak szövegét a családjának számára.”¹⁹

Valóban, ezeknek a keresztényeknek a különös hithűsége összefoglalható abban a vágyukban, hogy újra építsék Észak-Koreában az Egyházat. A *Yerang* Misszió lelkésze, *Younghsik Kim* a következő sorokkal jellemezte az észak-koreai hívőket: „Mi jól tudjuk, hogy

hol találhatóak azok a templomok, amelyeket elpusztítottak. Isten segítségével mindet újra fogjuk építeni. Imádkozunk és rendületlenül, szilárd elhatározással készülünk arra.”²⁰

Az észak-koreai keresztények töretlen elhatározása és hithűsége ösztönözte az országban élő felebarátokat arra, hogy Krisztus felé forduljanak. Dr. *Vollersten* azt nyilatkozta az UPI (*United Press International*) hírügynökségnek, hogy korábban „beszél már egy olyan emberrel, aki tíz koncentrációs tábornak volt az ex-parancsnoka, akire olyan nagy hatást tett a táborokban élő keresztények mély hite, hogy elmenekült az országból és maga is megkeresztelkedett.”

Soon Ok Lee azoknak a szenteknek az imái által vált kereszténnyé, akikkel együtt volt bebörtönözve. *Lee* beszéde után, *Jim Dykstra* a következő következtetést vonta le: „Azoknak az imádkozó embereknek a hatására *Soon Ok Lee* rövid időn belül megértette azt, hogy kicsoda Isten és hogy mi az Ő terve az életével.”

A Kínában dolgozó szervezetek számára nyilvánvalóvá vált, még akkor is, ha az Egyházat 'szigorúan a család köré szervezik', hogy annak folyamatos növekedése tapasztalható.

Az ICC becélése alapján 500.000 keresztény él jelenleg a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságban (KNDK). Ez a növekedés részben annak köszönhető, hogy a keresztény üzenet elterjedt az országukat elhagyó, 300 000 főre becsült észak-koreai menekültek között. A KNDK-ban továbbra is folytatódó nagy élelmiszerhiány sok észak-koreait kényszerített Kínába, ahol engedély nélküli menekültekké váltak, és ahol alapvető emberi jogait a korábbiaknál is kegyetlenebb módon sértik meg.

Sokan közülük most találkoztak először a keresztény üzenettel. *Michael Weygant* elmondása szerint a kínai menekültek „gyakran kitűzik otthonaikra a keresztet, mint hitük jelét. Sokszor nem is tudják mit jelent a kereszt, csak esetleg azt, hogy a bizalom szimbóluma.” Menekültek, mint *Kim Song Gun*, akkor váltak kereszténnyé, amikor találkoztak „misszionáriusokkal, akik az észak-koreaiaknak segítettek a kínai határon.”²¹

Ha a kínai hatóságok elfogják őket, akkor ezeknek a keresztényeknek olyan brutális bánásmódban van részükhöz, amelyet elképzelni is képtelenség.

Thomas White, szintén a VOM-ból, azt mondta, hogy több jelenetést kaptak olyan újraelfogott észak-koreai keresztényektől, akiknek „drótot szúrtak át a csuklójukon és az orrukon. Ezekkel a jegyekkel testükön irányították őket vissza Észak-Koreába.”²² E veszély ellenére, erősítette meg *White*, hogy „a koreaiak számára kínai barlangokban továbbra is működnek titkos biblia-iskolák.” Szintén ismert tény az, hogy néhányan azok közül, akik Kínában Krisztushoz térnek meg, később hazamennek, hogy megosszák az Evangélium örömhírét a családtagjaikkal és barátaikkal. Az Egyház az által terjed, hogy ezek a keresztények hajlandóak visszatérni hazájukba Krisztus üzenetével, amit hittérítőktől és más keresztényektől hallottak Kínában.

Tragikus módon, bizonyos esetekben azok, akik visszatérnek, hogy az Evangéliumot megosszák szeretteikkel mártírokká válnak. Sok észak-koreai szent „a történelem vásznán láthatatlan árnyékként” távozott el ebből az életből.

Senki sem emlékszik a nevükre. Összetört életüket különösen hányattatottan éltek és apáik földjét vérük áztatta, a mártírok vére. Mostanra lelkük egészen biztosan azon oltár alatt található, amelyről János a Jelenések könyvében beszél. Ők azok akiket „Isten szava és a tanúbizonyosságuk miatt pusztítottak el.” Egészen biztosan még most is így kiáltanak fel „hangos szóval, 'Milyen hosszú idő, Felséges Úr, szent és igaz, amíg megítéled a föld lakóit és megbosszulod vérünket.’”²³

Washington, 2003. május 5.

A *United Press* riportja alapján, a keresztények üldözése az országban a válság fokozódásával erősödik. Például, a kínai hatóságok erőszakosan telepítettek haza keresztényeket Észak-Koreába. 'Arról tudósítottunk, hogy fém drótot szúrtak át a menekültek egyes testrészein.' a csuklójukon és az orrukon. Ezeket arra használták, hogy így küldjék vissza őket Észak-Koreába.', erről számolt be *Thomas White*, a *The Voice of the Martyrs* Egyesült Államokban működő csoportjának vezetője.²⁴

Részlet: Orbán J. Gyula (szerk.): *Keresztények elleni erőszak*. Szeged, METEM. (Megjelenés alatt.) Fordította Molnár Gábor. Köszönetet mondunk a kötet szerkesztőjének, hogy hozzájárult a fenti könyvrészlet publikálásához.

Kína keresztényellenessége

Kínában a buddhizmus a legnagyobb vallás: körülbelül százmillió buddhista él az országban. Annak ellenére, hogy minden vallást üldöznek, a buddhizmus egyértelműen a legnagyobb hatással van a kínaiakra. Noha, amint nyilvánvalóvá vált a német *Weltbild* magazin által közreadott egyik tanulmányból, a Kínai Népköztársaságban él a világ legtöbb ateistája, úgy arányaiban, mint abszolút számokban mérve. A kínaiak 21,4 százaléka vallja magát ateistának.

Egy amerikai vallási statisztikus szerint, az egész világon 150 millió ateista él (a világ lakosságának 2,5 százaléka), 2 milliárd keresztény, 1,2 milliárd muszlin, 811 millió hindu, 360 millió buddhista és 14,4 millió zsidó.²⁶

Hivatalos kínai források szerint az országban két katolikus egyház létezik: a „hazafias egyház” – amit a kormány hivatalosan is elismer – és a „földalatti egyház” – a kormány elismerése nélkül. Más kommunista országokhoz hasonlóan Kínában is a fennálló rezsim évtizedeken keresztül próbálta belülről megtörni az egyházat. Ezt Közép- és Kelet-Európa országaiban, úgynevezett „békepapok” által próbálták megvalósítani,²⁷ Kínában az ország „saját” hazafias egyházának megszervezésével.

A két egyház között valójában csak egy formai különbség van: a hazafias egyház püspökeit a kormány nevezi ki (és nem a Vatikán); a földalatti egyház püspökeit Róma nevezi ki (és nincsenek elfogadva a kínai kormány által).

Kínai utam során teljesen világossá vált számomra, hogy valójában nincs két egyház. A „hazafias egyház” éppen olyan „római” (azaz Rómához hű), mint a földalatti egyház. Láttam olyan papnevelő intézeteket, ahol mindkét egyház hallgatói tanultak. Természetesen elsősorban a földalatti egyházat üldözik; de ez nem jelenti azt, hogy a hazafias egyház papjai, püspökei, vagy egyházközségeinek tagjai ne lennének a bebörtönzés veszélyének kitéve.

Lehetetlen pontosan megmondani a kínai katolikusok számát. Ha valaki mégis megkérdezné az embereket vallási hovatartozásuk felől, sok katolikus nem adná meg a nevét. A

Terület:	9 596 960 km ²
Népesség:	1,3 milliárd fő
Etnikai csoportok: Han kínai 91,9%, Zhuang, Ujgur, Hui, Yi tibeti, Miao, Manchu, Mongol, Buyi, koreai és egyéb 8,1%	
Vallások: taoista, buddhista, muszlin, keresztény, ateista.	
Népességnövekedés:	0,87%
Munkanélküliség:	10% ²⁵

múltban már tanultak a leckéből. Egy ma adott „ártalmatlan információt” holnap rossz célokra használhatnak fel, kevésbé ártalmatlan célokkal.²⁸

Verbiest Koerier megemlíti néhány számadatot a kínai katolikusok és a kínai Katolikus Egyház vonatkozásában.

Helytelen a Kínai Katolikus Egyházon belül szakadásról beszélni, noha két nagy ág található az egyházon belül: az egyik, a Kínai Katolikusok Hazafias Szövetsége, a másik, az úgynevezett földalatti egyház. Ez a szakadás nem magából az Egyházból származik, hanem kívülről kényszerítik rá. A

Hazafias Szövetség struktúráját szintén a kormány kényszerítette az egyházra. Egyébként katolikus vonalon a Kínai Kommunista Párt által elfogadott egyetlen intézmény a Hazafias Szövetség, melynek állandó tanácsa 51 tagból áll. Közülük 5 nő. A tiszteletbeli elnökök Jin Luxian, Dong Guangqing és Yu Chengcai. A Hazafias Szövetség elnöke Fu Tieshan püspök úr. Ezen kívül tagjai még a szövetségnek Mgr. Liu Yuanren, Mgr. Tu Shihua, Mgr. Huo Cheng és Gong Qiusheng atya, illetve laikusok, mint Liu Bainian, Yu Jiadi és Lu Guocun. A szervezet általános titkára Liu Bainian úr.

2001-ben számos cikket publikáltak, amelyekből kitűnt, hogy a kínai kereszténység története sokkal korábbra vezet vissza, mint eddig azt az emberek feltételezték. Martin Palmer a kínai kereszténység ősi romjait fedezte fel az országban. Ma a szakértők abban megegyeznek, hogy Kínában már a VII. és a VIII. században voltak keresztény közösségek. Palmer keleti filozófiai szövegek fordítója, illetve az Egyesült Királyságban működő Alliance of Religions and Conservation igazgatója. Az emberek egészen mostanáig úgy gondolták, hogy a kereszténység Kínában először az 1600-as években jelent meg.³²

1. Katolikusok száma		12 millió ²⁹
2. Egyházmegyék száma		138
3. Templomok, kápolnák száma		5000
4. Püspökök száma	hivatalos	79
	nem hivatalos	49
5. Papok száma	hivatalos	1200
	nem hivatalos	1000
6. Szerzetesi fogadalmat tett apácák száma	hivatalos	2150
	nem hivatalos	1500
7. Szemináriumok száma	hivatalos	24
	nem hivatalos	10
8. Főállású szeminaristák száma	hivatalos	1000
	nem hivatalos	700
9. Szerzetes noviciák száma	hivatalos	40
	nem hivatalos	20 ³⁰
10. Képzésben lévő nővérek száma	hivatalos	1500
	nem hivatalos	1000 ³¹

1. TÁBLÁZAT A KÍNAI KATOLIKUS EGYHÁZ SZÁMOKBAN

JEGYZETEK

¹ The World Factbook. Észak-Korea. 2002.

² Egyesült Államok Nemzetközi Vallásszabadság Bizottságának éves beszámolója (2003. V.) 18–19.

³ Egyesült Államok Nemzetközi Vallásszabadság Bizottságának éves beszámolója (2003. V.) 33.

⁴ International Christian Concern, Ázsia: Észak-Korea, 2002.

⁵ *Katholiek Nieuwsblad*, 01/04/20, Ben van de Venn cikke.

⁶ *Katholiek Nieuwsblad*, 01/06/01. Lásd szintén: KNA.

⁷ CRTN, 01/06/22.

⁸ www.christianmonitor.org , Paul Sharpe cikke, 2003/07/29.

⁹ Kincaid, Cliff. 2002.: N. Korea Tortures Christians, Diverts Food Aid, Doctor Claims. CNSNews.com 2002/03/04.

- ¹⁰ The Open Doors World Watch List abban segít, hogy reális képet kapjunk az adott országban történő vallásüldözés kapcsán.
- ¹¹ Az Egyesült Államok Nemzetközi Vallásszabadság Bizottságának éves beszámolója, 2003. V.
- ¹² Chismar, Janet. 2003.: Against all odds: Faith flourishes quietly in North Korea. *Crosswalk*, 2003/03/13.
- ¹³ Chismar, Janet. 2003.: Against all odds: Faith flourishes quietly in North Korea. *Crosswalk*, 2003/03/13.
- ¹⁴ Christian Solidarity Worldwide 2003. 'Brutality and viciousness of North Korean regime highlighted in House of Lord's debate'. 2003/03/13.
- ¹⁵ Dykstra, Jim. 2003.: North Korea – Soon Ok Lee. *Christian Monitor*, 2003/06/10.
- ¹⁶ Sellers, Jef M. 2001.: Forgotten Gulag. *Christianity Today*, 2001/08/06.
- ¹⁷ Siemon-Netto, Uwe, 2002.: Faith: Witness to genocide. *United Press International*, 2002/03/06.
- ¹⁸ Lee, Soon Ok. 2002.: Testimony of Soon Ok Lee. United States Senate Committee on the Judiciary, 2002/06/21.
- ¹⁹ Uwe Siemon-Netto. 2002.: Chasing Bible balloons in North Korea. *United Press International*. 2002/07/09.
- ²⁰ Kim, Youngsik, 2002.: Message from the North Korean Church. *Yerang Missions*, 2002/10/31.
- ²¹ Gluck, Caroline. 2002.: North Korean defectors find Christianity. *BBC*, 2002/02/11.
- ²² Siemon-Netto, Uwe. 2003.: Analysis: Martyrdom in North Korea. *United Press International*, 2003/06/05.
- ²³ Jelenések könyve, 6:9–10
- ²⁴ *United Press International*, Analysis: Martyrdom in North Korea, lásd www.upi.com/view.cfm?StoryID=20030506-050924-1370r
- Jegyzetek
- ²⁵ *The World Factbook, Kína*.
- ²⁶ KERKWEB, 01/01/25
- ²⁷ Lásd szintén: J. G. Orbán: *Friedensbewegung katholischer Priester in Ungarn*.
- ²⁸ Verbiest Koerier, 2001. március, 22. oldal.
- ²⁹ Nyilvánvalóan a fenti adat más számokat is tartalmaz. Az ilyen országokban a problémát az okozza, hogy nem léteznek olyan összeírások, amelyekben vallásokkal kapcsolatos kérdések szerepelnének. Ezért a fenti számok csak becslült adatok, noha véleményem szerint a *Verbiest Foundation* adatai eléggé megbízhatóak. Ebben a kontextusban utalok arra a tényre, hogy Jean Charbonnier művének 15. oldalán szintén tíz millió katolikust említ Kínában: *'Guide to the Catholic Church in China'*. (Singapore, 2000.).
- ³⁰ Jean Charbonnier 1500 novíciáról ír államilag elismert novíciátusokban és 1000 nem hivatalosról. (Lásd. J. Charbonnier: *Guide to the Catholic Church in China*. 14.)
- ³¹ Verbiest Koerier, March 2001, 22. oldal
- ³² A felfedezését Palmer 2001. február 23-án hozta nyilvánosságra egy hong kongi felszólalásában. Lásd: KERKWEB, 29/06/01, A történetet a Chicago Tribune publikálta 2001. 06.03-án. Ennek következtében Bay Fang egy cikket szentelt a felfedezésnek, amit a US News jelentetett meg 2001. március 10-én.

SALÁT GERGELY

Közeledés Taiwan és a Kínai Népköztársaság között

Taiwan és a szárazföldi Kína kapcsolata 1949 óta a világ egyik jelentős feszültségforrása. A hidegháború alatt a Taiwani-szoros a szocialista és a kapitalista világ frontvonalán helyezkedett el, s a szembenállás más módon ugyan, de azóta is fennmaradt. A két fél közötti ellentét abból a szempontból fokozódott is, hogy míg a Kínai Népköztársaságban (KNK) továbbra is egypárti diktatúra érvényesül, Taiwan az 1980-as évek végétől demokratizálódott, s az elmúlt két évtizedben plurális váltogazdasággá vált. A két fél közötti konfliktusban érintett az Egyesült Államok, amelyet szoros szálak fűznek Taiwanhoz. A Tajpej és Peking közötti konfliktus vagy együttműködés tehát a két nagyhatalom, Kína és az USA viszonyára is kihat.

A kínai–taiwani viszony közelmúltbeli alakulása szorosan kötődik a taiwani belpolitikához, illetve az elnöki ciklusokhoz. A taiwani politikai élet éppen a kínai kapcsolatokhoz való hozzáállás kérdésében rendkívül megosztott. A politikát két nagy párttömörülés uralja. A „kékek” koalícióját az 1949–2000 között folyamatosan hatalmon lévő Kuomintang (KMT) párt vezeti, e köré csoportosul néhány kisebb formáció. A „zöldek” fő ereje a Demokratikus Haladás Pártja (DPP).

Kékek és zöldek

A két pártcsoport alapvetően mást vall a Kína-kérdésben. A KMT elfogadja az „egy Kína” elvet, vagyis azt, hogy Taiwan nem önálló állam, hanem elvileg Kína része, s idővel napirendre kerülhet az újraegyesítés. Taiwan független állammá válása tehát kizárt. A DPP szerint viszont Taiwan sorsa olyan régen elvált Kínáétól, hogy mára kialakult az önálló taiwani identitás, így felvethető egy önálló Taiwani Köztársaság megalakítása. Kormányzása idején (2000–2008) a DPP – jelentős részben a kínai katonai fenyegetés hatására – nem kiáltotta ki Taiwan függetlenségét, de sokat tett az önálló taiwani identitás megerősítése érdekében.

A Kínai Népköztársaság az esetleges taiwani függetlenség elfogadását teljesen egyértelműen kizárja. Az, hogy Taiwan Kína része, olyan sarkalatos pont a kínai politikában, amelyet soha nem fognak feladni. Taiwan *de facto* különállását Peking a nemzeti megaláztatás időszaka (1842–1949) utolsó maradványának tartja, s az újraegyesítés a Kínai Kommunista Párt egyik legfőbb célkitűzése. A kínai vezetés mindeddig hajlandó volt tudomásul venni, hogy tényleges hatalma nem terjed ki Taiwanra, azonban minden olyan törekvésre, amely Taiwan függetlenségét célozza, rendkívül érzékenyen reagál.

Li Teng-hui és Chen Shui-bian elnöksége

Az első szabad, közvetlen elnökválasztást 1996-ban tartották Taiwanon. Ezen az 1949 óta kormányzó Kuomintang jelöltjeként Li Teng-hui nyert, aki 1988-tól – az első

két ciklusban még nem közvetlenül választott elnökként – állt az ország élén. Maga a Li által forszírozott közvetlen elnökválasztás ténye is éles reakciókat váltott ki Pekingből: az ugyanis, hogy az elnököt a sziget lakossága, nem pedig az elvileg a szárazföld tartományait képviselő nemzetgyűlés választotta, jelentős lépés volt a magát Kínai Köztársaságnak nevező állam „taiwanizációja” felé. A Li iránti bizalmatlanságot fokozta, hogy az elnök 1995-ben „magánemberként” az USA-ba látogatott. Ezek az okok vezettek az 1995–1996-os „harmadik Taiwani-szorosi válsághoz”, melynek során a Kínai Népköztársaság hadgyakorlatokat és rakétakísérleteket tartott a szorosban, amire válaszul az USA egy repülőgép-anythingját vezényelt a térségbe. A feszültségkeltéssel Peking célja az volt, hogy a taiwani szavazókat eltántorítsa a Li-re való szavazástól – ez azonban nem sikerült, Li 54%-kal nyert. A viszony a szárazföldi Kína és Taiwan között ezután is feszült maradt, mivel Li Teng-hui – gyakran saját pártjával is szembenelve – lépéseivel többször megkérdőjelezte az „egy Kína” elvet.

A KMT-n belüli konfliktusok oda vezettek, hogy a 2000-es elnökválasztásokra a párt megosztottá vált, hivatalos jelöltjével szemben egy másik KMT-s politikus is elindult (Li már nem mérhette meg magát újra), s így a választást az addig ellenzéki DPP jelöltje, Chen Shui-bian nyerte a szavazatok 39%-ával. (Li Teng-hui hamarosan el is hagyta a KMT-t, saját pártot alapított, amely sok kérdésben a „zöldek” oldalára állt.) Az addig sem túl jó taiwani–kínai politikai kapcsolatok tovább romlottak, a függetlenséggel nyíltan kacérkodó Chen Shui-biant Peking nem tekintette tárgyalópartnernek. Miután a 2004-es elnökválasztást is Chen nyerte, a kínai Országos Népi Gyűlés 2005-ben elfogadta az *Elszakadás-ellenes törvényt*. Ez gyakorlatilag kimondja, hogy amennyiben Taiwan kikiáltja a függetlenségét, a Kínai Népköztársaság katonai erőt is alkalmaz „szakadár tartományával” szemben. A törvény Taiwanon óriási felháborodást váltott ki.

Li Teng-hui és Chen Shui-bian elnöksége alatt a két fél közötti politikai viszony tehát kifejezetten rossz volt, de a gazdasági kapcsolatok fokozatosan egyre szorosabbá váltak. Taiwan óriási mennyiségű tőkével és fejlett technológiával rendelkezik, míg a kínai piac rendkívül jövedelmező befektetési lehetőségeket kínál. Így – a politika korlátozási kísérletei ellenére – Taiwan Kína egyik legnagyobb befektetőjévé és kereskedelmi partnerévé vált. A piac erői, a közös kultúra és nyelv, a rokoni kapcsolatok révén a két fél gazdaságilag gyakorlatilag összenőtt.

Három nem

Chen Shui-bian második elnöki ciklusa (2004–2008) gazdasági stagnálást és korrupciós botrányokat hozott Taiwanon, az elnök elveszítette népszerűségét (és mandátumának lejártá után börtönbe is került). A 2008-as elnökválasztáson a DPP új jelöltje súlyos vereséget szenvedett a KMT-t képviselő Ma Ying-jeou-tól. Ma a szavazatok 58%-át szerezte meg, s ezzel a kínai–taiwani kapcsolatokban is új korszak kezdődött.

Ma Ying-jeou kampányszlogenje a kínai kérdésben a „három nem” volt: „nem az egyesítésre, nem a függetlenségre, nem a háborúra”. Ez elvileg a *status quo* fenntartását jelentette, ugyanakkor az államfő azt is hirdette, hogy a KNK-val való kapcsolatokat jelentősen javítani kell. Peking örömmel fogadta Ma Yingjiu győzelmét: a függetlenség elutasítása, vagyis az „egy Kína” elv melletti elköteleződés, valamint a Kína felé történő nyitás megfelelt Kína elvárásainak. Így az utóbbi két évben a két fél kapcsolata már-már szívélyessé vált.

Ma Ying-jeou fő célja a meggyengült taiwani gazdaság felpörgetése. Kampányában „633 tervnek” nevezett programja 6%-os gazdasági növekedést, 3% alatti munkanélküliséget és

30 000 amerikai dolláros egy főre jutó jövedelmet ígért. Mindehhez a fő eszközt a Kínával való gazdasági kapcsolatok megerősítése, a kínai piac nyújtotta előnyök kihasználását gátló akadályok lebontása jelenti. Ez pedig a KNK céljainak is megfelel, hiszen a szorosabb gazdasági együttműködés által Peking hosszú távon az egyesítéshez is közelebb kerülhet. Az új helyzet nincs ellenére az USA-nak sem: az Irakban és Afganisztánban lekötött, gazdasági válság sújtotta szuperhatalomnak jól jön, hogy csökken a feszültség a Taiwani-szorosban.

Előbb a könnyű

Az új elnöki ciklust látványos gesztusok és tényleges lépések jellemzik. Taipei igyekszik elkerülni Kína provokálását: például 2008 decemberében a két fél között hat évtized után megindult a közvetlen hajó-, légi- és postai forgalom (korábban minden érintkezés Hongkongon keresztül zajlott). 2009-ben – 17 év után először – nem kérelmezte felvételét az ENSZ-be. Ugyanebben az évben Kína hozzájárult ahhoz, hogy Taiwan megfigyelőként részt vehessen a Egészségügyi Világszervezet (WHO) közgyűlésén. Legmagasabb szintű személyes találkozó-ra egyelőre nem került sor, de alsóbb szinteken rendszeresek a különféle egyeztetések. Számos megállapodás született egy sor területen, például a pénzügyi szabályozásban, a befektetések kezelésében, technikai kérdésekben stb. 2010-től a taiwani egyetemek megnyiták a szárazföldi hallgatók előtt, s Taiwan elismer bizonyos népi kínai diplomákat. A kétoldalú kereskedelmi forgalom a világválság miatt egy időre visszaesett, de aztán hamar helyreállt, és tovább bővült.

Ma Ying-jeou elnök a taiwani közvélemény számára nem győzi hangsúlyozni, hogy mindezek a lépések a gazdaság területére korlátozódnak, a politikai közeledés nincs napirenden. A közeledés az „előbb a könnyű, aztán a nehéz, előbb a gazdaság, aztán a politika” jelszó jegyében zajlik, vagyis a két fél a megoldhatatlannak tűnő ellentétek elsimítását későbbre halasztja, s jelenleg csak a megoldható, elsősorban gazdasági kérdésekkel foglalkozik. Kína arra számít, hogy a kölcsönös gazdasági függőség fokozásával, illetve mosolydiplomáciájával – aminek célja a taiwani közvélemény Kína-pártivá hangolása – az egyesítés hosszú távon békés úton megvalósul. A taiwani kormány pedig arra a feltételezésre épít, hogy Taiwan gazdaságának megerősödésével, elszigeteltségének oldásával, fenyegetettségének csökkentésével nagyobb mozgásterhez jut, s időt nyer.

Az ECFA

A kínai–taiwani közeledés eddigi csúcspontja a *Keret-megállapodás a gazdasági együttműködésről* (ECFA) című dokumentum aláírása volt, amelyre 2010 júniusában került sor Csunking városában. A történelmi jelentőségű egyezmény egyrészt fokozatosan vámmentesé teszi egy sor termék kereskedelmét a KNK és Taiwan között, másrészt lehetővé teszi a kölcsönös befektetéseket különböző szektorokban. A gyakorlatban a megállapodás egyelőre egy korlátozott, majd idővel kiszélesíthető szabadkereskedelmi szerződést jelent.

Az ECFA hosszú tárgyalássorozat után jött létre, s rövid távon Taiwannak több előnyt nyújt, mint Kínának. A megállapodás 539 fajta taiwani termék vámját csökkenti vagy törli el, míg a kínai áruk közül csak 267-re vonatkozik; Kína 11 szolgáltatási szektort (pl. bank, biztosítás, egészségügy) nyit meg a taiwani befektetők előtt, míg Taiwan ezt csak hét szektor hozzáférhetővé tételével viszonzozza. A hosszú távú politikai előnyök érdekében Peking tehát látványos engedményeket tett.

Taiwan számára az ECFA megkötését az tette sürgetővé, hogy 2010. január 1-től megalakult Kína és az ASEAN (Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége) közös szabadkereskedelmi övezete, így Kína és az ASEAN-tagok sokkal kedvezőbb feltételekkel kereskedhetnek egymással, mint Taiwannal. A jelentős részben kereskedelemről élő Taiwan gazdasága erősen megsínyllette volna, ha maga nem vehet részt hasonló integrációs kezdeményezésekben. „A diplomáciai elszigeteltséget tudjuk kezelni; a gazdasági elszigeteltség azonban halálos” – jelentette ki Ma elnök. A taiwani vezetés abban reménykedik, hogy az ECFA aláírásával megnyílik a lehetősége annak, hogy délkelet-ázsiai partnereivel is hasonló egyezségeket kössön (ezt korábban Kína megakadályozta).

Mindennek ellenére a keret-megállapodás óriási vitákat váltott ki Taiwanon. Sokan féltik a taiwani munkahelyeket a beáramló olcsó kínai áruktól – velük szemben az egyezmény pártolói azt mondják, hogy az új kereskedelmi–befektetési lehetőségek több munkahelyet teremtenek, mint amennyit a káros hatások megszüntetnek. A DPP vezette ellenzék félti Taiwan függetlenségét is, hiszen az ECFA-val Taiwan még kiszolgáltatottabbá válik Kínának. Az aláírást óriási tüntetések kísérték, s a közvélemény megosztott: a felmérések szerint a megkérdezettek 40%-a támogatja, 30%-a ellenzi a megállapodást, míg 30% bizonytalan. Gazdasági elemzők szerint mindenesetre az egyezmény jelentősen hozzájárul majd a taiwani gazdaság növekedéséhez, igaz, ebből nyilván elsősorban azok az üzletemberek fognak profitálni, akiknek az ECFA lehetővé teszi a kínai piacszerzést. A vesztesek pedig a munkaintenzív iparágakban dolgozók lesznek.

A jövő

A következő elnökválasztást 2012-ben tartják Taiwanon, s ugyanebben az évben Kínában is személyi változások sora kezdődik, Hu Jin-tao pártfőtitkári mandátumának lejártával. Kínában gyökeres fordulat nem várható a Taiwan-politikában, a taiwani helyzet azonban bizonytalan. A fő kérdés az, hogy Ma Ying-jeou-nak sikerül-e másodszor is elnyernie a választók bizalmát. Ha igen, akkor a közeledés folytatódhat, s Kína és Taiwan még néhány lépéssel közelebb kerülhet az újraegyesüléshez. Ha azonban a DPP jelöltje nyer, az megint új helyzetet teremt: a gazdasági integrációt az új kormányzat valószínűleg nem tudja visszafordítani, de a folyamat lassulhat. Ráadásul amennyiben megint előtérbe kerülnek Taipei önállósági törekvései, Peking reakciói kiszámíthatatlanná válhatnak, s a Taiwani-szoros megint globális feszültségforrás lehet. A KNK-nak Ma elnök győzelme áll az érdekében, ezért is hajlandó engedményekre sok kérdésben. Ma Ying-jeou ugyanis akkor lehet sikeres, ha sikerül a taiwani gazdaságot felpörgetnie, s az ECFA beváltja a hozzá fűzött reményeket.

A 2012-es választás kimenetele egyelőre megjósolhatatlan. A közvélemény-kutatások szerint a jelenlegi elnök sokat veszített népszerűségéből, elsősorban a 2009-es Morakot tájfun okozta, több száz halálos áldozattal járó katasztrófa nem megfelelő kezelése miatt, amibe miniszterelnöke bele is bukott. Az elnök helyzetét nehezíti a világgazdasági válság is, amely Taiwanra is súlyos csapást jelentett. Újraválasztása így kérdéses, bár nem reménytelen, s elsősorban gazdasági teljesítményétől fog függeni. A taiwani szavazók 2012-es döntése az egész régió sorsára hatással lehet. Egyelőre annyi biztos, hogy Kína a közeljövőben sem fogja leszerelni délkeleti partvidékén azt a több mint ezer rakétát, amely – mosolydiplomácia ide vagy oda – ma Taiwan szigetére irányul.

Három könyv az 1960/70-es évek Mongóliájáról

Beszélgetés Hegyi Margittal

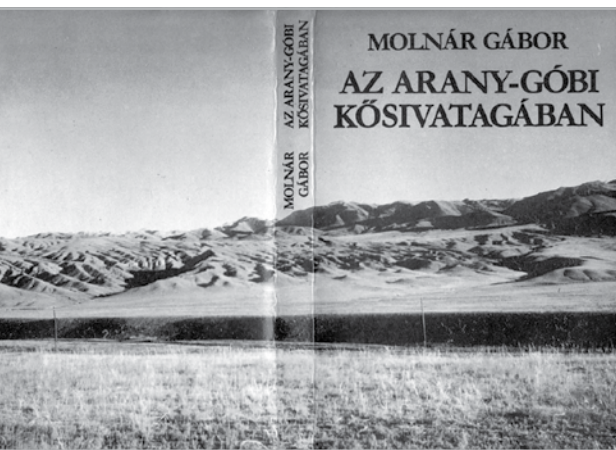
Molnár Gábornak – akit először brazil vadászélményei kapcsán ismert meg az olvasóközönség – három könyve jelent meg Mongóliáról is, ezek közül az egyik mű feleségével társszerzőségben látott napvilágot. A XX. század második felének népszerű útleírásokat közlő írója háromszor járt Mongóliában. Özvegye, Hegyi Margit szintén háromszor utazott a hatalmas ázsiai országba, és első kézből számol be az utazás előzményeiről, viszontagságairól és az akkori Mongólia érdekességeiről.

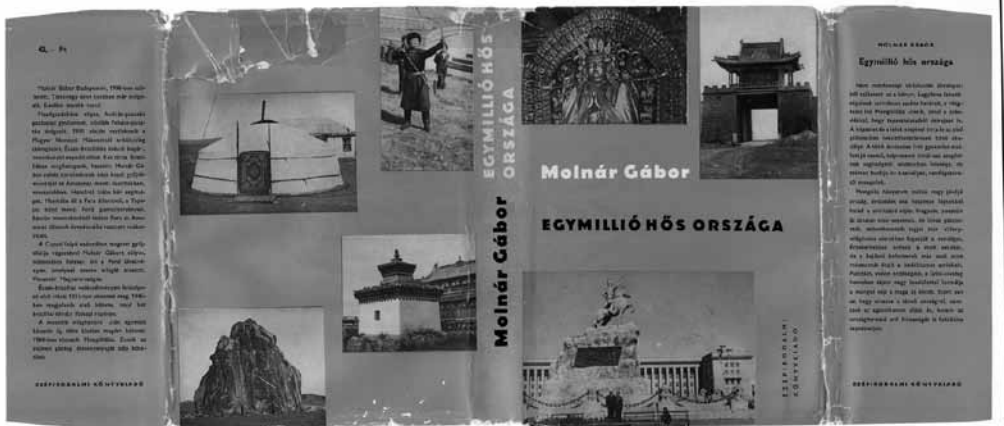
– Gabi bácsit újsághirdetés útján ismertem meg. Hogy milyen dolgokon múlik az ember élete?! Apróságok meghatározhatják egész jövőnket. Vallásos ember vagyok, de hiszem azt, hogy a legkisebb eseménynek, cselekménynek is döntő része lehet az életben.

Budapest ostroma után, 1945-ben, amikor négyen gyerekek édesanyámmal fölke-
rekedve haza mentünk Újvidékre, ahonnan származunk, nyitva maradt a lakásunk. Egy év után, 1946-ban térhettünk vissza Bu-

dapestre. Csodálatos módon, nyitott lakásunkból csak a könnyen mozdítható holmik tűntek el. A bútorok, ágyneműk, edények megmaradtak. De élelmünk az nem volt. Én állandóan éhes voltam. Ezért igen gyakran ellátogattam egy hozzánk közel lakó idős házaspárhoz, akik, ha segítettem nekik a ház körüli munkákban, a végén mindig megkínáltak egy nagy karéj zsíros kenyérral. Őket vidéki rokonaik ellátták étellel. Egy ilyen alkalomkor, amikor ismét náluk jártam és már a munkát is elvégeztem, amivel megbíztak, még ott maradtam kicsit beszélgetni. Közben összebb raktam az előttem, az asztalon heverő újságokat, amelyekbe bele-bele is olvastam. Egyszerre egy apróhirdetésen akadt meg a szemem: „világtalan ember felolvasót keres” és egy telefonszám. Még aznap jelentkeztem. Így ismertem meg Gabi bácsit, aki később a férjem lett.

Már bemutatkozó látogatásomkor jelezte, mindössze pár hét munkáról lehet szó, mivel hamarosan Brazíliába utazik, csak a beutazási engedélyére vár. Nos, ez a beutazási engedély jó egy év után érkezett meg. Közben lejárt a kiutazási engedélye. Ezt akkor ismét megkérvényezte, de már nem

adták meg! Múltak az évek, felnőttem és 1950-ben házasságot kötöttünk Gabi bácsival. Sorra születtek gyermekeink, két fiú és egy lány. Férjem az évek múltával sem adta fel tervét. Évről évre benyújtotta kérelmét a Brazíliába való utazásához szükséges engedélyért. Mindig elutasítás érkezett. Közben férjem megismerkedett Dr. Erdélyi István régésszel, aki a honfoglalás korával foglalkozott, és már többször vezetett ásatásokat Mongóliában. Ő mondta egy baráti látogatás alkalmával: – „Gábor, mit erőlködsz Brazíliával, látod, nem jön össze! Gyere Mongóliába”. – Két hét alatt mindent elintéztünk! Írócseregyezmény keretében férjemmel Mongóliába utaztunk, egy Banzragcs nevű mongol író meg – később nagyon jó barátunk lett –, Bu-

dapestre érkezett. Férjem szolgálati útlevelet kapott, nekem, kísérőként viszont nem járt szolgálati útlevél. Így kék, Mongóliába szóló turista útlevelet kaptam. Erdélyi Istvánnak köszönhetően merült fel az ötlet, hogy Mongóliába utazzunk, egyébként eszünkbe nem jutott volna Mongólia. Különben meg világ életemben kalandvágyó voltam. A kaland motivált, hogy ott mi minden történik majd velünk?

❖ Mikor is volt az első mongol utatok?

– 1964-ben utaztunk először Erdélyi Istvánnal Mongóliába. Ez volt első mongóliai utunk. Akkor még hihetetlenül nehéz körülmények közé érkeztünk. Semmilyen felszerelést nem vittünk magunkkal. Gondoltuk, majd ott megvásárolunk mindent,

amire utunk során szükségünk lehet. De semmit, egyáltalán semmit nem lehetett kapni! 1968-ban, második utunkon valamivel, nagyon kevéssel, de már jobb volt a helyzet. Majd 1972-ben, amikor harmadszor utaztam Mongóliába a filmgyárral, már sok mindenhez hozzá lehetett jutni. Például kenyérhez, némi gyümölcshöz. 1964-ben még szállodánk éttermében is csak a magyar követség és a mongol írószövetség írásos kérelmére kaphattunk ásványvizet vagy sört. Igaz, csak mongol sört, amit képtelenek voltunk meginni. A fővárosban nagyon kevés ideig tartózkodtunk, a vidéket jártuk.

❖ **Mennyi ideig voltatok kint első alkalommal?**

– Hivatalosan hat hétig, de valójában – mongol író barátaink közbenjárására – jóval több időt tölthettünk Mongóliában. Sok idő kellett, hogy bejárjuk a hatalmas vidékeket, amelyekről a könyvekben szó van.

❖ **Olvastam, hogy több liter pálinkát vittetek magatokkal Magyarországról...**

– Így igaz. A Nemzeti Bank adott engedélyt húsz liter pálinka kivitelére. Ez már második utazásunkkor történt. Kétliteres műanyag flakonokba töltve oldottuk meg a szállítást. Egy bőröndben csak pálinka volt, más semmi. Abból remekül tudtunk létezni, mert annál jobb valuta nem kellett. Ezen kívül jó valuta volt még a napszemüveg és a magyar lakat. Vittünk egy csomó tömjént is, mert akkor még Karakorumban, Harhorinban lámák őrizték a Buddha szentélyeket. Gabi bácsi egyik könyvében képeket is lehet látni erről. Gyönyörű szépek. Karakorumban három szentély volt és az ottani lámák a tömjénnek és a gyufának örültek a legjobban. A 35-ös és 36-os női cipők is nagy értéket képviseltek. Mást nem is igen vittünk. Első utunkra három nagy dög bőrönddel mentünk. Rengeteg felesleges holmit vittünk, de ami lényeges lett volna, azt nem. Csizmát! Gondoltam, majd Mongóliában veszek magunknak, jó, erős bőrből készül-

teket. A végén gyenge félcipőkben csináltuk végig az egész utat, mert a mi méreteinkben nem találtunk csizmát. A mongoloknak kicsi a lábuk. Az volt talán a legnehezebb számomra, hogy félcipőben boldoguljak azokon a helyeken, ahol megfordultunk.

❖ **Mit ettetek, miután elfogyott az itthonról vitt élelmetek?**

– Engem nem zavart semmi, mert én mindent megettem, de Gabi bácsi, ő nem. Úgy koplalt a szerencsétlen, hogy az nem igaz. Ő nem ette meg a birkahúst, sem a lóhúst. A végén kénytelen volt mégis megenni, mert éhen halt volna. Egyszer egy nő valahol a Manhan szumn-ban (egy körzetben) csinált nekünk „európai” ennivalót – mert ő tud! Mondom a Gabi bácsinak: „Gabi, tejberizst kapsz, azt készítette a nő és még mazsola is van benne.” Az asszony lótejben megfőzte a rizst, és hogy jó is legyen birkafejjel leöntötte az egészet és az nem mazsola volt a tetején, hanem töpörtyű. Hát azt nem tudta a Gabi bácsi megenni, azt lehetetlen volt elfogyasztani. Egyébként a lótej, a kumis nagyon finom, kecskebőrben erjesztett, enyhén alkoholos ital. Olyan ízű mint a kefir.

Van a mongoloknak nagyon finom pálinkájuk, a cagan arhi. Ez gabonapálinka. A cagan azt jelenti „fehér”. De ilyen pálinkához egyszerű halandó nem juthatott hozzá, csak a fejesek vehették meg bizonyos kijelölt boltban. Mi véletlenül sem juthattunk hozzá. Van tejpálinkájuk is, az olyan ízű mint az olvasztott gumi. Olyan nem volt amit én ne ettem, vagy ittam volna meg, de azt én sem kóstoltam meg. A tejpálinkát európai ember képtelen lenyelni. Aztán ettük azt is, amit mi magunk ejtettünk el, vagy horgásztunk a vadonban.

Észak-Mongóliában nagyon tetszettek nekem a folyók nevei. Például a régi regékben is olvasott Kérülen meg az Orhon folyó. Ezek nagyon sekély folyók, tele gyönyörű, fehér húsú halakkal. A mongolok nem esznek halat, a buddhista vallás tiltja a halebést. Még ide-

haza mondta Erdélyi István, hogy vigyünk damilt, villantót és ólmot. Nem kellett bot, csak úgy bedobta az ólmos, villantós damilt és már húzhattad is ki a halat. Ha ilyen helyen jártunk, nem éhezünk. Mivel se paprikánk, se semmink nem volt a főzéshez, a halakat egyszerűen megfőztük sós vízben és ettük mint a mannát. Ilyenkor igazán jóllaktunk. Később tudtuk meg, hogy Mongólia északi részén sok vöröshagyma terem vadon. Utunk során találtunk is ilyen hagymát. Az íze teljesen olyan, mint a mi hagymánké. Gabi bácsi, ugye ő mezőgazda volt mielőtt megvakult, mondta, szedjek sokat ebből a hagymából, majd viszünk belőle haza. Ez egy nagyon jó fajta lehet, ha kibírja a 40 fokos hideget, meleget. Megraktuk a kocsis hátulját hagymával. A mongolok először kinevettek bennünket. Magyaroztam nekik, hogy mi nagyon sok étel elkészítéséhez használjuk a hagymát. Kínáltam: – „Kóstoljátok meg!” Sajnos, megkóstolták. Ezután, amikor nekifogtunk enni, gyakran elővettem egy-egy hagymát, felszeleteltem a birkahúshoz.

Jó hónap múlva megérkeztünk Ulánbátorba. A szálloda elé érkezve, megláttuk egy kedves ismerősünket, a magyar követség egyik dolgozóját. Gabi bácsi egyből örömmel újságolta neki: – „Képzeld, olyan vöröshagyma nő itt vadon, ami kibírja a legnagyobb meleget és a negyvenfokos hideget is. Ebből viszünk haza megmutatni. Margit, mutass egy hagymát!” Hát egyetlen darab hagyma sem volt már. Mind megették a mongolok, no meg én. Akkor láttam életemben először Gabi bácsit toporzékolva káromkodni, ott, a hotel lépcsőjén. Visszamenni oda, ahol a hagymát szedtük, reménytelen volt.

❖ **A szervezetek hogy bírta az utazást?**

– Én komoly TBC-vel kerültem haza. Sok mindent tudtunk a mongolokról, de azt nem, hogy sok közöttük a TBC-s. Nagy ritkán, amikor bekeveredtünk egy-egy jurta este, akkor ott már egy csomó mongol aludt egy rakáson. Először mi nem voltunk

erre felkészülve, és gyakran velük egy konzervdobozból ittunk. Ráadásul alig ettünk, és így tovább... Szóval ahhoz, hogy TBC-s legyél, több összetevő kell. Legyengült állapotban, sokszor éhezve, könnyebben elkap a fertőzés. Hányszor történt, hogy délután 24 °C meleg volt, reggel meg mínusz 10 °C fok és havazott. Délután megint 24 fokos meleg. Persze, akkor én harmincnégy éves voltam, de egy európainak azt a klímát nagyon nehéz elviselni. Mégis végig csináltam az utat! Eszembe nem jutott megszakítani utunkat, bár többször éreztem, az idő múlásával mind gyakrabban, hogy hőemelkedésem van. Szinte mindég a fővárostól távoli vidékeken jártunk. Így, szálloda híján, az ottani emberekkel összezsúfolódva aludtunk egy-egy jurtában.

Második utunkon, Kobdóban volt szálloda. A szobák kulcsai vadbirka csigolyákon lógtak. A csigolyákra festették a szobák számát. Nem tudtam ellenállni, elcsórtam egy ilyen vadbirka csigolyát, a 2-es számút. Persze nem a miénket, hogy ne piszkáljanak miatta. Különben a szobaasszonyok naponta háromszor rontottak be kopogás nélkül hozzánk, mindannyiszor megvizsgálva, megvannak-e az ágyneműk, törülközők? Fura. Mégis, most is azt mondom, megérte Mongóliába utazni, a TBC-vel együtt is!

❖ **A mongol és a magyar nép között milyen hasonlóságokra bukkantatok?**

– Mindig azt hallottam, hogy a mongoloknak nagy a titokzatossága... és hidd el, nincs semmiféle titokzatosság. Nagyon jóindulatú, egyenes, vendégszerető emberek. En közben elég sokat tanultam mongolul, úgy hogy saját nyelvükön beszélgettem velük. Számolni még most is kitűnően tudok, de sajnos, a szavakat lassan elfelejtem, oly régóta nincs kivel beszélnem mongolul. Volt egy szójegyzékem, amit magammal vittem második utunkon, és a repülőn, meg végig az út során, szabad időmben végig azt olvastam, tanultam. Ugye, amikor az ember 2-3 nyelvet

beszél, akkor könnyen tanulja a negyediket. Nagyon kicsi a szókincse egy vidéki mongolnak. Ráadásul nem is igen beszélgetnek egymással. Az övök nem a „beszéd” kultúrája, úgymond. Vannak hasonlóságok a mongol és a magyar nyelv között: például volt egy Horog nevű község – ez érdekes, mert a „horog” az magyar szó –, ami tulajdonképpen néhány ger-ből (sátorból) állt. A sátrak (ger-ek) tetején van egy félrehúzható szellőző nyílás, amit úgy hívnak: ’kis kene eszik’. Teljesen magyar hangzása van. A búza az ’buda’. Az árpa az ’arpa’. Az ég az ’tingr’, mintha tengert mondanál magyarul. Van náluk, mint nálunk például a Rózsa, női név, a Sárga, ami szintén a színt is jelenti mongolul és a női nevet is. Aztán kiderült, hogy ezek nem is magyar, nem is mongol eredetű szavak, hanem török eredetűek. Ők is a törököktől vették át, meg mi is. Legálábbis Lőrincze Lajos nyelvész professzor állította ezt, aki szintén járt Mongóliában több alkalommal.

A mongolok mindig azt mondták, hogy „20 millió mongol él a világon. Egy millió Mongóliában, három millió Burjátöldön, ami a Szovjetunióhoz tartozott akkor, hat millió Belső-Mongóliában, ami Kína, és tízmillió Nyugaton, akiket magyaroknak hívnak”. Persze, ez így nem igaz.

❖ Léteznek mongol sajátosságok?

– Képzeld el, hogy ott a búzát úgy termesztik – amin mi neveltünk a fiammal –, hogy szinte sétálni tudsz a kalászkok között. Annyira ritkán volt vetve, nem tudom, hogy csinálják?

Ők, legalább is akkor, nem ettek búzából készült ételt. Azon is mosolyogtunk, hogy óriási plakátokon hirdették: „Egyél káposztát!”. Nagyon ritkán jutottunk normális ételhez. Például Kobdóban, a szállodában. Ennek csak mi örültünk, mert mongol barátaink nem ettek meg semmiféle főzeléket, zöldséget, vagy gyümölcsöt. Mire végeztünk az ebéddel, Gabi bácsinál is meg a fiamnál is

ott maradt a hús a tányéron, mongol kísérőinknél meg a főzelék. Én mindent megettem.

Érdekes módon, egyetlen egy tehenet sem láttam Mongóliában. Lovat, birkát, tevé sokat, de tehenet azt nem. Pedig olvastam, van náluk szarvasmarha tenyésztés is. Mi nagyon szerettünk volna a fiammal részt venni ősszel a nagy állatfelhajtáson, de közbejötték dolgok és ez kimaradt az életemből. Ilyenkor sokszor több mint ezer kilométerről terelték fel az állatokat Ulánbátor közvetlen közelébe, mert csak ott történt a felvásárlás.

Az állatfelhajtás komoly szakértelmet igényelt. Tudták az átvétel pontos idejét, meg azt, hogy a terelés jó másfél hónapig tart. Mindenki időben megérkezett az átadás napjára azzal a rengeteg állattal. Olykor ugye megálltak legetetni, és amikor felértek a fővárosba, akkor még ott, a környéken is legettetek, hogy visszahízzák az állatok a súlyt, amit a nagy úton veszítettek, mert súlyra vették át az állatokat, nem darabra. Megkaptuk az engedélyt fiammal, részt vehettünk volna egy ilyen terelésen, de kifutottunk az időből.

Ami viszont mindenütt van, az az újság. A legtávolabbi helyekre is elviszik az újságot. A ger-ben egy kihúzott zsinigre akasztják fel a lapokat. Kérdeztem a kísérőnket, hogy amikor megjön az újság, akkor mi érdeklí őket leginkább? Miről olvasnak szívesen? Találkoztunk olyan esettel, amikor egy aszszony egyetlen gyermekével élt egyedül egy ger-ben, persze, sok-sok állattal, és 70 kilométeres körzetben senki. Egyáltalán senki! Hát gondolom, milyen nagy érték itt a betű, az újság, hogy eljut az ország minden szegletébe. Szóval érdekelne, milyen rovatok vannak és mit olvas legszívesebben? Meg is kérdezte tőle kísérőnk, mire az asszony azt válaszolta: „Igaz, jár az újság, de ő nem olvassa, analfabéta.”

❖ Milyen különös szokásokról hallottatok?

– Egyes vidékeken, ha valaki meghal, felfektetik keresztbe egy lóra, aztán egy lovas

ember kötőfékre veszi a halottat vivő lovat és addig vágtazik vele, amíg le nem esik róla a meghalt. Ennyi. A többi a madarak dolga. Nyugat-Mongóliában láttunk olyat, hogy a meghalt embert elvitték és letették egy már korábban meghalt tetem mellé. Mindössze egy géz-szerű lepellet takarták le, amelyre körbe néhány követ raktak. A többi teendő itt is a madaraké. A mongol ember részére a halál a legtermészetesebb dolog. Nem csinálnak belőle ügyet. Részünkre megdöbbenő volt, amikor mesélték, hogy elhunyt gyermekét sem siratja meg az anya.

Ulánbátorban az öregek, amikor érezték, hogy közeledik a vég, vidékre szöktek és befeküdtek egy barlangba. Ott kívántak meghalni, nehogy eltemessék őket. Buddhisták, ezért nem temetkeznek. Igenis megtartották vallásukat! Hiába a nagy üldözés. Annaira nyomorultak, szegények voltak, de Ulánbátorban, a Gandan kolostorban, pénzt dugdostak a lámák zsebeibe. Abban az időben egyedül itt, a Gandanban tarthattak istentiszteletet.

Második utunkon Karakórumban a kolostort már nem lámák őrizték, hanem egy párttitkár és családja. Ezt mi nem tudtuk és mint első utunkon, ismét vittünk ajándékba tömjént. Hát a tömjénnel együtt durván ki lettünk vágva. A párttitkár nem kívánt Buddhának füstölni.

Ulánbátorban, a Gandanban végig megmaradhattak a lámák, összesen negyvenen. Ők szívesen fogadták a tömjént, gyufát, meg a tugrikot, vagyis a pénzt. Máig emlékezem a kolostor udvarában lévő hatalmas ima-malmokra. Több láma kizárólag azzal foglalkozott, járták egész Mongóliát, hogy találjanak 17 évesen meghalt leányt, annak is a lábszárcsontját, amelyből egy bizonyos, az istentiszteleteiken használt furulyát készítenek. Ezt Danzan, a főláma helyettese mesélte. Ezt a köznép is tudta.

❖ **A családi életből láttatok valamit?**

– A férfiak nem erőltetik meg magukat.

Például a lovakat is a nők fejik. Egy ló, jó, ha egyszerre két deciliter tejet ad. És naponta ötször kell megfejni. Óriási munka. Vidéken a gyerekeket már négyéves korukban felrakják a lóra, hajtó pányvát nyomnak a kezükbe és már dolgoznak, hajkurásszák az állatokat. A férfiakat leggyakrabban a hagyományos, hosszú, vékony szárú, kis fejű pipájukat szívva látni. Egymás mellett ülnek, pipálnak és mondogatják: – „dza” „dza” (igen, igen) ... jókat beszélgetnek. Arra nagyon büszkék, hogy a születési arányszám náluk a legmagasabb. Igen, de arról nem beszéltek, hogy a halálozási is. Csak a nagyon erős gyerekek maradnak életben. Mindig rákérdeztem, orvost mikor látták? Volt, aki soha. Az nem igaz, hogy az orvosok látogatták az embereket vidéken. Egyik utunkon sem találkoztunk soha orvossal. Beteg emberekkel igen. Szívből remélem, hogy ez ma már nincs így. Az a legtermészetesebb dolog volt, hogy állandóan születnek a gyerekek és sokan közülük igen hamar meg is halnak. Nem csak orvos nem látta a gyerekeket, sokuknak ruhájuk sem volt. Több vidéken, néhány éves korukig, egyáltalán nem adtak ruhát a gyerekekre. A fővárosban, Ulánbátorban igen, észak-kelet Mongóliában is, másutt nemigen.

Egyszer Nyugat-Mongóliában nagyon korán útra keltünk. A reggelente szokásos csípős hidegben álmosan zötykölődtünk a hatalmas kövek között. Talán egy órát haladtunk, amikor legnagyobb örömünkre megpillantottunk egy jurtat, amelynek igazából „ger” a neve. A mongolok a néhány ger-ből álló csoportot nevezik jurtának. Nekünk is, az ottaniaknak is mindig nagy örömet jelentett egy ilyen váratlan találkozás. A ger-ből egy teljesen meztelen kisfiú rohant ki, pisilt. Pillanatok alatt szinte lila lett a hidegtől, de kint maradt, nézett bennünket. Be nem ment volna. Szinte feldúltan faggattam kísérőnket: jó, a gyerek bent van a ger-ben, de ott sem lehet olyan meleg, hogy ne adjanak rá ruhát? Megmar, kísérőnk, értetlenül nézett rám,

miközben magyarázta: – „Ezen a vidéken óriási a nyomor, de minden ger-ben jó meleg teveszőr takarók vannak. Elég az a gyerekeknek.” Letettem róla, hogy Megmarral egy hullámhosszra kerüljek.

❖ Milyen házaik voltak?

– Most már biztosan mások, mint abban az időben. Ulánbátorban a szállodákat és más középületeket általában a csehek építették. A panelszerű házakat viszont a kínaiak.

Gondold el, felhúztak egy csomó négyemeletes házat véccék nélkül. Az ásott budik az udvaron sorakoztak, mint falun. Így a negyedik emeletről is a földszintre kellett lerohanni szükség esetén. A lépcsőházak olyan szűkek voltak, hogy alig tudtál felmenni. A burjátok magasak, nagy darabok, de a legtöbb mongol kis termetű. A férfiaknak is 38-as a leggyakoribb cipőméretük. A nők 35-36-os cipőt hordanak.

Ulánbátorban akkor még nem volt csatornázás. Amikor szakadni kezdett az eső, mindenki fejvesztve menekült, mert pillanatok alatt ellepte az utcákat a lezúduló víz. Akkor pedig cipőidet lerángatva lábálhattál a vízben.

❖ Mi volt számodra a legizgalmasabb Mongóliában?

– Mondjuk a mongol távirat. Táviratoztunk például Hudzsirtba, a szállodába. Helyet foglaltunk. Ezt a szállodát is a csehek építették. Tényleg gyönyörű szálloda. Csupa bőr bútor a hallban, csodálatos. Ide, már abban az időben is érkeztek repülőgépek Amerikából, többnyire idős utasokkal, kumisz kúrára. Amint hallottuk, az amerikaiak szinte varázserőt tulajdonítottak a kumisznak.

Nos, ebbe a szállodába igyekezve, az út nélküli terepen rázkódva, végig arra gondoltam, hogy milyen remek lesz végre ismét igazi ágyba bele feküdni! Ezen, a második utunkon 17 éves Gabi fiúnk is velünk volt. Egy másik dzsippel meg Erdélyi István régész barátunk jött velünk. Ez 1968-ban volt.

Tehát Hudzsirtba tartottunk. Iszonyú

an gyötrelmes volt az út. Valamiféle lápos, félelmetes területen kellett átverekedni magunkat. Többször a kocsiba is befolyt a sáros lé. Ezért ölünkben, kezünkben tartottuk kevéske holminkat, nehogy elázzanak. Közben két elakadt teherautó mellett evickéltünk tovább. Mi még csak haladtunk, de Erdélyi Istvánék sehol! Ők is elakadtak. Istvánék egy kezdő sofőrrel és régi dzsippel jöttek. Mi szerencsésebbnek mondhattuk magunkat. A mi terepjárónk új volt, a sofőrünk meg régi, tapasztalt.

Végül kikeveredtünk a nyúlós, sáros latyakból. Istvánék még mindég sehol. Hát vártunk. Hiába. Közben szabályosan didegtünk, annyira fáztunk. Nem volt több meleg holmink, amit felvehettünk volna. Nem várhattunk tovább. Elindultunk vissza, át a lápos részen, megkeresni Erdélyiéket. Igen, elromlott a kocsijuk, még mielőtt behajtottak volna a sártengerbe. Szerencsére a mi sofőrünk meg tudta javítani Istvánék dzsipjét. Már semmi akadályja nem volt, hogy ismét, harmadszor is neki vágjunk a saras pokolnak. Ez volt mongóliai útjaink egyik legszörnyűbb része.

Kimondhatatlanul megviselve, de végül csak Hudzsirtba értünk, a szállodához. Mongol író kíséronkkal nyomban a recepcióhoz mentünk, szobáinkat keresve. Mire a portás szemrebbenés nélkül közölte velünk: – „Egyetlen szabad szoba sincsen, mindet amerikai turisták foglalták el”. „De mi táviratoztunk, több szobát foglaltunk!” – erősködtem. Hiába. Miközben író barátunk kifelé terelt bennünket, megmagyarázta: – „Tudjátok, nálunk azért olyan olcsó a távirat, mert csak felveszik, de nem továbbítják”. Máig csodálkozom, hogy akkor nem ölte meg a pillantásom.

❖ A kommunista-ateista elnyomásról milyen tapasztalataitok voltak?

– Abban az időben Dzsingisz kán nevét is tilos volt kiejteni, nem hogy beszélni róla. Azért rögtön börtön járt. Ha valakiről

kiderült, hogy sámán, eltűnt. Egy ottani barátunk mesélte, ismert egy nagyszerű egyetemi professzort, aki írt egy könyvet Dzsingisz kánról. No nem adta ki, de valaki feljelentette. Ezért elcsapták őt egy távoli, keleti vidékre, elemi iskolásokat tanítani. Közben pótolhatatlan, értékes könyveit kiszórták lezárt lakásának erkélyére, ott áztak tönkre. Még jól járt, nem csukták le. Elképesztően sötét, embertelen dolgok történtek Mongóliában is abban az időben. Egyébként hivatalosan nem szabadott hinni semmiféle vallásban és tilos volt ilyesmiről beszélni. Ugyanakkor a fővárosban a Gandan kolostor végig megmaradt, benne negyven lámával. A főlámából viszont benzinkutast csináltak. Azt is hallottuk, hogy az első világháború után 40 ezer lámát öltek meg Mongóliában.

❖ **Milyenek ismertétek meg a mongolokat az 1960-as és 1970-es években?**

– Nem éreztem azt, hogy a keleti ember titokzatos lenne. Egészen mást tapasztaltam: meleg szívűek, a lelküket is oda adták volna s végtelenül vendégszeretők. Utolsó falatjukat is készek felkínálni. A vidéken élők kimondhatatlanul örülnek, ha valaki váratlanul megjelenik náluk. Nagyon becsületesek is: egyszer elhagytam a biciklomat egy helyen s hetven kilométeren át lovagolt utánunk egy ember, hogy visszaadhassa.

A mongolok hihetetlen módon tudnak nélkülözni, de boldogok, kiegyensúlyozottak. Én ott ideges embert nem láttam. Elfogadják ami van, és ha nincs, akkor azt, hogy nincs. Kíváncsiak is, minden ismeretlen érdeklőket. Különösen vidéken, ahol nem annyira tájékozottak. Jó példa erre a következő történet:

Azon a bizonyos hudsirtil utunkon, amikor nem kaptunk a szállodában szobát, végül megszánt bennünket a portás. Utánunk jött, mondta, menjünk vissza, heverjünk el a hallban lévő kanapékon. Láta, mennyire megviseltek vagyunk. A bőrből

készült kanapékra lehetetlen volt lefeküdni. Ugyanis olyan hidegek voltak, mintha egy jég tömbre feküdtünk volna le. Végül a földre, a teveszőrből készült szőnyegekre feküdtünk. Mongol író kísérelt biztatott: – „Rá se rántsatok! Jó vastagok ezek a szőnyegek. Holnap kisüt a nap és mi kifekszünk a gyepre. Meglátjátok, milyen gyorsan felmelegszünk!” Így is volt, akkor törtünk igazán magunkhoz, amikor végre kifekehettünk a napra és átmelegedtünk. Említettem már, hogy az igazán elegáns hudsirtil szállodát is a csehek építették. Azt gondolná az ember, hogy az apartmanokhoz természetesen fürdőszoba is tartozik. De nem! A szabadban, a szálloda előtti udvaron egy hosszú csővezeték volt, méterenként egy csappal. Nagyon primitív csappal. Alatta ugyanolyan hosszú vályú. Mint valami itató. A csodálatos szálloda gazdag amerikai vendégei ott mosakodhattak. Szerettem volna látni az arcukat az első tisztálkodásnál!

Miután jól felmelegedtünk a napon, elindultunk Gabi bácsival a „fürdőszoba” felé. Jobban mondva, a fürdő csőhöz. Bármenyire forgattuk akármelyik csapot, abból bizony nem jött víz. Vagy ötven méterre, észrevettem egy gépházat. Onnan vezetett egy hosszú cső az „itatóhoz”. Elindultunk a gépház felé. Véletlenül pontosan a hosszú cső alatt.

Egyszer csak éreztem, hogy rám csöp-pent valami. Fölnéztem, hát a csőből csöpögött elég szaporán a víz. Megálltunk, feltartottam a kezemet, és örömmel konstatáltam, a víz meleg. Gyorsan oda tartottam Gabi bácsi kezét is: – „Érzed, meleg víz!” Nekem 19 éves koromban az ÁVH-sok kiverték egy csomó fogamat, és azóta protézisem van, Gabi bácsinak pedig az egyik szeme volt üvegből. Akkor már napok óta nem tudtunk mosakodni. „Te, én itt megmosom a fogam!” – mondtam Gabi bácsinak. „Én meg a szemem!” – válaszolt. Csak egy baj volt. Egy csapat mongol folyton követett bennünket.

Nem akartak ők semmi rosszat, kuriózum voltunk a számukra. Mosolyogva, barátságosan viselkedve mászkáltak körülöttünk. Amikor rájöttek, hogy mi most itt elidőzünk, törökülésben körénk telepedtek. Ez kicsit zavaró volt. Mert közben elhatároztam, hogy én ugyan a hónaljamat is megmosom. „Nem találkozom én többet ezekkel az emberekkel!” – nyugtattam magam. Levettem a blúzomat, fölnyújtottam a kezem és türelmesen vártam, hogy összegyűljön egy kis víz a markomban. Hol én gyűjtöttem a vizet, hol Gabi bácsi. Elég lassan, nehézkesen ment a dolog. Mongoljaink viszont maradéktalanul örültek sztriptízünknek. Végül kibillentetem protézisemet és a csöpögő víz alá tartottam. No, erre megemelkedtek törökülésükből nézőink és döbbsen meredtek rám. Valószínűleg nem láttak még protézist. Amikor pedig Gabi bácsi emelte ki üveg szemét és tartotta a víz alá, óriási üvöltéssel futásnak eredtek. Végig ordítottak, felénk mutogatva. Többé nem jöttek a közelünkbe. Csak messziről mondogatták ránk bökve: „In hair, In hair” (Ez a kettő, ez a kettő). A többit nem értettem. Hát ezen mi nagyon jól neveltünk.

❖ Milyen viszontagságaitok voltak még?

– Vidéken csak Kobdóban aludtunk szállodában, sehol másutt. Általában a helyiekkel aludtunk együtt, egy ger-ben. Ott viszont jó rugós vaságyak és meleg teveszőr takarók voltak. Igyekeztem nem gondolni arra, vajon ki húzta magára előttem a takarómat. Igaz, csizmástól feküdtünk le a hideg miatt. Második utunkra már vittünk csizmákat. A ger tetején lévő szellőzőt mindig nyitva tartották, az alját meg körbe föltekerték, szellőztettek. Kellert is, mert néha 10-15-en aludtunk egy ger-ben és nem éppen megmosakodva. Igaz, bolha sehol nem volt. Gabi bácsi gyakran nyugtatott, ne aggódjak, a kosz csak egy ideig nő az emberen, utána kopik. Igaza volt. Mégis nagyon kellemetlen, amikor az ember hetekig nem tud megmosakodni. Északon

nagyon sok víz volt, többször emiatt akadt problémánk, délen, a Góbi-sivatagban meg alig, csak ritkán találtunk vizet.

❖ Volt-e valamilyen különleges élményed Mongóliában?

– Ott láttam először és utoljára életemben délábót. Fantasztikus jelenség. Emelet magas tevéket láttam felénk rohanni, majd kicsivel később rengeteg lovat. A lovak is hatalmasoknak látszottak. Gyerekkoromban nagyon sok idegenlégiósokról szóló könyvet olvastam. Később a Charles Foucauld-ról szóló könyvet, a Sivatag szentje címűt. Már gyermekkorom óta nagyon izgatott a sivatag. Leginkább azért örültem a mongóliai utazásnak, mert el akartam jutni a Góbi sivatagba, ha török, ha szakad. Sikerült eljutnom! De először nagy csalódást okozott. Sivatagban találtam magam, sehol semmi, se egy fa, se egy bokor, rengeteg kő mindenütt, de homok az nem volt. Mongol barátunk, Megmar észrevette csalódásomat. Kérdezte, mi bajom? Őszintén elmondtam neki, hogy én bizony nem ilyen sivatagra vágytam. Nem kősvatagot akartam látni, hanem olyat, mint a Szahara. Engem az izgat. „Ne idegeskedj!” – nyugtatott. – „Csak pár napig légy türelmes. Olyan is lesz.” – Megmár nagyon kedves ember volt. Jókat beszélgettünk oroszul. Minden kérdésemre őszintén válaszolt.

És valóban! Pár napi utazás után egyszerre elénk tárult a vágyott, a homokos Góbi, számomra az egyedül igazi sivatag. Még ma sem tudom valójában mi is történt ott velem? Ahogy szótlanul ámultam, úgy éreztem, belém ivódik, felszívódik bennem ez az egész, leírhatatlan szépség – a sivatag. Megmar is valami furcsa módon nézett rám, majd megkérdezte: „Ugye, most szeretnél egyedül maradni?” Csak bólintottam. Megmár besegítette Gabi bácsit Cerendendev, a gépkocsivezető mellé és maga is a kocsiba szállt. Pillanatok alatt eltűntek a homokdombok között.

Ott álltam egyedül, teljesen kiszolgál-

tatva a mindenségben, amely akkor számomra érinthetővé lett. Úgy éreztem, az egész táj ütemesen lüktet és vele lüktetek én is. Hol óriásnak éreztem magam, hol meg egészen picinek, beleesve a homokba. Azután ismét szinte az édig nyúltam, hogy nyomban visszaessem. Világosan tudtam, valami rendkívüli történik velem. Ezután megváltozik az életem. Nem élhetek tovább úgy, mint idáig. Nos, ez bekövetkezett. Igaz, nem azonnal, csak sok év után. Vissza találtam Istenhez. Az a felejthetetlen, életemet máig meghatározó élmény a Góbi sivatagban lehetett a meghívóm.

❖ **A kéziratok, amelyeket leadtatok a kiadónak, mennyiben azonosak azokkal a szöveggel, amit olvashatunk a könyvekben? Mit engedtek kiadni és mit nem a kommunista diktatúra alatt?**

– Számtalan történetet nem nyomtattak ki. Csak pár példa: egyszer a Mongol-Altáj-hegységnél pihenőt tartottunk. Hangulatos kis patak partján telepedtünk le. Velünk tartott a terület dargája (főnöke) és a párttitkár is. Egyébként minden településen a darga és a párttitkár volt élet-halál ura. Igazából ők ketten hívtak meg bennünket erre a kirándulásra. Mondták: élelemre ne legyen gondunk, ők hoznak mindent. Kedves, közvetlen emberek voltak. Örültek nekünk, mert ilyen messzire nem igen vetődik idegen. Sokat kérdeztek Magyarországról, mindennapjainkról. Közben szüte-cájjal, tejes teával kínáltak bennünket. Eleinte képtelenek voltunk a szüte-cájt meginni. Ugyanis lótejen kívül egy kis olvasztott faggyú is van benne. Második utunkra szoktuk csak meg igazán, jöttünk rá, mennyire erősíti szervezetünket ebben a szélsőséges klímában a faggyús tea. Előtte csak a har-cájt, a fekete teát voltunk hajlandók meginni. Abban nincs se tej, se faggyú. Viszont, különösen nyilvános helyen, szegény har-cájt inni. Mongóliában ugyanis a har-cáj kizárólag a koldusszegény emberek itala. Nos, idilli helyzet volt. Ültünk a kis patak partján,

teáztunk. A teát nagy, 20 literes, nálunk is ismert tejes kannában hozták, és díszes kínai porcelán ajakokba töltötték. Az ajak kis tálka féle, szinte mindent ilyenből isznak, esznek. Olyan rég indultunk el, még eléggé hidegben, a tea mégis jó meleg volt. „Mitől ilyen meleg még a tea?” – kérdeztem a dargát, aki közben csizmáját levette, jólesően turkálta kezével lábujjai között. Emiatt, a hirtelen támadt zavaró illat miatt kicsit odább is húzódtam. „Mindjárt megmutatom!” – válaszolta készséggel. és abba hagyva lábujjai tisztogatását, maga mellé rántotta a nagy teás kannát.

Levette a kanna tetejét, majd könyékig bele nyúlva, nagy követ emelt ki. „Látod, ekkora megforrósított köveket teszünk bele. Tölthetek még?” – kérdezte mindjárt kedvesen. Hát...Egyhamar semmilyen tea nem ment le a torkomon. Ezután napokig csak kumiszt ittam.

Egy másik esetben Horog nevű településen voltunk. Író kísérőnk idegesen futkosott össze-vissza. – „Készüljetek, tiszteletetekre ide jön egy miniszter, vele több fejés! Erre vadásznak és hallottak rólatok.” – Majd beteretelt bennünket egy faházba, ahol egy nagyon hosszú asztal mellé telepedtünk. A helybeliek nyomban sajttal és kumisszal kínáltak bennünket. A kumiszt szívesen iszogattuk, de a sajtot nem tudtuk megenni, olyan kemény volt. Tiszta kő. Jó néhány helybéli férfi is asztalunkhoz ült. Barátságosan nézettek bennünket, ők is itták a kumiszt, sűrűn mondogatva: „dza, dza”. Mi meg csak ültünk és vártuk a minisztert kísérőivel. Jó két óra telt így el. A sűrű dza-kon kívül a helyiek sem beszélgettek egymással, velünk meg végképp nem. De nagyon barátságosan mosolyogtak ránk mindvégig. Végre megjött mongol író kísérőnk, közölte velünk: „Na, mehetünk!” – És már indult is kifelé. Utána kiáltottam: „Luvszanceren! Hát a miniszter? Mi történt vele, hogy nem jött?” – „Hogy-hogy nem jött? Ott ült veled szemben! Na, gyerünk!”

Nos, az ilyen és ehhez hasonló történeteket már a budapesti mongol követségen kihúzták, ugyanis oda kellett adni a kéziratot átolvasásra. Gondolom, ez nem igényel magyarázatot.

Még egy eset: Kelet-Mongóliában járva, Batsiret szumúnban, két-három faházból és néhány ger -ből álló településre bukkantunk. Egy-egy szumun, talán járásnak nevezhetném, akkora, mint Magyarország. Természetesen nyomban jelentkeztünk a dargánál, főnöknél. Ennek a dargának titkárnője is volt. A titkárnő szobájában ültettek le bennünket, mondták, várjunk. Vártunk. Sokáig. Nagyon sokáig. Különbözik igen furcsa volt az a szoba. A titkárnő egy rozoga asztal mögött ült, előtte egy telefon és papírok. Néha firkantott valamit egy-egy papírra, de többnyire csak a tollát forgatva bámulta a falat. A szobában mindössze az ő rozoga asztala volt, néhány szék és az egyik fal közepéhez állítva egy ócska kétajtós szekrény. Újvidéken, Ómamának volt egy szinte ugyanilyen, négy lábon álló szekrénye. Egyszer csak jött egy férfi, csizmában, bocsánat a szóért, de hihetetlenül szaros csizmában. Kinyitotta a szekrényt és bemenne a szekrénybe maga után húzva, becsukta annak ajtaját. Elhűlve bámultam a szekrényt amelyben eltűnt a férfi, majd kérdőn a titkárnőre néztem. Neki a szemem sem rebbent! Éppen mondtam Gabi bácsinak: – „Gabi, képzeld, jött egy ember, itt áll egy szekrény, és az az ember bement a szekrénybe.” Be sem fejeztem a mondatot, amikor ismét jött egy ember, aki szintén bement a szekrénybe. Nem tudtam elképzelni, mi történik a szekrényben.

Sok idő után végre megcsörrent a titkárnő asztalán a telefon. Beleszólt, majd ránk nézett és a szekrényre intett. „Gabi, ez a nő azt akarja, hogy mi is menjünk a szekrénybe. Én nem megyek!” Rávigyorogtam a titkárnőre és ülve maradtam. Ő egyre a szekrény felé integetett, de mert nem álltunk fel, oda ment, kinyitotta a szekrényajtót és

szinte vadul kezdett integetni, hogy menjünk be. Akkor derült ki: a szekrény a dupla ajtót hivatott pótolni. Ugyanis nem volt háta, a szekrényből egyenesen a darga szobájába léptünk. Képtelen voltam uralkodni magamon! Röhögve nyerítettem. Gabi bácsi meg csak rángatta a karomat, nem tudta, mi történik.

A darga két vendégével egy csodálatos, díszes, láthatóan réges-régi, hosszú márvány asztal mögött ülve fogadott bennünket. Nem, nem állt föl jöttünk! Rutinosan közölte velem, vegyem elő jegyzeteimet, majd diktál.

Akkor én már a hosszú várakozástól nagyon fáradt voltam és mérges is. Meg nem is kívántam ötvenedszer leírni mennyi teve, mennyi ló, mennyi birka stb. van a szumunban. Azt mondtam, nincs nálam a jegyzetfüzetem. A darga csak erősködött, mire én – e miatt máig szégyenkezem –, elővettem a zsebemben lévő fél csomag vécepapírt és magam elé tettem. Akkor még hajtogató, leporelló-szerű toalett papírok voltak divatban. Gondoltam, sorolhatja a birkákat! Ehelyett a darga magához intette Luvszancerent, kísérőnket és súgott neki valamit. Barátunk elvörösödött, majd fa-arcú közölte velem: – „Azt mondja a darga, add neki ezt a szép papírt, kapsz tőle másikat, amire írhat.” Erre már én is elvörösödtem, de mit tehettem, két tenyeremre fektetve a csomag papírt, teljes tisztelettel átadtam a dargának. Mongóliában, ha valakinek oda adunk, nyújtunk bármit, azt két kézzel kell. Nagy sértés egy kézzel adni bármit. Luvszancerentől később őszintén bocsánatot kértem. Ő Moszkvában tanult, jól tudta mit kapott tőlem a darga. Ilyesmiket nem lehetett leírni! Efféléket nem publikálhattunk. Egyszerűen kihagyták a szövegből.

❖ **Abban az időben a mongol-kínai kapcsolatok sem voltak a legfelhőtlenebbek. Mit lehetett ebből érzékelni Mongóliában?**

– Sokaktól hallottam, hogy Belső-Mon-

góliában, ez kínai terület, mongol férfi csak kínai nőt vehet feleségül, és mongol lány csak kínaihoz mehet férjhez. Ez egy asszimilációs politika volt. Ha két mongol fiatal mégis egymásba szeretett, akkor azok általában megszöktek. Legtöbbször egész Mongóliát átszelve a burjátokhoz, a volt szovjet területre menekültek. A burját mongolok is nyomorban éltek, de még mindig százszor jobban, mint Mongóliában.

Amikor először jártunk Mongóliában, 1964-ben, még létezett egy úgynevezett kínai sor. Főleg zöldséget, gyümölcsöt árultak, meg különböző csecse-becséket, de ezt csak a kínaiak vásárolták, a mongolok nem. A zöldségfélét kizárólag kínaiak termelték. Részünkre – mivel már hosszabb ideje nélkülöztük –, óriási élmény volt friss gyümölcsöt, zöldséget enni. Nyersen faltuk! Teljesen mindegy volt, hogy mi az, csak zöld legyen! Annyira kiéhezettek voltunk a zöld-félékre. Második mongóliai utunkon, 1968-ban, se kínai sort, se kínait nem találtunk. Mongol író barátaink mesélték, hogy egyetlen éjszaka teherautókra pakolták őket és átrakták a kínai határon. Előtte ugyanis szinte már több kínai élt Ulánbátorban, mint mongol. Attól féltek, – így hallottuk –, hogy a kínaiak egyszerűen elfoglalják Ulánbátort.

❖ Valóban „egymillió hős” él Mongóliában?

– Gabi bácsi Mongóliáról írt első könyvének címe: Egymillió hős országa. Hogy ez valóban így van, hadd mondjam el a következő kis történetet, amit különben a kiváló tudóstól, Rincsen professzortól hallottam, amikor egy ízben egy repülőn utazva Magyarországra, németül mesélt el.

Iszonyú nehéz teleket élnek át a mongol állattenyésztők. Egy-egy család több ezer állatra felügyel. Ritka, amikor 2-3 család összefog. Ott a rengeteg birka, kecske, a sok teve, no meg a lovak. A mongol lovak apró természetűek. Amikor néha felültem egyre-re, földig lógott a lábam. Egyik télen,

a kínai határtól mindössze 30 kilométerre lévő család furcsa dolgot észlelt. Állataik rendkívül nyugtalanok voltak, mozogtak. Aztán meghallották a farkasok üvöltését. Már tudták mi a baj! Egyébként az állattenyésztők legnagyobb ellenségei a farkasok. Mérhetetlen károkat okoznak. Éppen ezért, aki beszólgáltat egy megölt farkas fejet, nagy jutalmat kap. Nos, a család észlelte a veszedelmet. Nyomban lovaikra pattantak és a már a déli irányba, Kína felé rohanó állataikat igyekeztek megfékezni. Ez a család négy tagból állt. Igen ám, de olyan pánik tört ki az állatok között, hogy egymást sodorva vágáltak délnek. Olyan szorosan, hogy például az elhullt állatok nem zuhantak a földre, úgy tartották két oldalról a rohanók.

Óriási küzdelmet vívott a család! Ilyen tömegű állatot lehetetlen megállítani. Ezért a három férfi és egy nő, mindég a szélről szakított le egy-egy kisebb, 150-200-as csoportot és fordított vissza. A kínai határtól mindössze néhány száz méterről hajtották vissza az utolsó, rájuk bízott állatokat. Az állatok természetesen az államéi voltak, nem az övék. A család egyik férfi tagja, mesélte Rincsen professzor, annyira kimerült, hogy röviddel később meghalt.

Aztán a sok dolgozó gyerek! Nem csak az állatok körül munkálkodnak már 4 éves kortól. Többször találkoztunk egymásba kapaszkodó kisgyerekekkel, kezükben apró kannájuk és vízért mentek. Néha 10-12 kilométer távolságra volt a legközelebbi kút. Igen, én hősöknek tartom őket. Irgalmatlanul kemény munkát végeznek és mi jut nekik? Amit megesznek! Alig valamivel több. Csak az őszi, nagy állathajtáskor jutnak valami pénzhez. Persze, mindez az akkori, 60-as, 70-es évekre igaz. Most milyen arra felé az élet? Nem tudom!

❖ A könyvekből kiderül, hogy jól bánsz a fegyverrel...

– Már Gabi bácsi felesége voltam, amikor még továbbra is Brazíliába akart utazni.

Ezért gyakran biztatott, mondta: – „Neked feltétlenül meg kell tanulnod fegyverrel bánni!” Én meg úgy gondoltam, miért is ne? Mindenre nyitott voltam és mi tagadás, roppant csábító volt a gondolat, hogy Brazíliába utazhatom. De hol tanuljak meg löni, fegyverrel bánni? Egyszer, haza érve azzal fogadott Gabi bácsi: „Elintéztem, mehetsz az MHSZ-be, ott megtanítanak löni!” Lementem a Marcibányi térre, a lőtérré és három hónap múlva már versenyeztem! Kiderült, nagyon jó érzékem van a céllövészethez. Kisöbű sportpuskával lőttem, ezek 5-5.5 kg-os, dioptriás fegyverek. Nem a szokásos kispuska. Hamarosan csapatkapitány lettem, első osztályú versenyző voltam hosszú éveig. Viszont Brazíliába nem kerültem ki!

Mongóliában viszont rengeteget számított, hogy jól bántam a fegyverrel. Ulánbátorban, többek között, megismerkedtünk Bator Gongorral. Ő volt Mongólia 3-as számú hőse. Szuhe Bator az 1-es számú, szobra Ulánbátor főterén áll. Csoj balszan a 2-s számú hős, róla várost neveztek el és Bator Gongor barátunk Mongólia 3-as számú hőse. Egyébként a „bator” ugyanazt jelenti mongolul, mint magyarul: ’bátor’. Bator Gongor két társával egy magaslatra befészkelődve, óriási területet védtek meg a kínaiaktól. Ezért lett ő Mongólia 3-as számú hőse. Jól beszélt oroszul, így megértettük egymást. Egy alkalommal, amikor Gongor háborús kalandjairól mesélt, dicsekedve megemlítettem, hogy én első osztályú céllövő vagyok. Mindjárt meg is kérdeztem, van-e Ulánbátorban komoly lőtér. „Mi az hogy!” – mondta és már vitt is bennünket. Meglepetésemre a hatalmas DELGUR-hoz, nagy áruházhoz vezetett bennünket. Az épület óriási volt, de áru az semmi! Itt-ott kevéske, sirlalmas holmi. Viszont az alagsorában egy 50 méteres, remek lőtér! Tudni kell, a kisöbű sportpuskával a versenyzők télen-nyáron ugyanabban a ruhában versenyeznek. Még a ruházat is a fegyverhez igazított. Egy versenyző a verse-

nyen három testhelyzetből lő: fekvő, térdelő és álló helyzetből. Természetesen álló helyzetből a legnehezebb.

Bátor Gongor elővette egy tárolóból a puskáját és ide adta: – „Na, lássam, mit tudsz?” Egyszerűen leizzadtam. Teljesen idegen fegyver, én egy nyári blúzban, bakancsom sincs amiben jól megvethetném a lábam... És lőjek állva! Isten neki! Megmarokoltam Gongor puskáját, hosszan a célra tartottam, és csoda történt! Ezt csak egy céllövő tudja igazán értékelni: álló helyzetből, egymás után háromszor tízest lőttem! Többet nem voltam hajlandó. Gongor megölelt, kezembe nyomta puskáját és elővett több doboz lőszert is. „Vihetitek, vadászhatok!” Leírhatatlanul örültem. Külön érdekesség, hogy Gongor puskája már nem is volt az övé! Aláírta, hogy rövid időn belül átadja a múzeum részére. A későbbiekben sokat könnyített helyzetünkön Gongor fegyvere. Főleg tűzokot lőttem, mivel Mongóliában nagyon sok a tűzok. Mint kiderült, kísérőink korábban nem ettek tűzokot, de út közben igen rákaptak. Ők is éhesek voltak, nem csak mi. Egy 20 literes tejeskannát sikerült szereznünk, abban főztük meg a madarakat, kiszáradt trágyán. Azon a vidéken ugyanis egyáltalán nem volt fa. Érdekesség még az első tűzok elejtése: rá lövök, éles, pengő hang hallatszik, a tűzok meg vidáman repül tovább. Ez többször megismétlődött. A végén már a motorházra könyökölve vettem célba madarunkat, míg végre leesett. Amikor Cerendendev nekiállt kopasztani, hujjogva hívott: – „Ide nézz! A mellében több golyó is volt. De olyan erős a tollazata és olyan vastag a melle húsa, hogy meg sem kottyantak neki a lövések.” Mint kiderült, csak a fejére célozva teríthető le.

❖ Mikor voltak kint utoljára Mongóliában?

– Gabi bácsi 1973-ban utazott harmadszor Mongóliába, unokaöccsével. 1968-ban, az emlékezetes csehszlovák bevonuláskor

Mongóliában voltunk legidősebb gyermekünkkel. A két kisebb idehaza, édesanyámmal. Majd bele zavarodtam! Jöttünk volna nyomban haza, de nem engedtek repülőre szállni. Akkor megfogadtuk, soha többet nem utazunk egyszerre, ilyen messzire gyerekeinktől.

Én harmadszor 1972-ben, Kis József filmrendezővel és stábjával utaztam Mongóliába. Szakértőnek szerződtek. Jó kapcsolataim voltak még akkor Ulánbátorban. Képes voltam terepjárót szerezni a vidéki utakra és sok olyan helyre bejutottak velem, ami nélkülem nem ment volna. Mindenben mongol író barátaink segítettek, hozzájuk fordultam minden problémánkkal. Máig hálásan gondolok rájuk.

❖ **Tartjátok még a kapcsolatot az ottani ismerőseitekkel?**

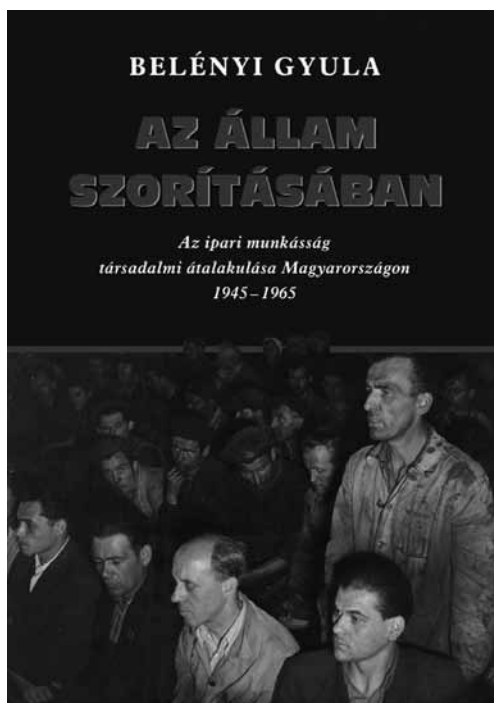
– Már nem. Régóta nem válaszolnak. Egyik legjobb barátunk, Luvszanceren, közvetlenül hazaérkezésünk után, meghalt autószerencsétlenségben. Csancal, mongol barátom írt legtovább. Ő Budapesten végezte az egyetemet. Egy jó ideje nem ír már. Jovohulan sem, Ajus sem, Banzragcs sem.

Nagyon sok éve volt már mindez és Mongóliában kevesebben öregszenek meg, mint idehaza...

❖ **Köszönöm szépen a beszélgetést!**

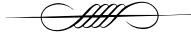
AZ INTERJÚT MOLNÁR GÁBOR* KÉSZÍTETTE

* A nagyinterjú készítője, Dr. Molnár Gábor névrokona a szövegben szereplő Mongóliát és Brazíliát megjárt Molnár Gábornak.

MEGRENDELHETŐ: TERJESZTES@
BELVEDERE.MERIDIONALE.HU
A KIADÓ TOVÁBBI KÖTETEI:
WWW.BELVEDERE.MERIDIONALE.HU
/KOTETEK/

Beszterce-Naszód vármegye története

Beszterce-Naszód vármegye a trianoni béke előtti Magyar Királyság legkeletibb megyéi közé tartozott, jelenleg Románia közepén található. A régi Magyarországon Máramaros-, Maros-Torda-, Kolozs- és Szolnok-Doboka vármegyék, valamint Bukovina és Románia határolták. A térképre rápillantva rögtön látható, hogy az egyik leghegyesebb területe volt hazánknak. Északkeleten húzódik egészen a Radnai-hágóig – mely Erdély egyik keleti kapuja – a Radnai-havasok, melynek legmagasabb csúcsai a megye területén a Batrina (1713 méter) Vurvú Repede (2077 méter) V. Puzdreloru (2191 méter) és az Ünökő (2280 méter). (A hegység legmagasabb, amagyar turisták körében emlemtikus csúcsa, a 2303 méter magas Nagy-Pietrosz, azaz a Horthy Miklós-csúcs már Máramaros megye területére esik.) A Radnai-hágótól dél felé húzódik az 1932 méter magas Borgói-hegység. A Radnai-havasoktól nyugat felé, a Romul-hágótól pedig a Cibes-csoport hegyei magasodnak. A megye délkelet felé kilógó nyúlványában a Kelemen-havasok magasodnak (Pietroszul, 2102 méter). Jelentős sík vidékkel nem találkozhat az utazó, inkább a dombos táj és a szűk völgyek a jellemzőek. Kevés kivételtől (Dorna és mellékvizei, valamint az Aranyos-Beszterce) eltekintve a folyói a Nagy-Szamosba ömlenek. A földrajzi környezet meghatározza a megye éghajlatát is: az átlagos évi középhőmérséklet 8 °C körül van.

Területe 4277 km² volt, 403 621 hektár-

nyi termőfölddel. A hegyes tájnak köszönhetően ebből csak 74 655 hektár a szántóföld, a többi 181 555 hektár erdő, valamint 4038 hektár kert, 60 879 hektár rét és kaszáló, 81 529 hektár legelő, 60 hektár nádas és 905 hektár szőlő. A zord éghajlatból következik, hogy a szántók alig egyhatedén termesztnek búzát. Hasonló jelentőségű a zab, valamint kisebb mennyiségben árpa és rozs.

Területét és a termést tekintve legnagyobb mennyiséget a kukorica jelenti 17 500 hektáron. A hideg hegyek miatt a szőlőtermés rendszerint elég gyenge. Állattenyésztésében, bár öszszességében nem mondható számottevőnek, jelentős szerepet játszik – 1884-es adatok alapján – 12 316 ló (1891-ben 11 880) 43 057 magyar és 9349 színes szarvasmarha, 1440 bivaly, 10 szamár és öszvér, 23 874 sertés, 88 689 juh és birka, 14 871 kecske, 89 423 tyúk 1127 pulyka, 7156 lúd, 3931 kacs, 1088 galamb, valamint 6152 méhcsalád. Erdőségei gazdagok vadakban, vizei halakban s ebből következőleg a vadászat és halászat is jelentős. A havasokban medve és farkas is honos állat Hegyeiben említésre méltó nyersanyag az arany, ezüst, vas, ólom, de a előző századforduló még ásványait nem aknázták ki teljesen. Csak az óradnai bányában folyt arany, ezüst és ólomtermelés. A föld kincsi közé tartoznak a feltörő gyógy- és ásványvizek: Dombhát, Oláhszentgyörgy, Pinták és Borvölgy (savanyúvíz).

A megye lakossága a 19–20. század

végén-elejen markánsan emelkedő tendenciát mutatott: 1881-ben 95 017 fő, mely 1891-re 104 637, 1900-ra 117 649 főre emelkedett s 1910-re már 127 843 lakost találhatunk. A lakosság zöme román (1910-ben 72,5%), kisebb része német (szász 17,8%) és magyar (6,9%). A vallási összetétel is az etnikai arányszámoknak megfelelően alakult: 3% római katolikus, 59,8% görög katolikus, 2,5% református, 15,5% evangélikus, 14% görögkeleti, 5,1% pedig izraelita vallású. A vallási adatok alapján elmondható, hogy a görög katolikus vallás aránya országosan is a legmagasabbak közé tartozott. 26 fő/km²-es népsűrűségével Máramaros és Csík vármegyékkel együtt a legritkábban lakott régiói közé tartozott.

A közművelődés, annak ellenére, hogy csak egy községnek nincs iskolája, rendkívül alacsony fokon áll: 1881-ben a 7 éven felüli lakosságnak 67,2%-a nem tudott sem írni, sem olvasni, az 16093 tanköteles gyermek közül pedig 17,4% nem járt iskolába (1890-ben).

A gazdasági életben a mezőgazdaság túlsúlya a jellemző, a lakosság zöme föld- és erdőművelésből élt. Ezen kívül jelentős számban – több mint 5000 fő – dolgoztak a bányászatban. Ipari tekintetben említhető fűrésztelepek (Borgóprund, Borgóbeszterce), papírgyár (Borgóprund), sörfőző (Beszterce) és ipari szeszgyárak (Naszód Beszterce, Entrádám) nem képviseltek jelentős termelési értéket. A kisipar ágai közül a faipar (asztalos-, kádár-, kerekes-ipar) malomipar, tímár-, szűcs-, szíjgyártó- és csizmadiaipar, vagyis a mindennapi szükségleteket kielégítő ágazatok terjedtek el. A kereskedelemben főleg a ló, marha, disznószár és faárúk forgalma a jelentősebb. Az elmaradott infrastruktúráját jelzi fejletlen vasúthálózata.

Közigazgatásilag 11 nagyközség, 86 kisközség, és 2 pusztát alkotja a megyét. A megye székhelye és egyben legnagyobb települése Beszterce rendezett tanácsú város mintegy 13 000 lakossal. A megye az országgyűlésbe két képviselőt küldött.

Beszterce-Naszód vármegyét a régi Beszterce és Naszód vidéke egyesítéséből hozták létre. Beszterce környékén a 12. században bányászattal foglalkozó német telepek jelentek meg, és a 13. század elejére már virágzó településeik voltak. A bányászatból meggazdagodó Óradnát a tatárok 1241-ben és 1285-ben is feldúlták. A dúlást kiheverő és újra felvirágzó területen 1366-ban I. Lajos ugyanazokat jogokat adta Beszterce vidékének, mint amiket Nagyszeben élvezett. Ebből következőleg jogi ügyekben a nagyszebeni gróf alá tartoztak. 1453-ban V. László Beszterce várost és vidékét Hunyadi Jánosnak adományozta és örökös grófjává nevezte ki. A lakosság ellenezte ezt, s fellázadt. A lázadást Hunyadi László verte le. A nagy törökverő halála után Szilágyi Mihály kapta meg a grófi címet. A beszterceiek hamarosan újra fellázadtak, de a lázadást Szilágyi leverte és a várost elpusztította. Mátyás király megszüntette a besztercei grófságot és a vidéket a szász gróf alá rendelte. Az ezután bekövetkező gyors fejlődés egyik motorja a bányászat mellett a Lengyelországgal, Fekete-tengerrel és a Balkánnal folytatott kereskedelem volt. A 16–17. század háborúkkal terhes korszaka, a járványok, éhínségek súlyosan visszavetették az addigi fejlődést. János Zsigmond Moldva fejedelmének adta át Beszterce városát s az egész Radna-völgyet s azok csak 1538-ban, miután a vajdát a török sereg elűzte, szálltak vissza. Megkönnyebbülést csak a törökellenes háborúk lezárása hozott. Az erdélyi határőrvidék 1772-es felállítását után Naszód székhellyel állították fel a 2. oláh határőrgyalogezredet, amely 1851-es megszüntetéséig működött. A román határőrök az 1848-49-es szabadságharc alatt majd az osztrák oldalon küzdve találjuk. 1870-ben Erdély Magyarországgal való egyesítése után a vidék kiváltságait eltörölték s jogállását a magyarországi törvényhatóságokkal egyformán rendezték.

Az 1848/49-es szabadságharc alatt a

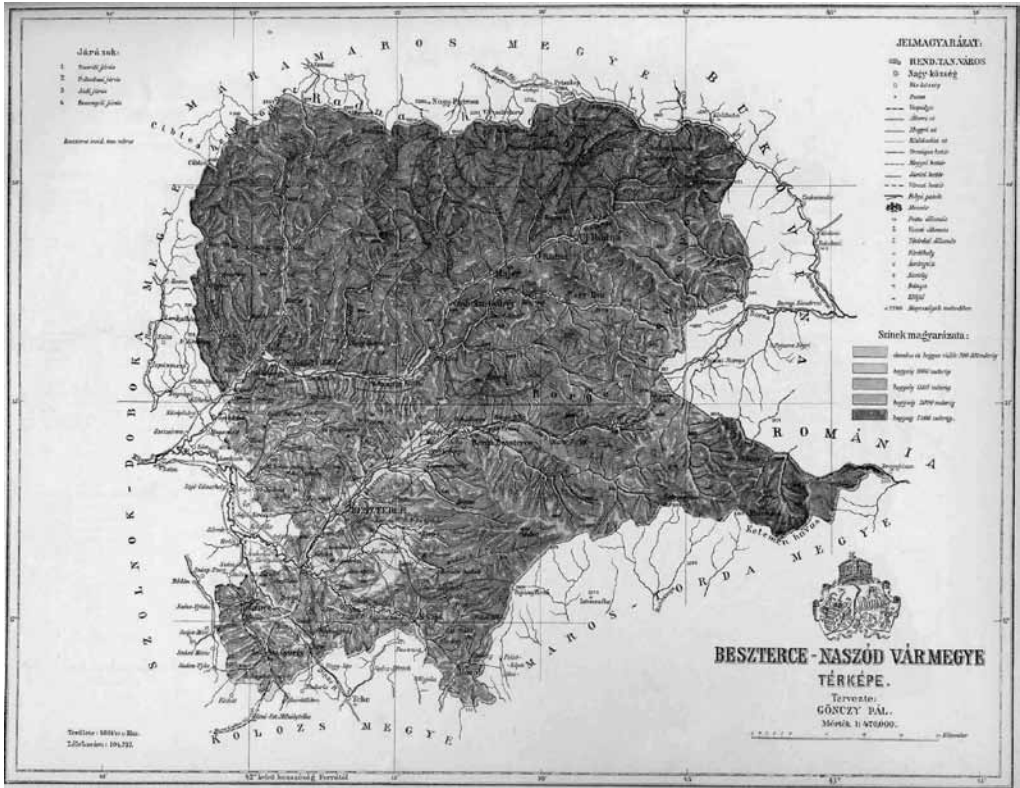
honvédseregek több győztes csatát vívtak a megyében. 1848. december 31-én Bem József csapatai Beszterce és Naszód alatt visszavetették az Urban erőit. A fáradt csapatoknak két nap pihenőt engedélyezett. Ezalatt az ellenséges csapatok a Borgói-szoros bejáratánál készülődtek védelemre. 1849. január 3-án és 5-én Tihucánál és Vatra Dornánál vívott utóvédharcok után Urban csapatai a szoroson keresztül elhagyták Erdélyt. Az 1876-os közigazgatási reform keretében pedig Beszterce és Naszód vidékéből (kivéve az utóbbinak Torda megyében fekvő darabját), Doboka megyének Beszterce és Naszód vidék két része közt fekvő részeiből, s Belső-Szolnok megyének Beszterce és Naszód vidékek közé benyúló részéből Beszterce-Naszód néven új megyét alakítottak.

Az így kialakított Beszterce-Naszód megye 1920 után, a trianoni békeszerződés következményeképp Románia birtokába került. 1940-ben, a második bécsi döntés értelmében pedig visszacsatolták Magyarországhoz. A történelem fintora, hogy a második világháború elvesztése után újra – Magyarországhoz hasonlóan a vesztes oldalon álló – Románia kapta meg, s máig birtokolja. 1944 nyarának végén a megye szász lakosságának nagy része Németországba menekült.

KISS GÁBOR FERENC

IRODALOM

- BÁNLAKY JÓZSEF: *A magyar nemzet hadtörténete.* Arcanum DVD könyvtár 3.
- CSERNÁTONY GYULA: *Beszterce-Naszód megye. In Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képből.* Budapest, 1886, Magyar Királyi Államnyomda.
- HÓMAN BÁLINT: *Magyar történet.* Arcanum DVD könyvtár 3.
- Katolikus lexikon.* <http://lexikon.katolikus.hu/>
- Pallas Nagylexikona. <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/pallas/html>
- A történelmi Magyarország atlasza és adattára. A „Magyarország közigazgatási atlasza 1914” második, bőv. és jav. kiadása.* Pécs, 2001, Talma Kiadó.

A TÖRTÉNELMI BESZTERCE-NASZÓD VÁRMEGYE A KOGUTOWICZ-FÉLE MEGYEATLASZBAN

Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor
Majd' halálra ítéelve
Dokumentumok Mindszenty József élettörténetéhez

Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor
Majd' halálra ítéelve
Dokumentumok Mindszenty József élettörténetéhez

Majd' halálra ítéelve
Hírneműkötés Mindszenty Ádám élettörténetéhez

Verhetünk-e még valami új papírra Magyarország utolsó hercegprímásáról, aki életútjának nagy részét személyes szabadságtól megfosztva élte? Különösen képp korlátozott életvitelt hozzonhát évesen a Károlyi-kormány és a kommunáé alatt, a Szállási-féle nyilaskeresztes temetéses rendszert idején, majd a Gero és Rákosi-féle diktatúrában. Még pár nappal több szabadság 76 évfelejárati teli napjában, hogy azután újra évekig eljen menekülni-éltarabban a budapesti amerikai követségben, s végül könyörtelen távozzon szülőföldjéről.

Élete 83 esztendőjének közel egyharmada valamilyen kényszerpályán, szűke szabott mozgásterében telt el, minden hordalék nap valamilyen jogfosztással volt teli. Mindszenty József hercegprímásunknak alig több mint három-szötven éve alatt az ember szabadságjogok igen következetes szűréseben volt Csofordokorunkkal azon, hogy egyre korábbi sába, törvény és közbén a több világ-fo folytatású elvételével, korábbi és későbbi társadalmi formációváltások, politikai berendezkedések szűke ürthárta mindennapjában tapasztalva megkeseredett, esetenként anarkizálóssá vált elveitől való ragaszkodásával? A hírneműben szágalókat el mellett, vagy az életlen kompromisszumok gyárték maguk alá? Vajon, de nem érintkez-e meg a XX. század fo folytatású, vagy az e századon véges nyomonkai hagyó alkalmok nem érintkez meg az 1. dokumentumok elismertével talán megrádkáló válságok szűkehesség ezekre a kérdésekre is.

Ára (CD-melléklettel): 12 600 Ft

A könyv megvásárolható a Magyar Könyvtár Lap-és Könyvkiadó boltjában, vagy megrendelhető az alábbi sorozatban.

Megrendeltem a **Majd' halálra ítéelve** c. könyvet példányban. Ára: 12 600 Ft.
A megrendelő (cég) neve: _____
Címe (város, irányítószám): _____
Utca, házszám: _____
Ügynök neve, telefonszáma: _____
A megrendelő személyes ellenőrzését a postaküldéssel együtt, a szállítási követő száma kérésére vétele után 8 napon belül a Magyar Könyvtár Lap-és Könyvkiadóknak átadja.
Dátum: _____ olgázott aláírás

Kérjük, hogy a 440008 megrendelésnyelvet a Magyar Könyvtár Lap-és Könyvkiadó 1384 Budapest 83. Pf. 361 postafiókba, illetve a 218-8883 vagy a 218-8411-es telefonszámra küldje vissza. Megrendelését bejelölje a www.mek.hu/hudobonybol@internet.hu.

Közöny Centrum
1072 Budapest, Rákóczi út 39.
Dejvázat á Könyvtár és Könyvkiadó (székhely)
Tél.: 321.5971, 267-2780, fax: 321.5275

Jogi Könyvszolgáltató
1085 Budapest, Somorjai B. u. 6.
Tél./fax: 318-0411

Közönypont hálózat
www.kozonypont.hu

MAGYAR KÖZÖNY LAP-ÉS KÖNYVKIADÓ
„a jogszabályok hiteles forrása”

Bevezetés Japánba

KANAZAVA JÓZSEF: *Még egy szót Japánról.*
Budapest, 1998, Filum Kiadó.

A könyv szerény címével szemben, a szerző számos hasznos tudnivalót oszt meg olvasójával a japán világról, és a csupán 276 oldal elolvasása több mint három évtized tapasztalataival gazdagíthat minket. Noha nem frissen megjelent kiadványról van szó, a nyolcvanas évek számszerű gazdasági adatain kívül semmi sem elavult, a japánság sokoldalú ismertetése általánosan érvényes, aktuális. Sőt hiánypótló, mert a kulturális értékekről, vallásról még az ezredforduló után is keveset olvashat a Távol-Kelet iránt érdeklődő. Magyarázattal szolgál a sok furcsa benyomásmásról akár utólagosan annak is, aki volt olyan szerencsés és járt már Japánban vagy éppen annak, aki csak tervezi, hogy megismerkedik a felkelő nap országával.

Többféle előítélettel vettem kezembe ezt az írásgyűjteményt. Attól tartottam néhány pillanatig, hogy mint keresztény lelki atya – mondván, sem a sintónak, sem a buddhizmusnak nincs megváltó Istene –, talán magaslóról fog beszélni a hagyományos japán hitvilágról. Am egyrészt a vallás nem is akar tolakodóan domináns része lenni a szövegnek, másrészt e megállapítás csak másfél mondat erejéig szerepel, szinte mellesleg. E visszafogott vélemény nyilvánítást a szerző vélhetően a japánoktól tanulta, ami rokonszenvesebb lenne a hazai keresztény felekezetek egymás közti párbeszédében is, hiszen ki nem találkozott még térítőkkal az

utcán, akik – természetesen – mind magukat tartották az igazinak.

Másik előítéletem ezzel valamelyest elmentéses irányú volt, nevezetesen ha a szerző Kanazava japán város nevét vette fel tisztelegésül – ahol huzamosabb ideig élt –, akkor a japán életszemléletet talán túlzott elfogultsággal fogja bemutatni. Az olvasás során ezt olykor beigazolódottnak éreztem, de érdemes tudni, vajon valóban túlzó-e. Azt állítja például, hogy a japánok inkább maguk sportolnak, ahelyett, hogy csak néznék. Ugyanakkor jóval könnyebb megtenni ezt, ha már a középiskoláknak is saját sportlétesítményeik vannak. Vagy az öltözködéshez kapcsolódóan jegyzi meg, hogy a hétköznapiakban is számos lehetőség adódik a kimonó viselésére. A japánok azért is szerencsések,

mert a kimonó mellett, hogy hagyományos, egyúttal elegáns és ünnepélyes is. Az európai öltözködésben ilyen együttállásra nehezebb példát találni.

Amikor elkezdtem japánul tanulni, valaki, aki több évig élt Japánban, arról számolt be, hogy még a nyugatiak is elcsodálkoznak a japán jólét láttán. Ezt elég nehéz innen elképzelni. Az anyagi jólét azonban csak egy mellékes, bár kétségtelenül előnyös következménye az arra alapul szolgáló életszemléletnek. Vihar Judit, a könyv lektora is megerősítette számomra, hogy a könyv a japán felfogásbeli sajátossághoz fűződő rajongói hangneme nem elrugaskodott a valóságtól. A japán ember társalgási szokásai rokonszenvesebbek lehetnek, amikor nem vágnak egymás szavába, sűrűn helyeselnek, amíg a másik beszél, jelezvén, hogy figyelnek

arra, amit mond, valamint e helyeslés a társalgás célkitűzésére irányul, a konszenzusra. Az európai vitakultúra az „igaz” fogalmát feszegeti, a japán értékrend más karakterű, inkább a „szép” körül mozog; a zen buddhizmus belső nyugalomra törekvése a japán emberre rányomta a bélyegét, aki ezért nem káromkodik, a mérgeledő japán, még a gyerekek is hamar nevetségessé válik. A nyugalomnak, az elmélyedésnek a Buddha szobrokon is megfigyelhető művészi kifejezése vallási célzattal készült, tehát az individualista művészeti alkotásokkal főlegesen összevetni, de még a nyugati vallásos ábrázolásokkal sem kellene, mert e fogalmaknak a két kultúrában valamelyest eltérő a tartalmuk.

Kanazava megállapítása szerint a szórványos filozófiai művek ellenére nincs speciálisan japán filozófia. Könyve olvasása során azonban mind jobban kirajzolódnak azok a filozófiát mutató jelek, melyek a helyett, hogy tételesen papírra írták volna őket, belevésődtek a japánok mindennapi életébe. Annál szembeötlőbb a japán színház többtől különböző volta, ahová a nézőknek csak a fele megy szórakozni, a másik fél szándéka jelentősebb, melyről lebilincselően szól a szerző. Valamint azt is megtudhatjuk, hogyan kapcsolódik össze a *nó* színház, az *ikebana* és a zen-buddhizmus. Fény derül arra is, hogy a másik típusú színházban, a *kabuki*ban milyen jelentőségük van a beszédvel legalább egyenértékű, azt kísérő vagy helyettesítő mozdulatoknak. Aki betekintést nyer mind ebbe, jobban megértheti a japán filmet is, és már nem csak a ködös elvont jelző jut eszébe például Takeshi Kitano műveiről.

Kanazava jó néhányszor azokhoz szól, akik negatív előítélettel viseltetnek a japánság felé, sőt inkább a távol-kelet felé, hiszen az azon belüli különbségtételekhez már nyelvi, antropológiai stb. kompetenciák szükségeltetnek. Talán a kínaiak számszerű fölényéből adódóan sokszor „lekínaiazzuk” a japánokat, aminek nem örülnek (és ez vélhetően for-

dítva is így van). Mi sem örülünk, amikor saját régióink más népeivel kevernek össze minket; az ebből fakadó kellemetlen érzés itt is, ott is történelmi okokra vezethető vissza, de már alapjában véve a nemzeti identitás kikéri magának. Ugyanakkor Japán kulturális alapjai hasonlóképpen gyökereznek a kínaiban, mint Európáé a görög-római és a zsidó-keresztény kultúrában, ezért a kapcsolat tárgyalását Kanazava sem kerüli meg.

A japán „csoda” tehát nem csoda, hanem a nyugati világ előnyeinek biztos japán alapokra, sajátosságokra helyezése, mint amilyen éppen a szintén buddhista gyökerű önfegyelemnek is és még sok egyébnek fordítható enryo (enryo), melyről részletes leírást is kapunk a könyvben, és így képet nyerhetünk a japán ember karakterének egyik alapvonásáról. A lényeg, hogy ők eltanulták „tőlünk”, amit érdemes volt. Kanazava könyvének egyik fő célkitűzése, hogy mi is ismerjük meg az ő előnyeiket.

A szerző a nyolcvanas években meghaladottként említi a „sárga veszedelmet”, amit én még az ezredforduló után is hallottam – döbbenetes, de – reálisnak vélt félelemként emlegetni. Fialat egyetemet végzettek szájából a „nem bírom a ferdeszeműeket” kijelentés is szégyenünkre válik, ez olyan előzetes elzárkózás, mely által olyasmire mondanak nemet, amit nem is ismernek. Amíg a japánok egyre nagyobb számban vesznek és – Kanazaváét saját tapasztalatommal megerősítve mondhatom – el is olvassák a Szentírást, addig mi mennyit tudunk a sintóról vagy a buddhizmusról? De még csak az sem magától értetődő, hogy „mi” ismerjük a Szentírást, nemhogy a többi. Azt gondolom, hogy a saját kultúra ismerete lehet alap ahhoz, hogy nyitottak legyünk megismerni másokét, kézbe vegyük például ezt az írást.

A könyv elején rövid ismertetőt találunk a japán nyelvről. Erről az írásról alapvetően annyit érdemes tudni, hogy három jelrendszerből tevődik össze. Az egyik a „kanji”

(kandzi), ami kínai írásjegyet jelent, ezek a bonyolultabbak (ideogrammák); szavak, összetett szavak, szótövek lehetnek, számuk több ezerre tehető, az átlagos japán embernek megközelítőleg kétezret kell ismernie. A másik kettő számszerűségüket, nyelvi logikájukat tekintve esetleg hasonlíthatóak az abc-hez, de ezek is kanjik leegyszerűsítésével jöttek létre. E kettő szótagírás. Egyikük a „hiragana”, mely gömbölydedebb vonalvezetésű, ezek toldalékok lehetnek vagy akár önálló szavak is. Mindegyiknek van „katakana” párja, melyek szögletesebbek, ezek idegen és jövevényszavak átírására szolgálnak (valamint kiemelésre). Az amerikanizálódás hatására a jövevényszavak folyton frissülnek, melyek természetesen nem mind gyökeresednek meg.

Kanazava szerint a japán ember gondolatainak hordozói a kanjik, ezért maradnak meg a kulturális különbségek még akkor is, ha az európai ember megtanulja e jeleket, a tanulás utólagos voltából adódóan. A gyerekek persze először az egyszerűbb hiraganákat tanulják meg, ezekre épülnek fokozatosan a kanjik. Minden kanjit át lehet írni hiragana írással is, ekkor azonban számos azonos alakúság jön létre, mely szavak kanjival írása egyértelművé teszi a jelentést, az írásképet pedig esztétikusabbá. Az esztétika fontos szempont a japánoknak, ezért sem várható tőlük írásreform. Létezik ugyan latin betűs átírás is, az ún. romanji (romandzi), de ez nem mondható nagy jelentőségűnek a japánok körében, olyannyira nem, hogy japán ismerőseim is meglepően önkényesen alakítva használják. Varga István szótára szerencsére a romanjira épít, ami azoknak a nyelvtanulóknak lehet szinte nélkülözhetetlen, akik nem Japánban és kevés anyanyelvi segítséggel próbálják elsajátítani ezt a nyelvet. E szótár hátránya (mely kisebb az előnyeinél), hogy katanáival írt jövevényszavakat viszonylag kis számban tartalmaz, van benne néhány kanji-tévedés, és a szerkesztés kissé fésületlenül engedte megjelenni. Egy ennél korábbi

szótár létezéséről épp Kanazava könyvéből értesültem: Imaoka Juichiro (Dzsuicsiro) Magyar–japán szótára 1973-ban jelent meg Tokióban. Mennyiségre tekintélyes gyűjtőmunka ez, használhatóságát tekintve már problémásabb. Szerkesztője bizonyára Leiter Jakab lehetett, aki a számos tévedés mellett legalább ugyanannyi rég elavult tájszót is benne hagyott a kötetben. Jichiro nem használta a romanjit, amivel jelentősen megnehezítette a szótárból japánul tanulni kívánó magyarok dolgát. Talán nem is csoda, hogy egy Oszakában magyar szakon végzett japán ismerősöm nem is ismeri ezt a szótárt, tanulmányai során a japán–angol, angol–magyar szótárkombinációt preferálta. Az oszakai magyar tanszék vezetője, Waseda Mika mostanában dolgozik az új szótáron. A profeszszornő a kortárs magyar prózának japán nyelvre való kiváló átültetőjének bizonyult, így a megszületendő új szótár is minden bizonnyal jelentős szellemi teljesítmény lesz.

A könyvben olvasható szövegek különböző időpontokban íródtak, ennek köszönhetően más és más műfaji sajátosságokkal rendelkeznek. A tudományos előadásra emlékeztetőtől a tárcán keresztül az útikönyvek megszokott szempontjait hordozóig, de még kedélyes-személyes úti beszámolóra emlékeztetővel is szórakoztat. Japán Európához fűződő történelmi kapcsolatainak kezdeti fontos eseményeiről gazdag tablót kapunk. Meghatározó volt például a Tokugavakorszak (1603–1867), mely alatt az ország határait teljesen lezárták, lehetetlenné téve a hajózást és a kereskedelmet. A korszak keresztényüldözést is jelentett, mely azonban csak számszerű eredményeket ért el, a maroknyivá zsugorodott társaság hite búvópataként vészelt át a megpróbáltatásokat. A Tokugavákat követő Meidzsi-korral fejlődésnek induló katolikus nevelés pedig világszonylatban is páratlan fejlettséget mutatott.

A japánságról, japán jellemről ártatlannak vélt, de csalóka beszámolókat hallva

Kanazava arra a következtetésre jut, hogy azok olykor legalább részben a magyarázó jelleméről árulkodnak; kérdés, hogy ő maga mennyiben kivétel ez alól. Érzésem szerint – a majd négy évtizednyi tapasztalatból adódó hitelességet nem vitatva – olyan általános érvényű emberi erényeket is kiemel, melyekre indokoltan és szerencsés módon a japánok körében sok és jó példát láthatott. A Japán

iránt érdeklődő felbecsülhetetlen értékű ismereteket olvashat ebben a könyvben. Mindemmellett egy mindvégig jelen lévő felhang is érezhető, ha belemerülünk: Kanazava lelkiatya egészen eredeti, a legkevésbé sem tolakodó tanítói hangja ez, a prédikáció, melyről imponáló módon csak a végén sejt-hetjük, hogy az volt.

DOMINKA EDE

ITSUKUSHIMA SHINTO SHRINE – A LEGISMERTEBB SZENTÉLY JAPÁNBAN

Koncepciók perék a középkorban

TAMÁS NÓTÁRI: *Show Trials and Lawsuits in Early-Medieval Bavaria*.
Rechtsgeschichtliche Vorträge 53.
Budapest, 2008, 101 pp.

Nótári Tamás egy monográfiával,¹ egy forráskötettel² és számos magyar és idegen nyelvű tanulmánnyal bizonyította eddig is, hogy a kora középkori bajor történelem, illetve a salzburgi historiográfia avatott ismerője. Legújabb, angol nyelvű kismonográfiájában, amely a *Rechtsgeschichtliche Vorträge* sorozatban látott napvilágot, a kora középkori Bajorországban zajlott három koncepciót, illetve jogvitát elemez a jogtörténész-filológus szemével.

I. Az elsőként elemzett per a Virgil, Salzburg ír származású püspöke (749–784) és Odilo bajor herceg között az ún. *Libellus Virgilii*-ben lejegyzett egyházi birtokokért folytatott jogvita. A *Libellus Virgilii* hozzávetőlegesen 746 és 750 között keletkezhetett, és a 798 és 800 között lejegyzett *Breves Notitiae* fejezetei között maradt fenn, vagyis önálló szöveg hagyománya nincsen. A *Breves Notitiae* több, mint csupán adomány- vagy birtokjegyzék, éppen elbeszélő, historikus passzusai révén – ezek közé tartozik a *Libellus Virgilii* – lehetne mint forrást nehezen valamiféle műfaji kategóriába besorolni. (A *Breves Notitiae* datálásának meghatározása során a 798-as évszámból indulhatunk ki: 798 április 20-án adta át III. Leó pápa Arnna a *pallium*-ot, s így az újonnan megalapított Salzburgi Ersekség vezetőjévé tette. Tekintettel arra, hogy az ezen aktussal Salzburgnak alávetett bajor püspökségek nem értettek egyet Arn érsekké szentelésével és székhelye érsekséggé tételével. Salzburg ezért megkísérelte az új metropolita vitatott primátusát birtokai és privilégiumai összeírásával alátámasztani. Nótári egyéb munkáiban

a szövegből fakadó érvek alapján kimutatta, hogy a *Breves Notitiae* szükségképpen 798 és 800 került lejegyzésre.)

A szerző által vázolt jogvita a következőkből bontakozott ki. Noha Virgil közvetlen jó viszonyt ápolt Odilo herceggel, miután átvette Salzburg vezetését, vitát kezdeményezett a bischofshofeni *cella sancti Maximiliani*, vagyis a Szent Miksa szerzetesi lak vagyona felett. A *Libellus Virgilii* első részének elbeszélése szerint a helyre, ahol utóbb a szerzetesi lakot emelték, Rupert szolgálja, Tonazan és a herceg szolgálja, Ledi találtak rá. Miután 741-ben Odilo hazatért száműzetéséből a frankoktól, a számkivetésbe őt elkísérő, hűséges káplánjának, Ursus/Ursónak adományozta e területet és a hosszabb ideje elhagyott szerzetesi lakot. Virgil erre határozott lépéseket tett, hogy az egyházi/püspöki és a világi/hercegi javadalmakat s az ezek feletti rendelkezési jogot elkülönítse. Virgil küzdelme nem Odilo herceg ellen irányult, hanem azon bajor gyakorlattal próbált meg szembehelezkedni, amely alapján a hercegi és nemesi alapítású egyházi javadalmakat az alapító nemzetség utódai hűbérként visszakapták. Virgil közvetlenül nagy ellenfele, Bonifác egyházi reformjainak köszönhetően, hogy a *cella Maximiliani* esetében ilyen határozottan léphetett fel a püspökség, illetve a Szent Péter-kolostor jogainak védelmében, hiszen csak a bonifáci reform után vált lehetővé, hogy Bajorországban szigorúan elkülönüljenek a hercegi és püspöki kolostorok, illetve templomok. E szerzetesi lak és birtok további sorsáról a *Libellus Virgilii* – s ezzel a *Breves Notitiae* is – csak annyit jegyez meg, hogy e helyzet változatlan maradt mindaddig, amíg Virgil püspök élt, vagyis 784-ig. Nótári kifejti, hogy Virgil eljárása és álláspontja a *cella Maximiliani* feletti joghatóságról kibontakozott vitában sokkal közelebb állott a kontinentális nézeteket képviselő Bonifác eszmeiségéhez, mint a Virgil író hazájában elterjedt, a kolostorok feletti rendelkezési jogot

az alapító nemzetségek kezében meghagyó szokásokhoz. Egy másik – a *Libellus Virgili* harmadik részében elbeszélte, az Ottingban alapított szerzetesi lak kapcsán kibontakozott – vitában Virgil hasonló elszántsággal szállt síkra a püspökség jogainak védelméért. Virgil mindkét esetben megkísérelte saját álláspontjának igazát jegyzőkönyvszerűen dokumentálni a *Libellus Virgili*ben, ám az egyházi/püspöki jogigény érvényesítésére vonatkozó törekvései kudarcba fulladtak.

2. A második – immáron nem jogvita, hanem valódi koncepció – per, amit a szerző tárgyal III. Tasziló, az önálló Bajor Hercegség utolsó uralkodójának Nagy Károly általi, 788-ban bekövetkezett trónfosztása. A pert megelőzően Károly jól kiszámított diplomáciai lépésekkel mind kül-, mind pedig belpolitikailag elszigetelte Taszilót, s végül 787-ben vazallusává tette. Fő vádként a Károlyhoz hű bajorok az *infidelitast*, vagyis a hűbérúr iránti hűtlenséget, valamint a *harislizt*, azaz a királyi sereg engedély nélküli elhagyását hozták fel Tasziló ellen – igaz az utóbbi cselekményre (ha ugyan valóban megtörtént, amit Nótári megkérdőjelez) negyed századdal a per előtt került sor. A szerző a forrásbázis elemezve megállapítja, hogy az események nehezen rekonstruálhatók a forrásanyag tendenciózus volta miatt, ugyanis a frank elbeszélő források a történéseket a 788-as trónfosztás tükrében, azt utólag igazolandó adják elő.

A Taszilóval szembeni koncepció perre 788-ban, Ingelheimban került sor. Miután Tasziló megjelent Ingelheimban, Károly elvittette Bajorországból a hercegnét, Liutpirget, a hercegi gyermekeket s a kincseket, s hogy a herceg megaláztatása teljes legyen, fegyvertelenül kellett a király elé járulnia. A frank előkelők jelenlétében megtartott tárgyaláson a Károlyhoz „hű” bajorok súlyos vádakkal illették Taszilót, így például szemére vetették az avarokkal kötött szövetséget. Mindezen vádpontok azonban nem lettek volna ele-

gendőek ahhoz, hogy Taszilót halálra ítéljék, illetve őt s utódait megfosszák a hercegségtől, valamint hogy a hercegséget a frank király kezére játsszák: a herceg korábbi állítólagos bűneit kellett előhozni, többek között a 757-es aquitániai hadjáratban elkövetett *harislizt*, vagyis a királyi had önkényes elhagyását. Nótári kimutatja, hogy e vád jogi háttere nem volt megalapozott, tekintettel arra, hogy a *harisliz* csak a 9. századtól számított halállal büntetendő cselekménynek. A bűnösség kimondása után Károlyt „kegyessége” és „rokoni érzései” arra indították, hogy ne engedje a halálos ítéletet végrehajtani. Taszilót és családját kolostorba záratta, majd – maga sem lévén jogilag biztos igazában – 794-ben egy további lemondó nyilatkozatot kényszerített ki a hercegtől Bajorországra vonatkozóan.

Nótári szerint az *Annalesek* elbeszélése túlon túl harmonikusnak és lekerekítettnek tűnik ahhoz, hogy teljességgel megfelelhessen a valóságnak: Tasziló védekezése mindenesztül hiányzik, beismerő vallomása is irreálisan bűnbánó benyomást kelt. Bajorország a Karolingok birodalmába történő becsatolása jogilag megalapozatlan, hiszen Tasziló tonzúrázását követően valójában fiának kellett volna az Agilolfingek öröklési jogát biztosító *Lex Baiuvariorum* rendelkezése szerint átvennie a hercegséget. A *harisliz*, vagyis a királyi sereg 763-as elhagyása a szerző szerint nem más, mint fikció, s ezzel a frank propaganda a korábbi évtizedek eseményeit torzította el és manipulálta, amelyeknek emlékezete, főként pedig jogi besorolása már egyébként is megfakult az egyre fogyatkozó kortársak körében. E vád kiemelésével a frank propaganda valószínűleg külön hangsúlyt akart adni az immáron a királynak alávetett nemesség függő helyzetének és ebből eredő hadviselési kötelezettségének.

3. A kötet harmadik koncepció perre a bizánci származású hittérítő, majd pápai *legatus* és sirmiumi érsek, Metóddal

szembeni eljárás. Érseki métóságát semmibe véve 870-ben Német Lajos jelentléteben a Regensburgi Zsinaton Adalwin, salzburgi érsek (859–873) és püspökei ítéletet hoztak, mivel úgy vélték, hogy Pannóniában kifejtett missziós tevékenységével Salzburg hetvenöt esztendeje e terület felett gyakorolt joghatóságát sérti, s ezt követően két és fél éven át fogságban tartották. Nótári ennek kapcsán elemzi a pannóniai és morvaországi misszió történetét, külön kitérve abban a bajor egyház szerepére. Metód pannóniai és moráviai működését és a Salzburgi Érsekségnek e területekre vonatkozó jogigényét megvilágítandó áttekinti a Bajorországból kiinduló karantán és avar misszió állomásait, s megállapítja, hogy annak megszervezésében a pápaság valóban nem vállalt aktív részt, ám bizonyos eredményeit és némely területek feletti joghatóságát Salzburg még a 8. és 9. század fordulóján nem kívánta a tekintélye mélypontján levő pápasággal jóváhagyatni, a 870-es években pedig a pápaság már nem kényszerült elfogadni a pápai közreműködés nélkül adott, Nagy Károly-féle jóváhagyásokat. Magát a misszió módját jobban megvilágítandó kitekintést tesz a 860-as évek bulgáriai eseményeire és az e területen Róma, Bizánc és a Frank Birodalom között zajló vetélkedésre, aminek szerves folyamánként elemezhetjük a pápaság – s a pápai legátus, Metód – és a bajor püspökök közötti hatalmi vitát. Behatóan vizsgálja *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* című dokumentumot, amely vagy a Metód elleni per vádirata volt, vagy pedig az eljárás utólagos legitimációját szolgálta.

A szerző a *Conversio* tizenkettedik fejezete alapján megállapítja, hogy a fő vádak a Metód által feltalált szláv írásra és az általa folytatott igehirdetésre vonatkoztak, amivel a nép szemében értéktelenné igyekezett tenni a latinok missziós munkáját. A Metód elleni vádak három gyújtópont köré csoportosítja: először a *lingua Latina*, másodsor

a *doctrina Romana*, harmadszor pedig a *litterae auctoriales Latinae* kapcsán megmutató elutasító magatartása. E három, a nyugati egyház és misszionáriusai által soha meg nem kérdőjelezett elemet Metód az egész nép számára értéktelen színben tüntette fel, nevezetesen *philosophice superducens* – e fordulat minősítését illetően nem fogadja el Wolfra azon nézetét, miszerint a *philosophus* megnevezés már önmagában dehonosztáló lett volna, e neutrális kitétel csupán az okfejtés módját jelölte meg.

A szerző kismonográfiája a feldolgozott források filológiai elemzésének eredményeként nem csak a jogtörténészek számára biztosít hasznos adalékokat a 8–9. századi bajor jogrendszerrel, illetve – részben koncepciók perekről lévén szó – jogtíprásról, hanem a politika- és egyháztörténet iránt érdeklődők is megtalálják benne a számukra fontos köz-történeti háttér-információkat.

FEDELES TAMÁS

JEGYZETEK

- ¹ NÓTÁRI TAMÁS: *A salzburgi historiográfia kezdetei*. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 23. Szeged, 2007, Szegedi Középkorász Műhely.
- ² NÓTÁRI TAMÁS: *Források Salzburg kora középkori történetéből*. Szeged, 2005, Lectum.

Szónoki taktika az ókorban

NÓTÁRI TAMÁS: *Tényálláskezelés és szónoki taktika Cicero védőbeszédeiben*.

Szeged, Lectum Kiadó, 2010. 370 oldal

Cicero perbeszédei a római köztársaság jogrendszerének – elsősorban „büntetőjogának” és „büntetőeljárás” rendjének – vitathatatlanul kiemelkedően fontos forrásai.¹ Nótári Tamás legújabb monográfiája – amely egyúttal sokadik önálló műve a cicerói életművet római jogi és retorikatörténeti szempontból feldolgozó, mind monográfiákat,²

mind fordításköteteket³ felülről munkássága köréből – Cicero tíz védőbeszédét vizsgálja a jogászai „tényálláskezelés” és a „szónoki taktika” szemszögéből, amint ez a munka címében foglalt kulcsszavakból kiderül.

Nótári monográfiája előszavában vázolja a kötet rendezőelvéit, valamint rövid áttekintést ad az elemzendő beszédekről: a Cicero-kori büntetőeljárás rend jellemzőit bemutató első fejezetet követő négy fejezet egy-egy nagyobb tényálláscsoport, az emberölés, a választási vesztegetés, az erőszakos bűncselekmények, valamint az államellenes cselekmények köré rendeződik. Az utolsó fejezetben taglalt beszédeket a túlnyomórészt államellenes tényállásokon kívül az az elem is összeköti, hogy ezen eljárásokban Cicero mint védő lépett fel Caesar mint bíró előtt. A bevezetésben a szerző elméleti alapvetésként rávilágít a szónoki beszéd hagyományos felépítésére, a *prooemium*, a *narratio* (vagyis a tényállás leírása), az *argumentatio* (vagyis az érvelés, a tényállás taglalása), valamint a *peroratio* jelentőségére.⁴ Rámutat azonban arra is, hogy ez a séma Cicero beszédeire csak erős megszorításokkal alkalmazható, minthogy a szónoklattani elméleti rendszere, a *praeceptumok* csak hasznos fogódzók lehetnek a római *orator* számára, ám a retorika elméleti rendszere a szónoki gyakorlatból fakad, nem pedig fordítva. Cicero többek között a minta- és példaadás szándékától vezérelve adta közzé törvényszéki beszédeit, mivel úgy vélte, hogy a szónoki mesterség elsajátítására törekvő ifjúság a már kipróbált, vagyis a Forumon elhangzott és sikert aratott beszédekből legalább annyit, vagy akár többet tanulhat, mint a retorikai tankönyvekből.

A szerző szintén a bevezetésben tisztázza azt a máig vitatott kérdést, hogy mennyiben tekinthetők Cicero perbeszédai az adott per hiteles dokumentumainak, illetve hogy mennyiben utólagos szerkesztés eredményei. Kiemeli, hogy a cicerói perbeszédok mindig a hallgatósághoz és a bírákhoz, vagyis (első-

szorban) nem az olvasókhoz szóltak, hiszen a kiadott beszédeket az ókorban is hangosan és „egy szuszra” olvasták fel, ugyanis így maradtak hívek a szónok által elérni kívánt hatáshoz. Nótári elveti a hiperkritika álláspontját, amely szerint a perbeszédeket az ügy és a per pontos rekonstrukciója érdekében elemeire kellene szedni, és meg kellene próbálni a per lefolyását a beszéd egyes részei között elhangzott tanúvallomások és okiratok rendszerét figyelembe véve rekonstruálni, ugyanis mindez nem volna több egyfajta hipotetikus rekonstrukciónál. A beszédek következtelenségei, „csúsztatásai” Nótári szerint feltétlenül szándékoltak voltak Cicero részéről. Az utólagos kiadás és szerkesztés a lényegi részeket (a kötetben is tárgyalt *Pro Milone* esetétől eltekintve) nem érinthette, ugyanis a publikálás célja éppen abban állt, hogy Cicero nyilvánvalóvá tegye, hogy milyen eszközökkel és – esetlegesen az olvasó számára tettenérhető, a hallgató figyelmét azonban elkerülő – művi fogásokkal, logikai bukfencekkel és torzításokkal lehet és kell egy konkrét perben sikert aratni. Cluentius ügyében például Cicero utóbb büszkén jelentette ki, hogy port hintett a bírák szemébe.⁵

A második fejezet az emberölés, ezen belül a méreggel elkövetett gyilkosság (*veneficium*) és a rokongyilkosság (*parricidium*) tényállása köré rendeződik, amelynek keretében a szerző két beszédet elemez, a *Pro Roscio Amerinót* és a *Pro Cluentiót*. A *Pro Roscio Amerino* Cicero első „büntetőügye” volt.⁶ Az *orator* a Kr.e. 80-ban tartott Sextus Roscius védelmében elmondott védőbeszédével alapozta meg a későbbi *advocatus* hírnevét. A politikailag erős befolyás alatt zajló ügyben a vádlottat apagyilkosság koholt vádjával illeték. Rómában a *parricidium* nem túl gyakran előforduló büntett volt, ugyanis a rómaiak *pax deorumot* sértő magatartásnak tartották és ennek is köszönhetően kegyetlen szankcióval – úgynevezett zsákolással/zsákba varrással – büntették az

elkövetőt. A felmentéssel záruló perben megmutatkozott az ifjú Cicero szónoki tehetsége és precizitása azáltal, hogy nem csak a vádlott életét mentette meg, hanem – a vád számára már elegendő sikerként elkönnyvelendő – a közel hatmillió *sestertius*ra tehető vagyonesztéstől is megkímélte védencét. A védőbeszédben jól nyomon követhetők a szónoki beszéd elméleti részei. Ennek megfelelően a *prooemium*mal – a hallgatóság figyelmének megnyerését szolgáló résszel – indul, amelyet a *narratio* – a tényállás leírása – és az *argumentio*, vagyis az érvelés – a tényállás jogi minősítése, illetve annak vitatása – követ. A beszéd az elmondottak összegzésével és a bírákhoz – a felmentés iránt – intézett kéréssel, vagy felszólítással záruló *peroratio* elnevezésű résszel fejeződik be. A teljesség kedvéért a szerzőnek a bevezetőben írt sorait meg kell említeni ugyanis, azzal lesz kerek egész az *orator* művészete. Cicero beszédeire csak erős megszorításokkal alkalmazható, a szónoklattan elméleti kategóriái és rendszere, a *praecepta* ugyanis – amint Cicero és Quintilianus is hangsúlyozzák – hasznos fogódzók lehetnek ugyan, ám a retorika mint elméleti rendszer a szónoki gyakorlatból, a szónoki művészetből fakad, nem pedig fordítva.

A *Pro Cluentio* mint a leghosszabb ténylegesen elhangzott cicerói beszéd 66-ban keletkezett. A per egy igen szövevényes, több emberölést és törvényszéki vesztegetést felölelő ügy eredménye volt: Cluentiust egyfelől azzal vádolták, hogy mostohaapját, Staius Albius Oppianicust megmérgezte, a vád másik része azon az eljáráson alapult, amelyben nyolc évvel korábban Clentius ellene elkövetett mérgezési kísérlettel vádolta meg Oppianicust, amelynek következtében – a vád állítás szerint azért, mert Clentius mint vádló megvesztegette a törvényszéket 74-ben – Oppianicus száműzetésbe kényszerült. A szerző behatóan vizsgálja a vád tényállásszerűségét, vagyis a *lex Cornelia de sicariis et veneficiis* alkalmazásának lehetőségét,

és Cicero merész taktikáját, amellyel a bíróság figyelmét a tényleges, emberölési vádról a korábbi vesztegetési ügyre tereli, amely azonban *de iure* nem képezte az aktuális per tárgyát. A *Pro Cluentio* a jogászai tényálláskezelés tekintetében – ám a szónoki teljesítmény szempontjából is – Cicero egyik legmesteribb alkotása, mivel olyan bravúrosan építette fel a (minden bizonnyal bűnös) vádlott védelmét, és konstruált úgyszólván tettenérhetetlenül a bírák számára egy fiktív történeti tényállást a valóság helyett, hogy a modernkori kutatók jelentős részét is sikerült félrevezetnie a per alapjául szolgáló eseménysor kronológiáját tekintve, amit Nótári oknyomozói alapossággal rekonstruál.

A harmadik fejezetben a szerző a Cicero által vitt két választási vesztegetési (*ambitus*) perben elhangzott beszédet, a *Pro Murenát* és a *Pro Planciót* elemzi. A mai olvasó számára érdekes – jogilag korántsem kifogástalan – szónoki taktika bontakozik ki ezen ügyekben: a védők sokkal inkább azt próbálták bizonyítani, hogy a választók kegyeinek megnyerése során nem került sor botrányos, túlzó, a hagyománnyal és a szokásokkal ellenkező lépésekre. Az *ambitus* és a törvényileg nem szankcionált *ambitio* határainak elmosódó volta miatt e cicerói beszédek akár a helyesen és mértékkel gyakorolt *ambitus* dicséretének is felfoghatók. Cicero megpróbálta bizonyítani, hogy a vereséget szenvedett vádló – minthogy mindkét perben a választási küzdelemben alulmaradó vetélytárs lépett fel a győztes ellen vádlóként – eleve alkalmatlan volt a tisztség betöltésére, a győztes pedig nemcsak hogy nem követett el csalást vagy vesztegetést, hanem arra nem is szorult rá. Nótári rámutat, hogy erre a taktikára a szónoknak azért volt szüksége, mivel a római választási rendszer egyik sajátosságának megfelelően a győztes elítélése esetén a sorban utána következő vesztes nyerte el a kérdéses tisztséget, vagyis a vádló sikere esetén nemcsak a vádlottat ítélték el, hanem

a vádló egyúttal (nem a kampány, hanem a per eredményeként) a kívánt *magistraturát* is elnyerte.

Cicero a köztársaság korának legmagasabb állami tisztségét – a *consuli* méltóságot – Kr.e. 63-ban Caius Antonius Hybridával együtt töltötte be. Ebben az évben az *ambitusszal* vádolt Lucius Licinius Murena védelme érdekében mondta el a *Pro Murenát*. Rómában a választási vesztegetés nem számított ritka vádnak, olyannyira hogy ebben az ügyben M. Porcius Cato előre nyilvánosan esküt is tett, hogy vádat fog emelni – sógorán kívül – az ellen, aki a *consuli* választást megnyeri. Noha Cato sógora – Decimus Iunius Silanus – elnyerte a másik *consuli* tisztséget, az esküjét Cato megtartotta. A vádhoz csatlakozott Servius Sulpicus Rufus – Cicero személyes jó barátja, a kor legkiválóbb jogtudósa, akiről így nyilatkozott „...inkább akart a második tudományban első lenni, mint az elsőben második, ezért választotta az *eloquentia* helyett a *iurisprudentiát*” – és Lucius Sergius Catilina, akik szintén pályáztak a tisztségre. Cicero az *ambitius*-perekben alkalmazott azon szónoki taktikával, amellyel nem védence ártatlanságát, hanem annak a többi jelölttel szembeni alkalmasságát kívánta bemutatni.

A negyedik fejezet az erőszakos bűncselekmények (*vis*) tényállásai köré épül fel, és ennek kapcsán a szerző három *oratiót* elemez, az 56-ban elhangzott *Pro Caeliót* és *Pro Sestiót*, valamint az 52-ből származó *Pro Milonét*. Mindhárom beszéd a Cicero száműzetéséért felelős Clodiusszal vívott küzdelem egy-egy állomását jelzi, a *Pro Milone* pedig éppenséggel a harc végállomását, hiszen ebben a perben Cicero a Clodiust egy utcai harcban megölő Milót védte. Az utóbbi két beszédben a védelem legfőbb érveként Cicero a „*vim vi*”, illetve „*arma armis repellere cuique licet*” elvet alkalmazta,⁷ azonban a történeti tényállás kezelése során a szónok számos egyéb érvt és gondolat-

kört is felvonultatott védence felmentése érdekében. A *Pro Sestió*ba Cicero hosszabb államelméleti fejtegetést iktatott, amelyben újradefiniálta a római állam vezetésére hivatott optimaták körét, valamint meghatározta azt a két alapértéket, a *dignitast* és az *otiumot*, amelyeknek meggyőződése szerint a közélet tartópillérét kellene képeznie. Elemzésében Nótári meggyőzően mutatja ki, hogy az itt megfogalmazott cicerói gondolatok hogyan kerültek át a *De re publicá*ba, Cicero államelméleti főművébe, amely két évezreden át hatalmas befolyást gyakorolt az európai politikai gondolkodásra. A *Pro Milone* elemzése során a szerző amellet, hogy a történeti tényállást és az erőszakos bűncselekmények szankcionálásának törvényi hátterét feltárja, behatóan vizsgálja azt a kérdést is, hogy ez a beszéd, amelyről biztosan tudjuk, hogy nem a ránk maradt formában hangzott el, illetve egy vesztett perben született, miért került mégis publikálásra. (Cicero általában csak megnyert ügyeinek beszédeit tette közzé.) Nótári a párhuzamos forrásokat a cicerói beszéddel összevetve mutat rá az elhangzott beszéd és a ránk maradt *oratio* közti eltérésekre – ezt joggal teheti, hiszen ez az egyetlen olyan cicerói védőbeszéd, ahol az elmondott és a leírt változat dokumentálhatóan eltér egymástól. A jogi érvelés e beszédben is elvontabb államelméleti fejtegetések alapjául szolgált Cicero számára: itt fektette le először a zsarnok megöléséhez való jogot, amely a beszéd tanúsága szerint nem csupán egyfajta büntethetőséget kizáró okként jelenik meg a szónoknál, hanem egyenesen a felelősen gondolkodó római polgár kötelessége közé számít.

Ez az elemzés átvezet az ötödik fejezethez, amelynek – a jogilag rokon tényállások mellett – egyik fő kapcsolóeleme, hogy Cicero az itt elemzett beszédeket, a *Pro Marcellót*, a *Pro Ligariót* és a *Pro rege Deiotarót* Caesar mint bíró előtt mondta el. Nótári elemzése két iránynt dolgoz fel. Egyrészt választ keres és

talál, arra a kérdésre, hogy az e beszédek alapjául szolgáló ügyek mennyiben tekinthetők valódi büntetőpernek. Válasza egyértelműen nemleges; a köztársasági büntetőeljárás rendjét és alapelveit vizsgálva meggyőzően kimutatja, hogy Marcellus, Ligarius és Deiotarus esetében nem került sor valódi perre, annál is kevésbé, mivel az utolsó esetben az ügy sértettje és bírója azonos személy volt: Caesar. Másrészt behatóan vizsgálja Cicero és Caesar viszonyát, valamint Cicero alapállását a caesari diktatúrához, amely a beszédek egyik lényegi elemét képezi. Kimutatja, hogy miként változott meg Cicero véleménye a caesari „reformokról”, és vált jövőképe a köztársaság sorsát illetően egyre borúsabbá, valamint rávilágít arra a nem kevésbé vitatott kérdésre, hogy mennyiben tekinthető Cicero 44. március Idusán végrehajtott merénylet ideológiai megalapozójának, esetlegesen a tett felbujtójának.

A kötetet az impozáns mennyiségben és mélységben felhasznált források és szakirodalmi munkák jegyzéke, forráshely- és tárgymutató, valamint német nyelvű tartalomjegyzék és összefoglaló zárja. Nótári monográfiája mindenképp számot tarthat nemcsak a római jogászok, hanem a jogi retorika kutatóinak, valamint a büntetőjog-történészek érdeklődésére és figyelmére is, hiszen a történeti és filológiai háttéranyag rendkívül alapos és szakavatott feltárása mellett a cicerói tényálláskezelés elemzésével

a római büntetőjog és törvényszéki retorika területén számos új megállapítással gazdagítja a szakirodalmat. A kötetet világos okfejtés és egyéni látásmód jellemzi, a szerző római jogásként és klasszika filológusként, illetve e területek eredményeinek szintetizáló felhasználásával új összefüggésekre, a cicerói jogi gondolkodás mélységeire és ezek perbeli kifejeződésére világít rá.

FEHÉR LÓRÁNT – GULYÁS ÁBEL

JEGYZETEK

¹ Cicero és a római jog kapcsolatáról lásd FÖLDI A. – HAMZA G.: *A római jog története és intézményei*. Budapest 2009. 87.; HAMZA G.: *Cicero és a római jog*. *Antik Tanulmányok* 28 (1981) 139–154.

² NÓTÁRI T.: *Jog, vallás és retorika. Studia Mureniana*. Szeged, 2006.; *Law, Religion and Rhetoric in Cicero's Pro Murena*. Passau, 2008.

³ NÓTÁRI T.: *Cicero, Négy védőbeszéd*. Szeged, 2004.; *Hogyan nyerjük meg a választásokat? Quintus Tullius Cicero: A hivatalra pályázók kézikönyve*. (Társszerző Németh Gy.) Szeged, 2006.; *Marcus Tullius Cicero, Válogatott védőbeszédek I–II*. Szeged, 2009.; *Marcus Tullius Cicero, Válogatott vádbeszédek*. Szeged, 2010.

⁴ Vö. Cic. *part.* 4; *De orat.* 2, 311; Quint. *inst.* 8, *proem.* 7.

⁵ Quint. *inst.* 2, 17, 21.

⁶ A „büntetőjog” kifejezés a római jogban csak erős megszorításokkal, és a kor viszonyainak megfelelően alkalmazható – ehhez lásd ZLINSZKI J.: *Római büntetőjog*. Budapest, 1991. 9. skk.

⁷ Vö. Ulp. D. 43, 16, 1, 27.

Summaries

PROLOGUE

As part of our series introducing the world's geographical and cultural areas, our topical issue called 'Land of the Dragons' gives the readers a closer look on the countries of the Far East. The symbol in the title was chosen intentionally. On one hand, the symbol of the dragon – although with some differences – can be found in the world of myths and fables throughout the entire region. But the interlocking of the countries in that territory is not only visible in culture, religion and myths but also in history and recently in the fields of international economy and trade. On the other hand, China – the largest and most populated country in the Far East – has been described by experts (e.g. Huntington) in the past decades as a country that has returned to the international system as the 'Great Dragon'.

It is a unique fact that overlaps in the content among special fields can be observed when determining this geographical territory. Cultural geography defines the area as 'Far East' which contains six countries: China; Taiwan; Mongolia; North Korea; South Korea and Japan. Regional geography considers the same states as 'Inner (Central) and East Asia'. However, according to experts there are currently two great civilizations known in the Far East: the Chinese and the Japanese.

At the down of its history, Japan evolved under Chinese influence for centuries. From the 16th century, in the era ruled by the Tokugawa dynasty, Japan totally isolated itself from the rest of the world. Later, pressed by the USA, Japan was forced to sign a commercial treaty with the United States (Kanagawa Treaty, 1854). But the real opening towards other countries only started from 1868 when tsar Meiji was in power. These were the first steps that expedited the modernization of the Japanese society and fostered the opening of the country toward the Western social

and economic model. This led to the evolution of a specific Japanese social-economic system that is well-known today. It is important to mention that after the war failures and the successes in the economy Japan became one of the centres of world economy in the second half of the 20th century (alongside with the USA and EEC). This thematic issue gives the readers a preview of a book whose author – after living in Japan for decades – provides an introduction to the island's unique culture throughout personal experiences.

China, the largest and most populated country of the Far East, is one of the world's most ancient civilizations. Within its history of thousands of years it has had a huge impact on the improvement, development of the whole territory and its role is still dominant. The vast land's distinctiveness is a social frame called 'one country, two systems'. From a political point of view China is a communist state, and in terms of economy it is capitalist which can be portrayed with rapid economic improvement in the last decades. This also manifests in the fact that in the second quarter of 2010, the Chinese GDP surpassed the Japanese, which resulted in China becoming the second biggest economy in the world. In the following, we will present two specific studies (one is history-law and the other is religion-based), the country's blossoming relations with Taiwan (Republic of China), as well as the story of China's admission into the WTO and its free-trade agreement signed in 2008.

The more than 4,000-year-old Korea's story is tightly interwoven with the Chinese and the Japanese history (not always with pleasant memories). The peninsula's life has been defined since the middle of the 20th century by its separation into two parts (this parting became permanent in 1953): 'two countries, two systems'. In the north (Democratic People's Republic of Korea) we can contemplate one of the closest and strictest dictatorships in the history of communism. The North is ruled by a regime that cripples and terrorizes the everyday lives of people by political

and economic terror on false principles and ideology. This jeopardizes the safety of the entire area from a power-military viewpoint because North Korea is in possession of atomic bombs. South Korea – on the other hand – had gone through such amazing changes in the decades following World War II that some say it had outshone even the ‘Japanese miracle’. The country had focused mainly on agriculture before the partition and since then it had become one of the most dynamically improving industries of the world. There are two studies about the two Koreas in this issue: one is a general introduction into Korean history and the other is a specific analysis on the situation there (based on Christian standpoints).

The Mongol Empire’s birth and expansion (13th century AD) had had a huge effect on Asian history as well as it had an influence on East Europe. The golden age and fall of the Empire happened in a little more than 150 years. When Genghis Khan was ruling, under the aegis of ‘pax mongolica’, more and more territories fell in Mongolian hands. Within a short period of time the entire Far East (except for Japan) became a part of the realm (the Mongol army was defeated by the Japanese united forces both in 1274 and 1281). Mongolia – which is now 17 times bigger than Hungary – has gone through essential social and economic alterations (since 1989) after the peculiar decades of communism. After the era that was officially called ‘atheist’, nowadays the respect for tradition and history is being reborn alongside with the religious self-identity (the escalation of Buddhism). Our issue provides three interviews for the readers with reference to three guidebooks about Mongolia which were published in the 60’s and 70’s.

In 2008, a book called *Asia’s Regional Geography* was published by ELTE Ötvös Publisher, under the editorship of HORVÁTH-PROBÁLD-SZABÓ. This book contains the works of 12 authors and is more than 600 pages. The analyses about the countries of the Far East in it are very thorough and professionally outstanding and were written with the use of up-

to-date data. Although the editors only dedicate one chapter to the geographical region, that one chapter is still more than a hundred pages.

In this thematic issue we do not intend to repeat or ‘overwrite’ the above mentioned volume’s chapter regarding ‘Inner and East Asia’. Instead, these analyses give some interesting points of view and guidance to those who would like to familiarize themselves with this gigantic geographical region and its social-geographical and historical characteristics.

Also, our purpose was to give a chance to authors who – beyond a serious professional calling – have personal experience of the above introduced areas.

We sincerely hope that the information in this issue will not be useful for students and experts only but also for laymen who’d like to get an insight into the unique world of the Far East, also known as the ‘Land of the Dragons’.

Gábor Molnár, editor of the thematic issue

COLLECTING INFORMATION ON CRIMINAL AFFAIRS IN EARLY IMPERIAL CHINA

Maintaining order has always been one of the main priorities of all states, including early Chinese empires and modern China. For this aim, it is necessary for a state to get information on crimes as early as possible in order to be able to combat them and punish those responsible. The present paper investigates the methods the first Chinese dynasties, Qin and Early Han used to collect information on transgressions. There were two ways they did that. First, the Chinese state developed a network of offices and officials to check and supervise the population. Second, laws were made to force people to inform the officials on criminal cases in their neighborhood. The two systems complemented each other. The state, however, had to ensure that no false information will overload its officials, so special laws

were made to deter people from making false accusations.

*Gergely Salát PhD, Assistant Professor,
ELTE, Department of Chinese Studies*

PRELUDES AND CONSEQUENTS OF WTO-MEMBERSHIP OF CHINA

The negotiation of the access of China to the WTO was completed in 17. September 2001. Later, in the Doha Conference, China definitely takes part of the organization, what meant the adhesion of one of the biggest country and economy of the world. From the date, China could joint to - through the application of several conditions of trade – in the worldwide organization. The objectives of the present study are to realize a short presentation about the circumstances of the “Return of Dragon” in the world trade system. Moreover, we are paying special attention to some aspects of the changes in the export-import relations with the rest of the world (as the centres, like the periphery) and the perspectives for the future.

Gábor Molnár PhD.

INTRODUCTION TO HISTORY OF KOREA

North Korea is seen as one of the countries where human rights are completely disregarded. Government action focuses in particular on the suppression of public and private religious activities. The number of Christians imprisoned is unknown.

During the period 1948–1994, the government destroyed at least 1500 churches. Simply carrying a Bible is an offence. According to an estimate by the “United States Commission on International Religious Freedom”, there are at least 6000 Christians imprisoned in the country – in camp no. 15.

It is said that some 30 000 Christians disappeared since 1953. Anyone found with a Bible can be shot on the spot. Some 400 Christians are said to have been executed in 1999 alone.

This article is an authentic summary of Christian persecution occurred during the last some years.

Csaba Komáromi, teacher Szeged

VIOLENCE AGAINST THE CHRIS- TIAN IN NORTH-KOREA AND CHINA

North Korea is seen as one of the countries where human rights are completely disregarded. Government action focuses in particular on the suppression of public and private religious activities. The number of Christians imprisoned is unknown.

During the period 1948-1994, the government destroyed at least 1 500 churches. Simply carrying a Bible is an offence. According to an estimate by the “United States Commission on International Religious Freedom”, there are at least 6 000 Christians imprisoned in the country – in camp no. 15.

It is said that some 30 000 Christians disappeared since 1953. Anyone found with a Bible can be shot on the spot. Some 400 Christians are said to have been executed in 1999 alone.

This article is an authentic summary of Christian persecution occurred during the last some years.

Gyula J., Orbán

RAPPROCHEMENT BETWEEN TAI- WAN AND MAINLAND CHINA

As it is well known, the People’s Republic of China and Taiwan has a relationship burdened with tension, conflict and enmity. Recently, however, signs of rapprochement appeared between

the two sides of the Taiwan Strait. In democratic Taiwan, there are two big political parties competing for power. DPP considers independence from China as a possible and desired option; KMT is pro-unification, and wants to improve ties with the PRC. Since the 2008 presidential elections, under the leadership of president Ma Ying-jeou, Taiwanese reached a series of important agreements with the PRC. Of all these, the free trade agreement of June 2010 is the most important, as it will form the basis of an economic community of the two sides.

*Gergely Salát PhD, Assistant professor,
ELTE, Department of Chinese Studies*

COMITAT BESZTERCE-NASZÓD

Beszterce-Naszód was one of the comitat of the historical Hungarian Kingdom. This article summarized the history of this comitat.

Kiss Gábor Ferenc, editor in chief

THREE BOOKS ABOUT MONGOLIA IN THE 60'S AND 70'S.

Althought Gábor Molnár is well known by his books on Brazilian hunter experiences between 1930-1932, later he also published three books on Mongolia. One of these books was written with his wife, Margit Hegyi, as a co-author. Both of the authors have been in Mongolia three times during the second part of XX. Century. The next interview realized with Margit Hegyi about the experiences, hardships, and the interesting Mongolian culture of that time.

Contents

Referátumok

Gábor, Molnár: Prologue

Gergely, Salát: Collecting information on criminal affairs in early imperial China

Gábor, Molnár: Preludes and consequents of WTO-membership of China.

*Csaba, Komáromi: Introduction to history of Korea
Gyula, Orbán J.: Violence against the Christians
in North-Korea and in China*

*Gergely, Salát: Rapprochement between Taiwan
and Mainland China*

Szemtanú

Three books about Mongolia in the 60's and 70's.

Hajdani vármegyéink

Gábor Ferenc, Kiss: Comitat Beszterce-Naszód

Téka

*Ede, Dominka: Bevezetés Japánba. Kanazava
József Még egy szót japánról.*

*Tamás, Fedeles: Tamás Nótári: Show Trials and
Lawsuits in Early-Medieval Bavaria*

*Lóránt, Fehér-Ábel, Gulyás: Nótári Tamás:
Tényálláskezelés és szóbeli taktika Cícero
védőbeszédeiben*

A LEGNAGYOB B ÁLMÚ
MAGYAR
KULTUSZMINISZTER

Klebelsberg Kuno
kora és munkássága

MEGRENDELHETŐ: TERJESZTES@BELVEDERE.MERIDIONALE.HU
A KIADÓ TOVÁBBI KÖTETEI:
WWW.BELVEDERE.MERIDIONALE.HU/KOTETEK/

„Surranva kell most élned itt”

Tanulmányok Radnóti Miklósról és költészetéről

